

Jan Blahoslav Čapek

6. 11. 1903 Třebechovice pod Orebem

Studoval na gymnasiu v Pardubicích, Hradci Králové a v Rychnově nad Kněžnou (maturita 1923) a na filosofické fakultě v Praze (u J. Jakubce a M. Hýska). R. 1934 se habilitoval pro obor české literatury prací o československé literatuře toleranční. Přednášel o české literatuře na různých školách (na Husově fakultě 1930–39, na Vysoké škole obchodní 1939 a po r. 1945, na konzervatoři 1941–42) a prošel i různými zaměstnáními (mj. redaktor Lumíru, úředník Tiskového odboru předsednictva vlády, za okupace zprvu v Kanceláři slovníku jazyka českého a v bibliografické komisi ČAVU, nakonec pracovně nasazen). Roku 1945 byl jmenován profesorem české literatury na filosofické fakultě v Praze, od r. 1959 byl pověřen kmenologickými pracemi. Podnikl studijní cesty do Anglie, Švýcarska, Švédska, Polska, kde přednášel o české a slovenské literatuře. — Přispíval do časopisů Host, Naše doba, Kritika, Sever a východ, Lumír, Rozpravy Aventina, Věstník Král. české společnosti nauk, Listy filologické, Slovesná věda, Literární rozhledy, Kostnické jiskry aj. Uspořádal výbor z české lyriky Sestry v kráse (1941), antologii veršů mladých básníků Pozdravy mládí a nádeje (1947) a výbor z poezie Hvězdoslavovy (1949), řídil edici reformačních památek Sloupové pamětní. Oblast literárněhistorických zájmů J. B.

Čapka je velmi rozsáhlá. Napsal řadu studií o literatuře staročeské, o literatuře středního věku, v níž se soustavněji zabýval Komenským, a zvláště o obrozenecké literatuře toleranční, kde vykonal objevnou práci především po materiálové stránce. Vyzdvíhoval tradice českobratrské, evangelické, kriticky se stavěl ke katolicismu a jezuitské tradici. Mnoho pozornosti věnoval české literatuře století 19. a 20. (historická próza, A. Jirásek, Sv. Čech, J. V. Sládek, portréty literárních historiků aj.) a otázkám literatury slovenské (účasť na slovenských částech Jakubcových Dějin, monografie o A. Doležalovi aj.). Zabýval se také problémy metodologickými v oblasti literární historie a kritiky i otázkami filosofie českých dějin. Č. pracovní metoda vychází z pozitivistického školení u J. Jakubce →, je však svérázně modifikována jeho sklonem k aplikaci mimoliterárních (především konfesijních) kritérií. — Literárně-historickou práci doprovázejí od počátku i pokusy o původní poezii a básnické překlady ze středověké a humanistické latiny (Lyra Campanova, 1942; Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství u Domažlic, 1951) a z literatury anglické (E. A. Poe, R. Ch. Brooke aj.), o níž psal i studie.

BIBLIOGRAFIE

Zlomený kmen (P 1925), Henrik Ibsen a nemoc Evropy (E 1928), Slovo nad světem (Bb 1929), Boj o milost (Bb 1931), Augustin Doležal a jeho Tragoedia (studie, 1931), Československá literatura toleranční 1781–1861 (1933, 2 sv.), Alegorie Nové rady a Theriobulie (studie,

1937), Vznik a funkce Nové rady (studie, 1938), Duch české literatury předbřeznové a předmájové (studie, 1938), Zápas o svobodu v zrcadle československé literatury (studie, 1938), Z kulturních dějin českých 17. a 18. století (studie, 1940), Jiří z Poděbrad v české literatuře (studie, 1940), Poutníček (doprovod k obrázkovým letopisům, 1940), Setkání (P 1946), Profil české poezie a prózy od r. 1918 (1947), Záření ducha a slova (soubor studií, 1948), Duch a odkaz československé reformace (studie, 1951), Betlémská kaple v české literatuře (studie, 1952). rpz

Josef Čapek

23. 3. 1887 Hronov

duben 1945 koncentrační tábor
Bergen-Belsen

Bratr spisovatele Karla Č. → a spisovatelky Heleny Č. (1886 Hronov — 1962 Praha). Dětství prožil v Malých Svatoňovicích, kde jeho otec byl báňským lékařem, a v Úpici, kde si otec zřídil samostatnou praxi (1890). Vychodil dvouletou tkalcovskou školu ve Vrchlabí (1901—03), pak byl dělníkem v přádelně. V l. 1904—08 vystudoval uměleckopřmyslovou školu v Praze, kde se usadil natrvalo. V l. 1910—11 byl na studijní cestě ve Francii (s bratrem Karlem) a ve Španělsku. Jako stoupenec výtvarného expresionismu a kubismu, jejichž podněty záhy přetvářel v osobitý výraz, stal se spoluzakladatelem Skupiny výtvarných umělců (1911), jež vznikla z opozice uvnitř výtvarného spolku Mánes; s ní poprvé vystavoval, krátce redigoval její časopis Umělecký měsíčník (první půlročník 1911—12). Po roztržce (1912), která rozdělila Skupinu na křídlo „fillovské“ (ortodoxní stoupenci Picassa) a „čapkovské“ (obhájci širší a volnější koncepce moderního umění), vrátil se J. Č. s několika druhy do Mánesa a redigoval jeho orgán Volné směry (1912—13). Souběžně s výtvarnými počátky J. Č. vznikaly v l. 1908—12 jeho první prozaické práce, psané většinou společně s bratrem Karlem a otiskované v Horkého týdeníku, Stopě, Lumíru, Uměl. měsíčníku aj. (knížně *Krakonošova zahrada a Zářivé hlubiny*). Zároveň psal výtvarné i literární kritiky a teoretické stati; vedle časopisů,

jež redigoval, spolupracoval zejména s Přehledem a Lumírem. Zúčastnil se organizačně i příspěvků Almanachu na rok 1914, který se pokusil zformovat mladou generaci literární i výtvarnou i nový umělecký program. R. 1918 utvořil s několika nejbližšími výtvarníky (J. Zrzavý, Vl. Hofmann, V. Špála, R. Kremlíčka) samostatnou skupinu Tvrdošjíných, od r. 1929 byl členem Umělecké besedy. V meziválečné době patřil k nejvýraznějším představitelům novodobého českého malířství pro osobitě využití a přetváření moderních malířských postupů, zejména kubismu, i prvků lidové a primitivní tvorby, pro silný zájem sociální (jevící se hlavně v typických motivech z periferie) i pro společenskou bojovnost, jakou mají jeho politické kresby i malířské cykly z 30. let. Velká část jeho tvorby souvisí s oblastí tzv. užitého umění: knižní grafika (zejm. obálky), scénické výtvarnictví (spolupráce s Vinohradským divadlem). Po celé toto období působil zároveň jako redaktor zprvu v Národních listech (1917—20), pak v Lidových novinách (1921—39). Vedle toho redigoval časopisy Nebojsa (1918—20), Světozor (1931), Život (1933—39), Almanach Kmene (1936/37). 1. 9. 1939 byl německými okupanty zatčen a bez soudu vězněn po celou válku v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald, Oranienburg-Sachsenhausen a konečně v Bergen-Belsenu, kde na samém konci války podlehl tyfové epidemii.

Literární začátky Josefa i Karla Čapka jsou spojeny s tzv. předválečnou modernou, tj. s vystoupením skupiny kolem Almanachu na rok 1914. Jejich společné prózy jsou provokativní reakcí na naturalistický či psychologický román i dekadentní novoromantismus; vybudovány především na aforismu a paradoxu, na hře slov, vtipných postřezích a lyrických nápadech (později v některých povídkách na soustředění k „čistě“ dějové linii v duchu novoklasicismu), hledají nové prostředky k vyjádření živelného opojení světem, stesku, touhy i údivu nad záhadami života. J. Č. bylo zřetelně bližší směřování k lyrické próze, jež se potom plně projevilo v jeho prvních samostatných knížkách, v expresionistických po-

vídkách *Lelio* a *Pro delfína*; v nich pokračuje proces subjektivizace, úsilí vyjádřit vnitřní stavy, válkou vyvolané trýznivé pocity beznaděje a absurdity. Úzkost z chaosu války a revoluce, i obhajoba pozitivních jistot, spatřovaných v existenci samostatné republiky, tvoří ve dvacátých letech základní ideovou koncepci literární tvorby obou bratří. Vysvítá jak z jejich společných prací (dramata *Ze života hmyzu*, *Adam Stvořitel*), tak i ze samostatné tvorby J. Č., zejména ze symbolicko-utopické hry *Země mnoha jmen*, kterou k společným hrám pojí i forma alegorie, symboličnost postav i děje. Č. ideově politická koncepce promítá se i do jeho fejetonistiky (*Ledacos*). Vcelku ojedinelá svým epickým charakterem i čtenářsky nejživější z jeho díla je baladická próza *Stín kapradiny*, příběh dvou pytláku-vrahů, skrývajících se po lesích před tremem. Obrazem venkovského života a zejména tajuplného pohádkového lesa je tato próza nejlépe Čapkovu dílu malířskému, s nímž ji spojuje smysl pro poetii konkrétní věcné skutečnosti, zájem o lidi z okraje společnosti a záliba v prostědech lidové tvorby. Po Stínu kapradiny se J. Č. od epiky vrací k vnitřnímu životu člověka, k základním otázkám bytí a poznávání. Pro svá zamyšlení nad životem i smrtí, nad smyslem i podstatou lidské existence volí jednou podobu eseje, půl lyrického vyprávění, půl filosofické úvahy (ve formě polemického dialogu) o tom, „co jsem v životě uviděl“ (*Kulhavý poutník*), podruhé formu aforismů (*Psáno do mraků*). Literární dráhu J. Č. uzavírají *Básně z koncentračního tábora*. — Zvláštní místo v Čapkově tvorbě zauímají jednak práce určené dětem, příznačné pro jeho umělecký a psychologický zájem o dětský svět a dětské vnímání, jednak zejména studie a fejetony věnované otázkám výtvarného umění, jejichž zaměření je dáno Čapkovou příslušností k výtvarné avantgardě (zejména jeho souvislostí s kubismem) i charakterem jeho výtvarného díla. Jejich ústřední problematikou jsou otázky primitivního umění (*Umění přírodních národů*), okrajových uměleckých projevů či „kleslý“ žánrů i užitého umění (*Nejskromnější umění*, *Málo o mnohém*); druhý okruh problémů

tvoří pak obhajoba a výklad moderního umění.

BIBLIOGRAFIE

Záživé hlubiny a jiné prózy (1916, s Karlem Č.), *Lelio* (Pp 1917). Krakonošova zahrada (Pp 1918, s Karlem Č.), Nejskromnější umění (Ee 1920). Ze života hmyzu (D 1921. prem. 1922, s Karlem Č.), Lásky hra osudná (D 1922, poprvé v Zářivých hlubinách 1916, prem. 1930, s Karlem Č.), *Pro delfína* (Pp 1923), *Země mnoha jmen* (D 1923, i prem.), *Málo o mnohém* (Ff 1923), *Umělý člověk* (F 1924), *Adam Stvořitel* (D 1927, i prem., s Karlem Č.), *Ledacos* (Ff 1928), *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929; kreslený film), *Stín kapradiny* (P 1930), *Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček, lupiči a detektivové* (dramatizace pohádky O tlustém pradědečkovi a loupežnících z kn. K. Čapka Devatero pohádek a ještě jedna od J. Čapka jako přívazek, 1932, i prem.), *Jak pesek s kočičkou s'avili* 28. říjen (D pro loutky, 1933). *Jak se dívat na moderní obrazy* (E 1935). *Kulhavý poutník* (filosofické prózy, 1936). *Diletantská povídka* (F 1937). *Umění přírodních národů* (1938). — Posmrtné (většinou péčí M. Halíka): *Básně z koncentračního tábora* (1946), *Co má člověk z umění...* (úvahy, 1946, s úvodem V. Rady), *Psáno do mraků* (filosofický zápisník z l. 1936–39, 1947), *Rozpomínky* (1947). *Za bratrem Karlem* (vzpomínka, 1948), *Povídejme si, děti* (1954), *O sobě (sloupky a vzpomínky, 1958)*, *Moderní výtvarný výraz* (výbor z článků a úvah, 1958, doslov J. Čišeňovský). — *Sebrané spisy a korespondence viz Karel Č.*

LITERATURA

V. Nezval: J. Č. (1937); J. Pečírka: J. Č. (1961); H. Čapková: *Mojí milí bratři* (1962). K. Čapek a V. Špála v předml. ke kn. J. Č. (1924); F. Götz v *Básnickém dnešku* (1931); F. Langer v předml. ke kn. *Knižní obálky J. Čapka* (1934) a v kn. *Byli a bylo* (1963); J. Opelík v předml. ke *Stínu kapradiny* (1957); A. Hoffmeister v dosl. k *Umění přírodních národů* (1957); J. Kotalík v úvodní studii k *Thielovu soupisu knižní grafiky „J. Č. a kniha I — Obálky“* (1958, s bibliografií a literaturou) a v dosl. k *Nejskromnějšímu umění* (1962); E. Strohsová v kn. *Zrození Moderny* (1963), v. Černý v *KM 1947*; J. Stýskal v *Plameni 1962* (č. 2); F. Všeticka v *ZM 1962* (Autor modrých dětských her). — *Literatura o společných dílech bratří Čapků viz u K. Čapka.* es

Karel Čapek

9. I. 1890 *Malé Svatoňovice*
25. 12. 1938 *Praha*

Syn venkovského lékaře, bratr malíře Josefa Čapka → a spisovatelky Heleny Č. (1886 Hronov — 1962 Praha), manžel spisovatelky a herečky Olgy Scheinpflugové →. Dětství prožil v Úpici v Pod-

krkonoší, kde měl otec od r. 1890 lékařskou praxi. Gymnasium studoval v Hradci Králové (1901—05), v Brně (1905—07) a v Praze, kam se jeho rodiče r. 1907 přestěhovali. Od r. 1909 studoval na filosofické fakultě v Praze, v l. 1910—11 byl na studijní cestě v Berlíně a společně s bratrem Josefem ve Francii. V době studií, už na gymnasiu a zejména na universitě, tiskl v časopisech (Neděle, zde poprvé 1904, Horkého týdeníku, Stopě, Přehledu, Lumíru, Moravské orlici, Lidových novinách, Moravskoslezské revui, Svobodě, Moderní revui, Uměleckém měsíčníku aj.) drobné prózy (většinou společně s bratrem, shrnuté do svazků *Krakovšova zahrada a Zářivě hlubiny*), básně, referáty o literatuře i výtvarném umění, v nichž sledoval zejména nové umělecké tendence v cizině i doma a jako jeden z nejbojovnějších příslušníků „předválečné Moderny“ polemizoval s jejími odpárci, hlavně se stoupenci symbolistně dekadentní školy. Byl jedním z iniciátorů Almanachu na rok 1914, prvního programového vystoupení této moderny. Úzká spolupráce s bratrem Josefem, která byla významným rysem literárních počátků K. Č., pokračovala později společným autorstvím některých knih (*Ze života hmyzu, Adam Stvořitel*), společnou redaktorskou prací v novinách, Josefovou výtvarnou účastí na Karlových knížkách aj.; nebyla podmíněna jen jejich celoživotním soužitím a nejužším přátelstvím, ale především shodami v umělecké orientaci. R. 1915 ukončil K. Č. studia doktorátem filosofie (disertace *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění*); byl pak krátce zaměstnán jako knihovník v Akademické knihovně a potom (1916 až 1917) jako vychovatel syna hraběte Lažanského v Chýši u Žlutic. V l. 1917 až 1920 pracoval v redakci *Národních listů*, od roku 1921 až do své smrti v pražské redakci *Lidových novin*, pro něž byla určena převážná část jeho publicistiky, článků, sloupků, fejetonů atd. Vedle toho spoluredigoval časopis *Nebojsa* (1918—20) a přispíval do řady jiných časopisů, zejména do *Přítomnosti*, *Národa*, *Panorámy*. Úspěch jeho prvních dramát, z nichž zejména *RUR* mu naráz získalo světovou proslulost, přivedl jej

v r. 1921—23 jako dramaturga do Vnohradského divadla, kde působil i jako režisér. Podnikl řadu cest do zahraničí, z nichž těžil pak ve svých cestopisných causeriích: do Itálie (1923), Anglie (1924), Španělska (1929), Holandska (1931), Dánska, Švédska a Norska (1936).

Svou bohatou a mnohostrannou činností literární, redakční a organizátorskou se K. Č. významně podílel na vytváření kultury první republiky; patřil k jejím nejpobornějším autorům doma i v zahraničí, kde jeho díla byla hojně překládána. Jeho politická pozice „demokratického středu“ i osobní přátelství s prezidentem T. G. Masarykem učinily z něho už na počátku dvacátých let oficiálního autora mladého státu, jemuž vědomě sloužil především svou publicistikou; jeho literární dílo hlavně z dvacátých let nese zřetelnou pečeť této ideové koncepce se všemi jejími rozpory. Přitom však Č. živý umělecký smysl pro skutečnost i úsilí o pravdivě poznání jsou zdrojem výrazných a stále aktuálních hodnot jeho tvorby, která prošla dlouhým vývojem a stala se, zejména svými posledními díly, významnou součástí české pokrokové kultury.

Počátky Č. tvůrčí cesty jsou poznamenány uměleckou i myšlenkovou situací před první světovou válkou, charakterizovanou na jedné straně uměleckým kvasem a hledáním, vědomím nutnosti sblížit umění se současným životem a demonstrativní negací dosavadních směrů, na druhé straně krizí buržoazního myšlení, z níž pramenil filosofický agnosticismus, iracionalismus a sociální pesimismus. Z ovzduší této doby si Č. přináší intenzivní zájem o výboje současné vědy, techniky i kultury a zároveň i sympatie k filosofickému relativismu a pragmatismu. Odtud také jeho zájem o vědní život a jeho hrdinu — „obyčejného“ člověka, jež v jeho tvorbě představují po dlouhou dobu jediné pozitivní životní hodnoty. První prózy, psané společně s bratrem Josefem, jsou ještě výrazem nevázaného i výbojného mládí, spjatého s předválečnou uměleckou modernou; jsou především provokativní perziflázou společnosti a soudobé literatury i hledáním

cesty k novému lyrismu. Avšak už první samostatné povídkové cykly (*Boží muka, Trapné povídky*), vznikající z války, jsou plně obráceny k mučivým otázkám svobody a determinace lidského jednání, k úsilí dobrat se podstaty skutečnosti skryté za konvenčním povrchem; všední příběhy jsou tu Č. příležitostí k bolestné analýze lidských vztahů i smyslu lidské existence. Už zde je naznačen umělecký postup, příznačný pro další práce, totiž konfrontace několika různých pohledů na tutéž věc, která umožňuje Č. vidět skutečnost z neobvyklých stránek, odkrývat její mnohostrannost; ale současně je v ní vtěleno i jeho přesvědčení o mnohoznačnosti pravdy, jeho noetický skepticismus.

Čapková nedůvěra k jednoznačným filosofickým systémům a politickým koncepcím, relativistická skepse vůči velkým slovům i velkým činům je příznačná zejména pro jeho fantasticko-utopické romány i dramata z dvacátých let, v nichž se vyrovnává se souborou společenskou problematikou. V dramatické alegorii *Ze života hmyzu* je břitká kritika „obecně lidských“ vlastností, postihující svět měšťáka od jedince po zmilitarizovanou státní moc, dovedena až k obrazu absurdity lidského světa a vyúsťuje v hluboký pesimismus. Také v románech *Továrna na absolutno* a *Krakatit*, stejně jako v dramatu *RUR* využívá Č. motivů převratných technických vynálezů k mnohostranné kritice existujících společenských poměrů. V řešení se však už plně uplatňuje Č. pragmatický humanismus, který v pokusech překonat „přirozený“ lidský řád vidí cestu ke katastrofě, smíjuje se s daným stavem, chválí „malické“ věci a činy, proklamuje prostou pozitivní dělnost jako filosofii „obyčejného“ člověka. Tato koncepce, která oslabovala sociální kritičnost Č. díla a sblížovala hlavně jeho publicistiku s oficiální měšťáckou ideologií, má svou pozitivní stránku v umělecky objeveném a plodném přístupu k všední skutečnosti, jimž Č. zasáhl do vývoje celé české moderní literatury. Zejména ve fejetonech, cestopisných causeriích a drobných prózách se uplatňuje jeho vynikající umění pozorovatelské, zájem o nejrůznější prostředí a obory lidské činnosti,

jejich podrobná znalost a schopnost poetizace. S tím souvisí jednak Č. podnětné využití hovorové řeči, především její syntaxe, čímž významně ovlivnil jazyk české prózy, jednak jeho zájem o soudobou lidovou a pololidovou tvorbu a okrajové umělecké žánry (*Marsyas*) a o možnosti jejich začlenění do umělecké literatury. Na přelomu dvacátých a třicátých let, který znamená konec iluzí o konsolidaci a stabilitě, znovu v Č. tvorbě ožívá noetická problematika (v duchu filosofického relativismu (románové trilogie *Horďubal, Povětroň, Obyčejný život*). Zároveň tu však začíná revize relativistických hledisek: je to myšlenka plurality lidské osobnosti, která obsahuje možnost vzájemného pochopení a dorozumění mezi lidmi. Je zde naznačen počátek nové etapy Č. vývoje, ovlivňovaného vzrůstající hrozbou světového konfliktu, nebezpečím fašismu a ohrožením republiky. V této situaci se Č. tvorba stále zřetelněji společensky vyhraňuje a dostává se do popředí demokratické kultury, poprvé *Válkou s mloky*, v níž čapkovská satira na všeobecné dobové poměry přerůstá v ostrý pamflet na hitlerovské Německo. Pro Č. této doby je příznačné, že sociální pesimista tu začíná hledat reálnou společenskou sílu, která by byla s to postavít se na obranu ohroženého lidstva. V románu *První parta* dominuje dělnická solidarita a statečnost; síly zkázy a ničení tu poprvé dostávají svého aktivního protihráče, a to právě z okruhu čapkovských „obyčejných“ lidí, s nimiž Č. až dosud spojoval svou filosofii smířlivosti a nezájmovosti na velkých věcech. Tento nový prvek se ještě patrněji uplatňuje v aktuální látce boje proti fašismu a válce, v dramatech *Bílá nemoc* a *Matka*. Zejména poslední z nich, napsané ve chvíli bezprostředního ohrožení země, je dokladem toho, jakou ideovou proměnou prošel autor ve svém vývoji od pragmatistických počátků až po závěrečnou výzvu k boji na obranu svobody a lidskosti. O hloubce této proměny svědčí i poslední, nedokončené dílo Č., *Život a dílo skladatele Foltýna*, v němž poprvé jeho typická metoda pohledu z několika stran nemá demonstrovat relativnost soudu, nýbrž jeho jednoznačnost; příznačně je

právě tento poslední román zaměřen k otázce charakternosti a morální odpovědnosti umělce.

BIBLIOGRAFIE

Záživé hlubiny (Pp 1916, s Josefem Č.), Boží muka (Pp 1917), Pragmatismus čili Filosofie praktického života (E 1918), Krakonošova zahrada (Pp 1918, s Josefem Č.), Loupežník (D 1920, i prem.), RUR (D 1920, prem. 1921), Kritika slov (Ff 1920), Trapné povídky (1921), Ze života hmyzu (D 1921, prem. 1922, s Josefem Č.), Lásky hra osudná (D 1922, poprvé v Zářivých hlubinách 1916, prem. 1930, s Josefem Č.), Továrna na absolutno (R 1922), Věc Makropulos (D 1922, i prem.), opera Leoše Janáčka, prem. 1926), Italské listy (Ff 1923), Krakatit (R 1924, zfilm.), Anglické listy (Ff 1924), O nejbližších věcech (Ff 1925; 1954 rozšíř. Věci kolem nás), Jak vzniká divadelní hra a průvodce po zákulisí (F 1925; zařazeno 1938 do Jak se co dělá), Adam Stvořitel (D 1927, i prem., s Josefem Č.), Skandální aféra Josefa Holouška (P 1927), Hovory s T. G. Masarykem (3 sv., 1928–35), Povídky z jedné kapsy Povídky z druhé kapsy 1929 5 z nich zfilm.), Zahradníkův rok (P 1929), Vlélet do Španěl (Ff 1930), Marsyas čili Na okraj literatury (stati o umění. 1931) Apokryfy (Pp 1932, rozšíř. 1945 jako Kniha apokryfů), O věcech obecných čili Záměr politikon (úvahy 1932), Obrázky z Holandska (Ff 1932) Devatero pohádek a ještě jedna od J. Čapka jako přívažek (1932; 1954 v úboru Pohádky K. Č., s dvěma pohádkami dosud nevydanými) Dášejka čili Život štěně a kočka, Hordubal (R 1933, zfilm.), Povětroň (R 1934) Občasný život (R 1934), Legenda o člověku zahradníkově (causerie, 1935), Mlčení s TGM (E 1935), Válka s mlouk (R 1936) Cesta na sever (Ff 1936) Bílá nemoc (D 1937, i prem.) První parta (R 1937), Cesta devíti hodin (causerie 1937) Jak se dělájí noviny (Ff 1937 zařazeno 1938 do Jak se co dělá), Jak se co dělá (Ff 1938) Matka (D 1938, i prem.) Život a díto skladatele Foltína (R 1939 nedokonč.) — Překlady: z Apollinaira: Pásmo (1919), Francouzská poezie nové doby (antologie. 1920, s předmluvou V. Nezvala) — Posmrtně vydáno (většinou podle autorova plánu) M. Halíkem: Měl jsem psa a kočku (Ff 1939), Kalendář (Ff 1940) O lídech (Ff 1940), Vzrušené tance (Bh 1946), Bajky a podpovídky (1946), Sedm rozhlásků K. Č. (veršované entrefilety. 1946) Ratoles a vavřín (články. 1947), Obrázky z domova (Ff 1953), Sloupkový ambit (sloupky. 1957), Poznámky o tvorbě (výbor ze staří o umění. 1959) — Bibliografie v monografiích I. Klíma. — Korespondence: Viktor Dyk — St. K. Neumann — bratři Č. Korespondence z let 1905–1918 (1962, k vyd. přípr. M. Blahynka a F. Všetická. úvod E. Strohsová). — Sebrané spisy: Spisy bratří Č. v Aventinu, pak u Borového s. l. 1929–47 (51 sv.); Dílo bratří Č. v Československém spisovatelství od r. 1954 (k vyd. připravuje M. Halík, s doslovy).

LITERATURA

V. Černý: K. Č. (1936) a v KM 1946 (o poezii); S. V. Nikolskij: K. Č. (1952); H. Čapková:

Moji milí bratři (1962); I. Klíma: K. Č. (1962, s bibliografií a literaturou) a v Květnu 1956; H. Janaszek — Ivančková: K. Č. (Warszawa 1962); W. E. Harkins: K. Č. (New York 1962); A. Matuška: Človek proti skaze (1963) a v kn. Medailóny (1960); J. Branžovský: K. Č., světo-
tový názor a umění (1963). F. X. Šalda v KP 10 (1957), v SZáp 1931–32 (o novinářii), 1932 až 1933 (Dvě románové balady a z Podkarp. Rusi — o Hordubalovi), 1934–35 (Hromádko moderní čes. beletrie — o obyčejném životu); M. Rutte v knihách Nový svět (1919) a Mohly s vavřinem (1939); St. K. Neumann v kn. O umění (1958), o Loupežníku a o První partě); F. Götz v knihách Anarchie v nejmłodší čes. poezii (1922) a Janáci se horizont (1926) a v Divadle 1958 (o div. expressionismu); A. M. Piša v kn. Soudy, boje a výzvy (1922); J. Hora v kn. Poezie a život (1955); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (1949); J. Mukařovský v Kapitolách z čes. poetiky II (1947), v předml. k Výboru z prózy K. Č. (1934) a v dosl. ke Krakatitu (1958); J. Fučík v knihách Stati o literatuře (1951, o První partě) a Milujeme svůj národ (1949); F. Buriánek v předml. uváž k Válce s mlouky (1954) a k výboru Povídky a drobné prózy (1955); M. Pohorský v dosl. k Matce (1954); J. Závada v předml. k výboru Pohádky K. Č. (1954); J. Kolář v dosl. k Loupežníku (1955); J. Levý v dosl. k Francouzské poezii a jiným překladům (1957); J. Cigánek v dosloveh k 5 svazkům Výboru díla K. Č. (1958); E. Turnovský v dosl. k dramatu Ze života hmyzu (1958); J. Brabec v dosl. k výboru Poznámky o tvorbě (1959); E. Strohsová v kn. Zrození Moderny (1963). J. Honzl v ODF (1946–47; o dramatu Ze života hmyzu); J. Bouček v Tvorbě 1950 (O člověka k člověku); J. Kopecký v LN 1954 (o Loupežníkovii), v NŽ 1957 (o Bílé nemocii a dramate); M. Grvgar v LN 1956 (o rom. trilogii), O Králik v NŽ 1958 (o První partě); L. Doležel v HD 1960 (o slohu Č. vyprávění), es

Karel Matěj Čapek Chod

(vl. jm. Karel Matěj Čapek)

21. 2. 1860 Domažlice

3. 11. 1927 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Domažlicích (1879) studoval v Praze na právnické fakultě. Studium nedokončil a věnoval se žurnalistice, v novinách prošel všemi rubrikami. V l. 1884–88 byl redaktorem olomouckého Našince, v l. 1888–90 pražského Hlasu národa, v l. 1890–1900 Národní politiky a od r. 1900 Národních listů; zde se v redakci setkal r. 1917 s bratry Čapky a na rozlišení zvolil ke jménu přídomek Chod. V dvacátých letech úzce spolupracoval s časopisem Cesta. Vedle práce novinářské a romanopisecké se věnoval od let devadesátých i kritice výtvarné a diva-

delní. — Přispíval do Světozoru, Květv, Zlaté Prahy, České revue, Zvonu, Die Kunst, Cesty aj.

Počáteční Čapkova prozaická tvorba je velmi různorodá: vedle dokumentárně realistických povídek tvoří jeho dílo žánrové, figurkářské obrázky, grotesky, humoresky a psychologické studie. Už zde se sice projevilo Č. talent vypravěčský, schopnosti pozorovatelské, rozsáhlé znalosti různých oborů, mentality i jazyka rozličných společenských vrstev, ale to vše se plně rozvinulo teprve v pozdějších pracích. Od monografického zobrazení dramatického střetnutí člověka s nemilodramatickým osudem (*Kašpar Lén mstitel*) směřuje Č. k bohatě rozrvenému obrazu rozkládající se měšťanské společnosti na přelomu epochy. Poučen výsledky naturalistického románu usiluje ve svých dílech o dokumentárnost a přesnou charakteristiku životního stylu různých pražských sociálních vrstev, bohaté buržoazie, umělecké bohémy, vědeckého světa, periférie i proletariátu (*Antonín Vondřejc, Turbína*). S naturalismem pojí Č. také základní vidění člověka jako tvora přírodně i společensky determinovaného, jako groteskní loutky v rukou brutální neosobní síly, která láme jeho životní aktivitu a rozvrací osobnost. Proto nemilosrdná věcnost, s níž interpretuje tragiku lidského osudu, přerůstá mnohdy v karikaturu. Paradoxy a náhody, jichž Č. s oblibou užívá, působí často násilně, neboť mají pouze demonstrovat reakce protikladných typů (*Siláci a slaboši*). Přitahují ho také romaneskní, bizarní konflikty, jež s oblibou nechá vyústit do banality či triviality. Dlouholetá žurnalistická praxe vyzbrojila Č. bohatstvím námětů, smyslem pro rozpoznání životných lidských typů, širokou a detailní znalostí nejrůznějších prostředí i množstvím odborných poznatků (např. lékařství). Nadbytek materiálu však často převažuje nad kompozičním principem, řada odboček a vedlejších motivů tříští hlavní dějový proud; skutečnost je podávána ve svých jevových formách, a proto bez postižení skutečné dynamiky. Č. vnesl do literárního jazyka živý dokument řeči různých městských vrstev i dialektismy, zároveň však i násilně novotvary spolu s žurnalistickou po-

vrchností a konvencí až banální. V některých poválečných dílech se pokouší pesimistický fatalismus překonat zdůrazňováním odpovědnosti za lidský život (*Jindrové*), ale tato tendence je zeslabována sklonem k atraktivnosti a vulgárnosti (*Vilém Rozkoč*). Rozpor mezi determinismem naturalistického románu a etickým korektivem vede Č. k voluntárnímu zdůrazňování „kladných“ hodnot na úkor umělecké pravdivosti (*Řešany*). V postavách proletářů a bohémů hledá Č. pozitivní pól tragikomických společenských situací, protiváhu rozkládajícího se měšťanstva. Jde však o postavy energických jedinců, toužících se vřadit do buržoazní vrstvy. — Ve svých čtených výtvarných kritikách umělecká díla spíše popisoval nežli interpretoval. Č. konzervatismus se projevilo v řadě polemických vystoupení (např. polemika s F. X. Šaldou o významu Rodina) a v obhajování zpátečnických tendencí.

BIBLIOGRAFIE

Povídky (1892), Nejzápadnější Slovan (P 1893), V třetím dvoře (R 1895), Nedělní povídky (1897), Dar svatého Floriána, Zvířátka a Petrovští (Pp 1902, zřím. Dar svatého Floriána), Patero novel (1904), Kašpar Lén mstitel (R 1908, zřím.), Nové patero (Pp 1910), Begův samokres (D 1911), Patero třetí (Pp 1912), Slunovrat (D 1913), Z města i obvodu (Pp 1913), In articulo mortis (část románu Antonín Vondřejc, 1915), Výhry a prohry (D 1915), Turbína (R 1916), Siláci a slaboši (Pp 1916), Antonín Vondřejc (R 1917—18, 2 sv.), Ad hoc! (Pp 1919), Romaneto. Tři chodské grotesky. Pohádka (1920, romaneto Experiment zřím.), Jindrové (R 1921), Vilém Rozkoč (R 1923), Větrník (R 1923), Humoreska (P 1924, zřím.), Čtyři odvážné povídky (1926), Básníková nevěsta (D 1926), Řešany (R 1927), Deset deka (P 1927). — Posmrtně: Psychologie bez duše (P 1928). — Spisy u Borového v l. 1921—38 (18 sv.).

LITERATURA

F. Kovárna: K. M. Č.-Ch. (1936); V. Šach: K. M. Č.-Ch. (1949). F. X. Šalda v KP 7 (1953, o Kašparu Lenu mstiteli), v KP 14 (1954, o sbírce pov. Z města i obvodu), v KP 10 (1957, o Turbině), v KP 12 (1959, Poslední K. M. Č.-Ch.) a v KP 13 (1963); A. Novák v kn. Krajané a sousedé (2. vyd. 1930) a v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1928); K. Sezima v Podobiznách a reliéfech (2. vyd. 1927); J. Brabec v předml. ke Kašparu Lenu mstiteli (1962). Dvojčíslo 6/7 Cesty 1927—28; J. Fučík v Kmeni 1927; V. Křístke v Listu Sdružení moravských spisovatelů 1947—48, v LF 1949 a v SaS 1950—51 (všude o jazyce K. M. Č.-Ch.).
jb

Jan Čarek

29. 12. 1898 Heřmaň u Písku

Narodil se v chalupnické rodině. Studoval a maturoval na gymnasiu v Písku (1910–18). V r. 1917 byl odveden, jako voják byl většinou v Uhrách. Po návratu (1919) nastoupil úřednické místo u Čs. státních drah (v Teplicích, Lounech aj.), v l. 1929–46 pracoval v Praze na ministerstvu železnic. — V letech třicátých se přiklonil k ruralistickému směru. — Přispíval do studentských časopisů, první verše otiskl v krajiněském časopise Otavan (1917). Publikoval v časopisech Cesta, Zvěstování, Den, Venkov, České slovo, Tribuna, Národní osvobození, Pramen, Lumír, Host, Kritika, Sever a východ, Brázda, Mateřídouška aj. Redigoval sborník Tváří k vesnici (1936), sborník Básně rolníků (1939), básnickou edici Studnice (1938–1940).

Základním tematickým okruhem Čarkova díla je válka a kontrast mezi řádem venkovského života a pocitem člověka, který se cítí cizí, osamocení v chaosu a prostředí zborcených hodnot. Č. umí evokovat venkovský život v bohaté konkrétnosti, má smysl pro dramatictost situací i pro odstínění přírodních dějů. Jeho básně vyslovují vztah prostého, chudého venkovana k okolnímu světu, osud lidí je tu vymezen jak láskou k zemi, tak i těžkým životem sociálním. Postupně se však Č. lyrika stávala monotónní, sociální naléhavost ustupovala před meditacemi „vyděděnce“ odtrženého od rodné půdy, který marně teskní po krajině dětství a želí ztracené rodové tradice. Východisko z tohoto vykořenění nalézá Č. v návratu k bohu. Konzervativní rysy se projevíly zejména v jeho činnosti novinářské. Po druhé světové válce se převážně věnuje poezii určené dětem; soustřeďuje se v ní k dvěma oblastem dětských zkušeností: k přírodě a k světu techniky.

BIBLIOGRAFIE

Vojna (Bb 1920), Chudá rodina z Heřmaně (Bb 1924), Temno v chalupách (Bb 1926, 2. rozšíř. vyd. 1941), Smutný život (Bb 1929), Hvězdy na nebi (Bb 1934), Tři balady o válce (Bb 1934), Balada o Kýrově (B 1934), Všechny chalupy (výbor z básnického díla, 1936), Svatozář (Bb 1938), Devěticásá kočka (Bb 1939),

O životě a literatuře (stati a články, 1941), Maminka (Bb 1941), V zemi české (Bb 1942), Na špičku nože (satiry, 1943), Železná panna (epigramy a satiry, 1946), Dopis na věčnost (Pp 1947), Mezi dvěma ohni (Bb 1947), Ráj domova (Bb pro děti, 1948), Jan Opolský (studie, 1949), Heřmaň (Bb, výbor ze sbírek Chudá rodina z Heřmaně a Temno v chalupách, 1952), pro děti: Zvířátka, naši přátelé (Bb 1953), Zlatý dětský svět (Bb 1953), Bajky o nástrojích (Bb 1953), Máš rád stromy? (Bb 1954), Náš jeden rok (Bb 1954), Radost nad radostí (Bb 1954), O velikých maličkostech (Bb 1955), Co si povídalý stroje (Bb 1955, Bylo nebylo (Bb 1957), Co zvířátka dovedou (Bb 1957), Ovoce, ovoce na naší zahrádce (Bb 1957), Srdce potěšení (Bb 1958), Veselý věneček (Bb 1958), Dobrý den, zvířátka (Bb 1958), Motýli (Bb 1959), Od jehly k mašinkám (Bb 1960), Kolo radováněk (Bb 1961), O veselé mašince (1961), Básně. Výbor z lyriky (uspoř. a doslov J. Rumler, 1963).

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1934–35 (Tři básničky premiantů čeští — o Hvězdách na nebi); J. Hora v knize Poezie a život (1959); A. M. Piša v kn. Stopami poezie (1962). B. Fučík v LUK 1934 (Poezie jako šablona); J. Šnobl v ZM 1960 (Básník prostě krásy). J. Rumler v doslovu k Básním (1963).
jb

Leander Čech

27. 2. 1854 Cětoraž u Pacova

27. 7. 1911 Nové Město na Moravě

Studoval gymnasium v Brně (1867–74), filosofickou fakultu v Praze (1874–77). Učil krátce v Přerově, pak v Kutné Hoře a od r. 1879 v Telči; r. 1894 se stal ředitelem realky v Novém Městě na Moravě. Za studií v Praze se aktivně účastnil společenského života, byl vůdčím činitelem studentských spolků, ve společenské činnosti pokračoval hlavně v Telči, kde založil Národní jednotu pro jihozápadní Moravu a pomáhal vydávat místní časopisy Orel a Orlice. Psal do Literárních listů a v nich připravil místo pro další kritickou činnost H. G. Schauera → a F. X. Šaldy →, do katolické Hlídky literární, Obzoru literárního a uměleckého, Světozoru a posléze do Osvěty, v níž publikoval hlavně recenze soudobé prózy.

L. Čech byl především literárním kritikem a teoretikem. V sedmdesátých letech se účastnil v moravských časopisech a almanáčích (Koleda, Zora, zde 1885 stať O úkolu krásné literatury české na Mo-

ravě) nástupu tzv. moravské kritiky, která od literatury žádala zpodobování národního života a národní povahy. Brzy byl považován za jejího čelného představitele a také za její nejvýraznější filosoficky uvažující osobnost. Jako předchůdce kritiky devadesátých let přinášel do Čech výsledky tehdy moderních literárních teorií francouzských (Taine, Guyau, Hennequin) i německých (Elster aj.), kladně oceňoval také kritický realismus ruský a francouzský. Vynikal vzděláním a schopností analyzovat ideovou stránku uměleckého díla; do svých rozborů vnášel hlediska srovnávací, psychologická i sociologická, ale chyběl mu smysl pro hodnoty estetické. Z české literatury se zabýval zejména poezií J. Vrchlického, tvorbou V. Háalka, K. Světlé a F. Palackého, jehož spisy estetické a literární vydal. Jádrem jeho práce literárněhistorické jsou studie Literární směry v letech padesátých a Vítězslav Hálek (obě v Literatuře české 19. stol.) a knižní monografie *Karolína Světlá*, cele založená na kritické metodě Hennequinově.

BIBLIOGRAFIE

Karolína Světlá (monografie, 1891), Karolína Světlá (popularizační studie, 1907).

LITERATURA

M. Hýsek v Literární Moravě (1911); J. Jakubec v Almanachu Ces. akademie věd a umění (1912); A. Novák v kn. Mužové a osudy (1914); Z. Nejedlý v kn. T. G. Masaryk I, 2 (1932). vf

Svatopluk Čech

21. 2. 1846 *Ostředeck* u *Benešova*

23. 2. 1908 *Praha*

Již rodinné prostředí vytvářelo u Č. vyhraněné vlastenecké cítění a podněcovalo ho k zájmu o literaturu. (Otec, kdysi jednatel na Kroměřížském sněmu 1848, byl jako hospodářský správce zaměstnán na různých místech Čech: Liteň u Berouna, Vraný u Slaného aj.). Gymnasium začal studovat v Litoměřicích (1857) a dokončil v Praze (1865). Tehdy začal psát básně, které otiskoval v píseckých Zlatých klasech (poprvé 1864 básně Vánoční sen, s pseud. S. Rak), v almanachu

Ruch, Almanachu českého studentstva (i s pseud. Jan Vraný). V l. 1865—69 studoval na právnické fakultě v Praze, krátce přitom pracoval v redakci Pokroku, po absolvování byl redaktorem Světozoru (1870—71), r. 1872 advokátním koncipientem ve Slaném, odkud se vrátil do Prahy, stále ještě jako advokátní úředník; jím zůstal až do r. 1878. Stále víc se však věnoval literatuře. Od r. 1872 se účastnil řízení časopisu Lumír, r. 1878 založil společně s bratrem Vladimírem a S. Hellerem → vlastní časopis Květy, ve kterém otiskoval značnou část svých literárních prací a který redigoval až do r. 1899. Zároveň psal verše i prózu do Národních listů, Světozoru, Lumíru aj. Č. osobní život probíhal klidně a bez vzruchu; kromě několikaletého pobytu v Obřívství u Mělníka a krátkých zájezdů do Černomoří (1874), Chorvatska (1875), Dánska (1882), Itálie (1895) a Francie (1899) žil v Praze, odmítaje pocty a četná uznání. V osmdesátých letech byl pokládán za oficiálního českého básníka a mluvčího národa.

Svatopluk Čech je autorem rozsáhlého básnického i prozaického, silně společensky zainteresovaného díla. Jeho tvorba vyrůstá z myšlenek národního obrození, opírá se o pokrokovou národní minulost, je spojena s oživením veřejného a politického dění v polovině 19. století a naplněna předtuchou blížící se sociální revoluce. V tomto smyslu je pro Č. charakteristická už jedna z jeho raných básní, *Husita na Baltu* (Almanach Ruch 1868), hlmozná, rozevláta alegorie boje národa. Významnou skupinu v Č. díle tvoří rozsáhlé epické básně; časově nejstarší jsou *Adamité* (Lumír 1873), v nichž obraz náboženské sekty z husitské doby je jen historickým pláštěm kryjícím diskuse o problémech 19. století. Pro Č. jsou příznačné některé motivy a obrazy, které se v jeho poezii vracejí; mezi ně patří i motiv očištění a zničující bouře, který se u něho objevuje od sedmdesátých let a nejsilněji zazní ve skladbě *Evropa* (Lumír 1878), alegorii, v níž je jméno světtadilu přičteno lodí odvázející politické vyhnance, pařížské komuny. Stojí tu proti sobě v podstatě dva typy revolučníků: radikálové, kteří se nezastavují

před ničím, a smířlivci, u nichž lítost nad lidským utrpením brzdí revoluční zápal. Ve střetávání dvou táborů revolucionářů zachycuje Č. dobové myšlenkové proudění v Evropě a vyjadřuje svůj vztah k revoluci, zejména pochyby o možnostech jejího trvalého vítězství, které měly svůj reálný podklad v pádu Pařížské komuny. Obdobný půdorys jako Evropa má alegorická báseň *Slávie* (Slávie je opět loď) s problematikou smíření slovanských národů, především Poláků a Rusů. Proti tragickému řešení Evropy je idealizující závěr *Slávie smírný*. Na domácí půdě se Č. vrátil cyklem idylických veršovaných povídek idealizujících venkovský život *Ve stínu lípy*, zakončeným apoteózou svobodného venkovského života. Třídní rozpory na venkově, kam začíná pronikat průmysl, odhalil až v *Lešetinském kováři*. Hrdinou je český řemeslník bránící se dokonce se zbraní v ruce proti představitelům německého kapitálu; přestože závěr básně opět podtrhuje myšlenku práce a obecného smíření, byl její hrdina chápán jako symbol národního a sociálního zápasu. Z české minulosti vytěžil (kromě skladby *Žižka*) rozsáhlou báseň *Václav z Michalovic*, historii syna jednoho z popravených českých pánů, vášnivý obraz tupeného, svobodomyšlného češství i jemná satira na jeho nepřátele. Rozmáchlá skladba, vrcholící vzpourou hrdiny, je sice bezvýhodná a její závěr se blíží spíše snové vizi než skutečnosti, je však jednou z umělecky nejsilnějších Č. básní vůbec. Její dramaticitostí nedosahuje *Dagmar*, zpracovávající dánské lidové legendy o dceři českého krále Přemysla Otakara I., provdané za dánského krále Valdemara. — V osmdesátých letech napsal Č. několik básnických satir (*Petrklíče, Hanuman, Pravda, Šotek, Kratochvílná historie o ptáku Velikánu Velikánoviči*), v nichž se v alegorickém rouchu vyrovňoval s nezdravými zjevy českého společenského i politického života, s nepoctivou frázovitostí, velikášstvím a zároveň i bezhlavým napodobováním cizích vzorů. Příliš obecné zaměření zभावovalo Čechovy satiry jejich ostří. To však mají jeho satiry prozaické, především tzv. „broučkády“, soustředěné k typu českého maloměstáka, polovzdělaného a po-

hodlného, hmotářského a zbabělého pražského domácího pána, který je protikladem heroických postav Č. básní. — Do doby oživení českého politického života koncem osmdesátých let spadá Č. vysloveně politická lyrika (*Jitřní písně, Nové písně*), vyzývající k národní hrdosti, k nadšené práci pro vlast, k odporu proti nesnášenlivosti a vši malosti i k úctě k práci dělníka, v němž začíná tušit „hrdina budoucnosti“. Nejvýznamnější z politické lyriky jsou však *Písně otroka*, v nichž v osudu pěvce-otroka obžalovává soudobou buržoazní společnost z útluaku národního i sociálního; smyslem celé básně stává se idea nutného spojení boje národního a sociálního. Při stylizaci národa jako společnosti otroků (známé v české literatuře už dříve) využil Č. různých uměleckých postupů (využívání symbolů, alegorií, parafrází, výzev, střídá útvary písně s reflexivními nebo retorickými) a naplnil sbírku mohutným patosem sociálního odporu. Právě proto se *Písně otroka* staly oblíbenou knihou českého dělnictva a ovlivnily i tehdejší dělnickou poezii. — Silné dobové působení některých Č. básnických prací zatlačilo, někdy nezaslouženě, do pozadí jeho prózu, množství drobných ért, povídek, fejetonů i několik větších prací (*Kandidát nesmrtelnosti, Květy 1879, Ikaros, Květy 1885, Druhý květ, Květy 1893*). Vedle „broučkády“ jsou z Č. prózy nejceněnější drobné práce z autorova mládí (*Jestřáb kontra Hrdlička, Jablůň* aj.). Významnou a charakteristickou součástí Č. prózy jsou jeho časté návraty do vzpomínek na vlastní život (*Druhý květ, Dva výlety Václava Maliny do minulosti* aj.). — V posledním desetiletí, po *Písních otroka*, se Č. víc a více omlčoval a jen několikrát vystoupil na veřejnost s novými pracemi, v nichž často zbaven minulých iluzí se znovu vrátil k myšlenkám, které ho znepokojovaly po celý život, např. k otázkám smyslu života (*Václav Žižsa*), k sociální (*Sekáči*) a slovanské otázce i otázce revoluce (torzo básně *Step*).

BIBLIOGRAFIE

Básně (1874), Povídky, arabesky a humoresky I—IV (1878—83), Nová sbírka veršovaných prací (1880), Václav z Michalovic (B 1882), Petrklíče (B 1883), Lešetinský kovář (B 1883,

zkonfisk.; 2. vyd. 1899), Slávie (B 1884), Hanuman (B 1884), Několik drobných povídek (1884), Kandidát nesmrtelnosti (R 1884), Dagmar (B 1885), Cerkas (B 1886), Pravda (B 1886), Humoresky, satiry a drobné črty (1887), Různé črty žertovné i vážné (1887), Jiříni písně (Bb 1887), Nové písně (Bb 1888), Několik povídek a různých črt (1888), Pravý výlet pana Broučka do měsíce (P 1888), Nový epochální výlet pana Broučka tentokráte do XV. stol. (P 1888), Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánoviči (B 1889), Pestré cesty po Čechách práci Matěje Broučka a společnosti (P 1891), Matěj Brouček na výstavě (P 1892), Zpěvník Jana Buriana (B 1894), Rozličná próza (1895), Písně otrocka (Bb 1895), Modlitby k Neznámému (Bb 1896), Jestráb kontra Hrdlička (P 1897), Šotek (B 1899), Snih (B 1900), Václav Zivsa (B 1901), Sekáci (B 1904). — Sebrané spisy u Otty v l. 1899 až 1910 (30 sv.); prvních 20 sv. redigoval Sv. Čech, zbývající F. Strejček. — Bibliografie J. Flajšhansová v monografii V. Flajšhane (1906).

LITERATURA

V. Flajšhans: S. Č., dílo a člověk (1906, s bibliografií); F. Strejček: O S. Č. (1908), Lešetinský kovář S. Č. (1946), S. Č. (1946) a Živé dílo S. Č. (1946); J. Voborník: O romantismu S. Č. a jeho ironii (1908); J. Vlček: Poznámky k Čechově Dagmaře (1913, v kn. Z dějin české literatury, 1960); A. Novák: S. Č. I, II (1922 a 1923), v Myšlenkách a spisovatelích (1914) a v Krajanech a sousedech (1922); O S. Č. (1932, ročenka Chudým dětem); K. Polák: O S. Č. (1949); K. Rektorisová: Slohová grácie Čechova verše v cyklu Ve stínu lípy (1946), sborník S. Čechovi (1946, s ostatní lit., K. Krejčí: S. Č. a Matěj Brouček, pražský občan (1952); J. Vrchlický v Nových studiích a podobiznách (1897); F. X. Šalda v Duši a díle (1913, v Souboru díla F. X. Šaldy 1947), v KP 3 (1950, o Modlitbách k Neznámému) a v ŠZP 1933–34 (Několik myšlenek na téma básník a politika); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); J. Dolanský ve Slovan, přehledu 1951 (o ohlasu Pařížské komuny u S. Č.).

František Ladislav Čelakovský

7. 3. 1799 Strakonice

5. 8. 1852 Praha

Syn tesaře, studoval na gymnasiu v Českých Budějovicích (1812–16) a v Písku (1816–1817). Tehdy se spřátelil s Kamarýtem → a Chmelenským →, s nimiž ho mj. spojoval zájem o literaturu, a se strakonickým buditelem Plánkem, pod jehož vlivem se posílilo jeho národní uvědomění. R. 1817 odešel na filosofii do Prahy. Druhý ročník studoval v Č. Budějovicích, pro nedovolenou četbu Husovy Postily byl vyloučen a pokračoval ve

studiu v Linci (1819–20). Filosofická studia nedokončil a do r. 1829 se živil jako soukromý vychovatel, v l. 1829–33 překládal na zakázku bohosloveckou literaturu a redigoval po jazykové stránce Časopis pro katolické duchovenstvo. Roku 1834 se stal redaktorem Pražských novin a České včely, začátkem r. 1835 suplujícím profesorem české řeči a literatury na pražské universitě. Obou funkcí byl zbaven koncem r. 1835 po stížnosti ruského vyslance ve Vídni na Pražské noviny (v nichž Č. kriticky komentoval zprávu o carově řeči k poraženým polským povstalcům). Od roku 1838 byl knihovníkem knížete R. Kinského. R. 1842 se stal profesorem slovenské filologie na universitě ve Vratislavi a r. 1849 na universitě v Praze, kde působil do konce života. — První příspěvek (báseň Na Najádu) otiiskl r. 1819 s pseudonymem Ladislav v Závěsku Krameriusových císař. král. vlastenských novin. Přispíval do Dobroslava, Čechoslava, Kroka, Poutníka slovenského, Časopisu Českého muzea, Časopisu pro katolické duchovenstvo, České včely, Kytky aj. Kromě Pražských novin a jejich přílohy Česká včela (1834 až 1835) redigoval Denici na rok 1825 (s Chmelou) a jako jazykový redaktor Časopis pro katolické duchovenstvo 1829 až 1833.

Náročností svých vědeckých a uměleckých zájmů, úsilím pozdvihnout českou literaturu klasickými hodnotami řadí se Čelakovský k stoupencům Jungmannova → kulturního programu. V části své tvorby ještě převážně utvrzuje a doplňuje ustálenou již linii preromantické literatury. Do tohoto okruhu patří např. některé ódické skladby ze Smišených básní z dvacátých let, satira Literatura krkonošská (Čechoslav 1824), která útočí na soudobou produkci z hlediska nároků prozodovaných už v Šafaříkových → a Palackého → Počátcích českého básnictví, nebo překlad stylizovaných historických obrazů Herderových a Scottových. Souběžně s tím se však začíná jak v jeho poezii, tak především v jeho studijním a překladatelském zaměření (*Slovenské národní písně*) rýsovat nová, osobitá tendence: přimknout se k tradici lidové slovesnosti, vyzvednout její estetickou hod-

notu a poukázat na její specifické národní rysy. Nejobjevnějším výsledkem jeho cesty za tvůrčím využitím lidové poezie (a zároveň i vrcholem celé jeho básnické činnosti) se staly tzv. ohlasy. První jejich soubor *Ohlas písní ruských* vznikl pod dojmem ruského vítězství nad Turky, které podpořilo naděje v osvození slovanských národů. Samostatným domyšlením a ztvárněním typických motivů a postupů lidové poezie, především bohatýrské epiky, se Č. podařilo vytvořit tematicky rozmanitý a přitom vnitřně jednotný obraz ruského písňového folklóru a jeho prostřednictvím zachytit i některé charakteristické zvláštnosti ruského lidového života a myšlení. Brzy po dokončení ruského ohlasu začal pracovat na *Ohlase písní českých*, podloženém důkladným studiem českého folklórního verše. V předmluvě charakterizoval rozdíl mezi ruským a českým zpěvem: ruský je převážně epický, působí záplavou obrazů a dějů, v českém převládá lyrika, hravý, přehavý cit. Většinu sbírký tvoří milostná lyrika; ohlasovými skladbami se Č. snaží vystihnout improvizací ráz, bezprostřednost a navití lidových erotických písní; významné místo mají však ve sbírce vedle několika balad (Toman a lesní panna) i žertovné popěvky a satirické skladby, jež plně odpovídaly básnickově objektivizační metodě. Jako celek podtrhuje Ohlas jasnou povahu prostého českého člověka, jeho tichou morální převahu nad utlačovateli, poetický vztah k přírodě, citovost i smysl pro humor. Aktualizací těchto vlastností i mnoha jinými rysy souvisí sbírka se soudobými tendencemi společenského zpěvu, do něhož se mnoho Č. básní začlenilo téměř okamžitě po prvním uveřejnění. Ohlasovou pozici přispěl Č. ke sblížení národní literatury se životem, ke zkonkrétnění jejího obsahu i k překonání její formální výlučnosti. Z jeho práce má obdobný charakter satira *Patrní dopisové nepatrných osob* (Časopis Českého muzea 1830). Autorovo programové směřování k harmonické, jazykově vytříbené tvorbě (reprezentované např. cyklem epigramů *Kvítilí*) způsobilo, že v třicátých letech, kdy jako redaktor České vědy intenzivně sledoval současný vývoj české literatury, nedovedl ocenit

a pochopit nové hodnoty, které přinášela romantická generace (především Mácha →). S větší kritickou pronikavostí reagoval na soudobé literární a společenské poměry řadou satirických epigramů, zahrnutých většinou do souboru *Padesátka z mé tobolky*, který však pro cenzurní zásah za autora života už nevyšel. Poslední jeho básnická sbírka, *Růže stolistá* (vznikla rozšířením milostného cyklu Pomněnky vatavské z r. 1831), s goethovským podtitulem *Báseň a pravda*, měla být vrcholnou syntézou jeho tvůrčího úsilí a myslitelského vývoje, obrazem „básně“, tj. snů, mládí, a vyjádřením „pravdy“, tj. základních morálních zásad a filosofických názorů. Náročný záměr se autorovi nezdařilo umělecky plně zvládnout. Sbírká do značné míry opakuje stadia už překonaná a vrací se k abstraktní a artistní linii jungmannovské. Mnohaletou Č. činnost folkloristickou uzavírá monumentální soubor slovanských přísloví, shrnující jak materiál obsažený ve starších českých příslovnících sbírkách, tak i výsledky Č. rozsáhlé sběratelské a srovnávací práce. Kniha je komponována tak, aby podala přehledný, utříděný obraz o morálních principech, životní moudrosti a tradiční filosofii lidu.

R'BLIOGRAFIE

Smíšené básně (1822, rozmnož. vyd. 1830), Ohlas písní ruských (1829), Ohlas písní českých (1839), *Růže stolistá* (Bb 1840), Česká dobropisemnost anebo Nejkratší způsob naučení se dobře česky psáti (1840), Krátká mluvnice německého jazyka (1840), Všeslovanské počáteční čtení (1850 výbor z polské, 1851 z ruské literatury), Mudrosloví národu slovanského ve příslovích (1851), Dodatky ke Slovníku Josefa Jungmanna (1851), Malý výbor z veškeré literatury české (1852). — Překlady: Slovanské národní písně (výbor, 1822 až 1827, 3 sv.); J. G. Herder, Listové z dávnověkosti (1823); J. W. Goethe, Márinka (1827); Litevské národní písně (1827, podle výboru L. J. Rhesy); W. Scott, Panna jezerní (1828); Sv. Augustín, O městě božím kněž dvaceticma (1829 až 1833, 5 sv.). — Posmrtné: Čtení o srovnávací mluvnici slovanské na universitě pražské (1853), Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských (1877). — Korespondenci a zápisky vydal F. Bílý a V. Černý (1907–39, 4 sv.; 5. sv. rejstřík). — Spisů básnických knihy sestery (1847), Spisy v usp. F. Bílého u Kobra v l. 1871–80 (4 sv.), Spisy básnické v usp. J. Jakubce u Laichtra v l. 1913 a 1916 (2 sv.), kritické vydání K. Dvořáka Dílo F. L. Č. u Kuncíře a ve Vyšehradu od r. 1946 (dosud 3 sv.).

LITERATURA

J. Dolanský: F. L. Č. (1952), v kn. Vliv Mickiewiczův na čes. literaturu předbřeznovou (1930) a v kn. Stopami buditelů (1963); I. J. Hanuš v kn. Literatura příslivnictví slovan. a něm. (1853); A. Kraus v kn. Goethe a Čechy (1896); L. Quis ve studii ke své edici Ohlasů (1898); F. X. Šalda v KP 4 (1951, Náš nejstarší umělec); F. Bílý v komentáři k Růži stolisté (1903); J. Jakubec v předmluvách ke své edici Básnických spisů F. L. Č. (2 sv., 1913 a 1916) a v Obzoru lit. a uměleckém 1900 (o epigramech); O. Fischer v předml. k Ohlasu písní rus. (1933) a v kn. Slovo a svět (1937, Učen klasikův — o něm. vlivech); B. Václavek v kn. Písemnictví a lid. tradice (2. vyd. 1947) a O lid. písní a slovesnosti (1963); K. Dvořák v dosloveh ke své edici Díla F. L. Č. (3 sv., 1946—50), v dosl. k Ohlasům (1948) a v ČLit 1955 (Včleňování folklóru do obrozenecké literatury); K. Horálek v kn. Počátky novóces. verše (1956) a se Z. Horálkovou v ČLit 1956 (o básnických počátcích); J. Levý v kn. České teorie překladu (1957); L. Zadražil ve sborníku Čtvero setkání s rus. realismem (1958); M. Jungmann v dosl. k Ohlasům (1951). J. V. Novák v ČL 1892 (o Mudrosloví); J. Máchal v ČCH 1899 a v LF 1898 (o Ohlasu písní rus.); J. Horák v Národopisném věstníku československém 1914 (o pramenech Slovan. nár. písní); A. Závodský v SV 1949 a ve Slavii 1953 (K pramenům Ohlasu písní rus.); R. Britáň ve Slavii 1952 (K Čelakovského pramenům slovinských písní); A. Pražák v SV 1952. kh

Jan Čep

31. 12. 1902 Myslechovice u Litovle

Po maturitě na reálném gymnasiu v Litovli (1922) studoval češtinu a angličtinu na filosofické fakultě v Praze. Žil ve svém rodišti a v Praze, kde působil jako redaktor v nakladatelství Melantrich a v časopise Hovory o knihách. — Psát začal již za svých středoškolských studií. Novinářsky působil na krajním pravocovém křídle, především v Obnově, dále psal do Hosta, Tvaru, Listů pro umění a kritiku, Akordu aj. Překládal z francouzštiny, z angličtiny, z němčiny a ze španělštiny. R. 1948 emigroval do Francie. Žije v Paříži, píše nábožensko-filosofické práce. V rozhlasě vystupuje proti socialistickému zřízení v ČSSR.

Námětem Čepových prozaických prací je život prostých venkovanů, mužů, kteří se často bouří proti osudu, pokorných a smířených žen, venkovských studentů se steskem po rodném kraji a z vesnice vyšlé inteligence, která po bloudění vřa-

vou světa a po deziluzi nachází mír, pevnou půdu pod nohama a mravní řád v návratu do kraje svého dětství, k rodové tradici a k Bohu (*Hranice stínu*). Pro Č. dílo, ve kterém nacházíme četné autobiografické prvky, je charakteristické silně procitění, soucítí s trpícími, často až mystické pojetí žvlů a země. Složitě vnitřní chápání světa vyjadřuje jednoduchým básnickým slohem se střídmě užívanými, působivými obrazy (*Zeměžluč*). Jeho lyrismus však stojí v protikladu k základní reakční ideologii, která postupem doby nabývá vrchu. Sestupná tendence jeho díla je dána také úzkým tematickým a stylistickým rejstříkem jeho próz.

BIBLIOGRAFIE

Dvojit domov (Pp 1926), Vigilie (Pp 1928), Cesta na jitřní (P 1930), Zeměžluč (Pp 1931; obsahuje Dvojit domov, Vigilie a nový oddíl s povídkou Cesta na jitřní), Letnice (Pp 1932), Děravý plášť (Pp 1934), Hranice stínu (R 1935), Modrá a zlatá (Pp 1938, básník a jeho, inspirační zdroje (studie, 1940), Tvář pod pavučinou (Pp 1941), Lístky z alba (Pp 1944), Sestra úzkost (výbor z povídek, 1944), Polní tráva (Pp 1946), Rozptýlené paprsky (Ee 1946) aj.

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1932—33 (Dva moderní vypravěči) a 1934—35 (Jitřní zrak — o Děravém plášti; Hromádka moderní čes. beletrie — o Hranici stínu); K. Sezima v kn. Mláži (1936). sj

Otakar Černoch

23. 10. 1907 Znojmo

Po matce Rus, prožil léta 1914—21 bez rodičů v Rusku, studoval na obchodní akademii v Praze. Při vojenské prezenční službě v Olomouci byl odsouzen a dva roky vězněn za komunistickou činnost v armádě. Střídal pak různá zaměstnání, byl redaktorem krajských časopisů KSČ, tajemníkem KSČ na Strakonicku, v letech 1937—38 bojoval ve španělské občanské válce. R. 1944 byl vězněn v táboře blízko Toruně, v lednu 1945 uprchl z pochodu smrti. Po válce vystřídal řadu zaměstnání, krátce pracoval také ve filmu.

Černochovy pestré životní osudy a zkušenosti odrážejí se v námětech i ve způsobu zpracování jeho literárních prací,

z nichž je doposud nejlepší román ze španělské občanské války *Španělská aréna*. Záliba ve spádném, vzrušujícím ději, v dramaticky vyostřených situacích a atraktivních scénách zavádí autora někdy až na pokraj laciné senzačnosti, a to zvláště v beletristických obrazech politické džungle první republiky (např. v klíčovém románě *Alibi*).

BIBLIOGRAFIE

Veliká zkouška (D 1946, i prem.), Španělská aréna (R 1956), Mladá srdce (R 1957), Alibi (R 1960).— Provedené hry: Gigant (1950). mb

František Černý

21. 2. 1926 Jaroměř

Po maturitě (1945) na reálném gymnasiu v Jaroměři studoval na filosofické fakultě Karlovy university divadelní a literární vědu (doktorát 1949). Nejprve pracoval v Ústavu pro českou literaturu ČSAV a zároveň vyučoval externě na divadelní fakultě AMU, kam odešel r. 1952 a kde byl r. 1953 jmenován docentem pro obor dějin českého divadla a kritiky. R. 1960 přešel s katedrou dějin a teorie divadla na filosofickou fakultu Karlovy university. Od r. 1956 je také vědeckým vedoucím Kabinetu pro studium českého divadla ČSAV. — Pro vysokoškolskou potřebu napsal *Nástin dějin českého divadla*. III. *Národní obrození* (1955). Divadelní kritiky, studie a články publikuje zejména v *Divadelních novinách*, *Divadle*, *České literatuře*, *Literárních novinách*, *Kultuře*, *Rudém právu* a v *Práci*, rovněž pod šifrou fč. Věnuje v nich pozornost především současnému českému dramatu a herectví, zejména uměleckému růstu mladých dramatiků i herců.

Jako divadelní historik se F. Černý zabývá jednak problematikou národního obrození (Tyl aj.), jednak vývojem českého dramatu 19. a 20. století (Jirásek, Šalda, Srámek, Longen, Čapková). Jeho studie o významných hercích, cenné i svým heuristickým přínosem, usilují zvládnout metodologii výkladu hercovy tvorby a jejího stylu (knížní monografie *Hana Kvapilová*).

BIBLIOGRAFIE

Národní divadlo v životě českého lidu (obrazová brožura, 1955), Hana Kvapilová (monografie, 1960). lf

Rudolf Černý

12. 12. 1920 Praha

Po měšťanské škole, kterou vychodil roku 1934 v Praze, pracoval do r. 1948 jako kloboučnický učeň a dělník, v l. 1949—57 byl zaměstnán ve stavebnictví; z manuální práce jej vyřadil těžký úraz. Nyní se věnuje výhradně literatuře. R. 1957 debutoval v časopise *Československý voják*, od r. 1959 publikuje zejména v *Plameni*.

Černý zpracovává ve své próze závažné společenské události z nedávné historie. Drsná fakta z legionářské, válečné a revoluční skutečnosti po r. 1917 tvoří tematiku povídkového souboru *Nezralé ovoce*, jehož ostře pointované a smyslově bezprostřední vyprávění se soustřeďuje na elementární životní fakta a vypjaté situace. Na úrovni beletrizace historických událostí zůstal politický román *Tereza* z let krize 1929—33.

BIBLIOGRAFIE

Nezralé ovoce (Pp 1960), Tereza (R 1962).

LITERATURA

J. Pecháček v *Plameni* 1962 (č. 6, Úskalí epické šíře). vt

Václav Černý

26. 3. 1905 Jizbice u Náchoda

Syn pedagoga a literárního historika Václava Černého (1862—1941). Studoval na reálném gymnasiu v Náchodě a na lyceu v Dijonu ve Francii, potom na filosofické fakultě Karlovy university (1924—29, obor čeština, francouzština). Učil na reálce v Brně, v l. 1930—34 byl sekretářem slavistického institutu (*Institut des Etudes Slaves*) v Ženevě; r. 1931 se habilitoval na tamější universitě pro obor srovnávací literatury (prací *Essai sur le titanisme*). Od r. 1936 byl docentem románských literatur na filosofické fakultě Karlovy university, od 1938 zároveň mi-

mořádným profesorem na Masarykově universitě v Brně. Po uzavření vysokých škol 1939 učil na reálném gymnasiu v Praze. Od začátku r. 1945 byl pro účast na protifašistickém odboji českých kulturních pracovníků vězněn na Pankráci. V l. 1945—51 byl profesorem srovnávací literární historie na filosofické fakultě v Praze, od r. 1954 působí v institucích ČSAV: nejprve v Kabinetu pro moderní filologii (do r. 1961), nyní je vědeckým pracovníkem Komise pro soupis rukopisů. Vydal dílo J. Ortena (1947), redigoval výběr 10 francouzských novel (1959), uspořádal antologii Staré francouzské kroniky (1962, ve vlastním překladu) a výběr truvérské lyriky Vzdálený slavíkův zpěv (1963), vydal Calderónovu hru El Gran Duque de Gandía (1963), kterou r. 1959 identifikoval mezi rukopisy uloženými v zámecké knihovně v Ml. Vožici. — Literárněkritickou činnost zahájil r. 1925 v měsíčníku Host (statí K surrealistickému manifestu), který v r. 1928 až 1929 redigoval. Prispíval také do Signálu, Plánu, Kvartu, Činu, Lidových novin, Panorámy aj. a do odborných časopisů domácích i zahraničních (Časopis pro moderní filologii, Listy filologické, Slovesná věda, Bulletin Hispanique, Revue Française de Prague, Revue de la Littérature comparée, Critique aj.). Jeho hlavní tribounou se stal Kritický měsíčník, který řídil po celou dobu jeho vycházení (1938 až 1942 a 1945—48). Překládá ze španělštiny, francouzštiny a italštiny. V ideové a estetické koncepci celé literárněvědné i kritické práce se Černý opírá především o znalost moderních idealistických myšlenkových proudů západních, hlavně románských (Bergson, Ortega y Gasset, existencialismus); těžištěm jeho prací je analýza romantismu v jeho různých historických proměnách; sleduje především jeho ideový výraz a kontext, aniž přihlíží k základním historickým podmínkám myšlenkového a literárního vývoje a ke specifickému charakteru uměleckého zobrazení. Ze soudobé české literatury ho zaujala především Horova, Halasova a Holanova lyrika z let 1927—45, při jejímž výkladu se orientoval převážně k projevům „úzkosti metafyzické a úsilí o vnitřní splnění osobnosti“; ostře od-

mitavé kritice podrobil surrealismus. Od konce třicátých let se stal kritickým průvodcem mladých básníků, hlavně K. Bednáře a J. Ortena. Psal i o J. Seifertovi, o K. Čapkovi, o Šaldovi →, který ovlivnil i jazyk jeho kritik a esejů. Jako přesvědčený stoupenec individualismu Č. před válkou i po válce aktivně vystupoval proti marxistické kritice a publicistice. — Také v pracích věnovaných staršímu období se Č. soustřeďuje zejména ke studiu ideové náplně, kontextu i vývoje romantické linie západní poezie (úvahy o romantickém titanismu 19. století) a k výkladu souvislosti mezi českou literaturou a románským písemnictvím (studie o básnickém baroku, o lidových prvcích a projevech ve středověkém písemnictví). Mezi jeho bohemistickými pracemi vyniká podnětnost rozbor staročeské milostné lyriky a Mastičkáře.

BIBLIOGRAFIE

Ideové kořeny současného umění. Bergson a ideologie současného romantismu (1929), *Essai sur le titanisme dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850* (1935), Karel Čapek (1936), *Esaj o básnickém baroku* (1937), *Rasismus, jeho základy a vývoj* (1939), *Meditace o romantickém neklidu* (1941), *Polibek na usměvavá ústa. Dantovská studie* (1943), *Pozdrav mrtvým (proslou, 1945), Boje a směry socialistické kultury* (1946), *Zpěv duše (studie o poezii J. Hory, 1946), Osobnost, tvorba a boj (Ee 1947), První sešit o existencialismu* (1948), *Staročeská milostná lyrika* (1948), *Il Boemo maestro Zavoisio e l'Italia* (1949), Jaroslav Seifert. *Náčrt k portrétu* (1954), *Staročeský Mastičkář* (1955), *Emile Verhaeren a jeho místo v dějinách volného verše* (1955), *Lid a literatura ve středověku, zvláště v románských zemích* (1958), *Knížka o Babičce* (1963). — Z překladů: *Cervantes. Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* (1931); *Sainte-Beuve, Studie a kritiky* (1936); *Fr. De Sanctis, Dějiny italské literatury* (1959); *Staré francouzské kroniky* (1962).

kh

Miroslav Červenka

5. 11. 1932 Praha

Dětství prožil ve Vlašimí. Od r. 1945 žije v Praze, kde r. 1951 vystudoval gymnasium a 1956 filologickou fakultu Karlovy university (čeština, literární věda). Od r. 1956 pracuje v Ústavu pro českou literaturu ČSAV (kandidátská práce *Český volný verš devadesátých let*). Od r. 1962 je spoluredaktorem odborného časopisu

Česká literatura. Kritiky poezie a literárněvědných publikací v Květnu, Literárních novinách, Hostu do domu, Plameni aj. (první tištěná báseň ve Směně 1949). Spoluuspořádal sborník próz a veršů *Byla nám macechou* (1953). Překládá ze slovenštiny (Válek) a ruštiny. Již v prvních dvou Červenkových sbírkách, poplatných dobovému zjednodušujícímu optimismu, objevuje se motiv vztahu k zemi a k vlasti, k jejímu současnému životu jako básnickově jistotě. Ve sbírce *Lijáky* se tento ústřední motiv prohlubuje v obraz všedního i drsného života, sledovaného s vírou v možnosti prostých lidí. Tato víra dává obsahu Č. máloslabičných, na eufonii založených veršů symbolizující charakter. Přes pokus poslední sbírky o větší lyrickou spontánnost převládá v jeho poezii volný prvek s inspirovací spíše racionální než citovou. — Ve své odborné práci se zabývá především českou literární historií 20. století a teoretickými otázkami verše.

BIBLIOGRAFIE

Po stopách zítřka (Bb 1953), To jsi ty, země (Bb 1956), Lijáky (Bb 1960), Hra na hvězdy (Bb 1962). — Český volný verš dvadesátých let (1963). — Z překladů: J. Čavčavadze, Zlatá kolébka (1960, s V. A. Černým); M. Válek, Přítalivost (1962).

pb

práci, povídku *Románek* (Národní listy 1904). V Praze se stal jedním z organizátorů a hlavních autorů pokrokového literárního kabaretu *Červená sedma* (zal. 1909). Složil několik set písní a šansonů na vlastní slova i na cizí texty. Zhudebnil některé verše Nerudovy, Sládkovy, Šrámkovy, Dykovy, Bezručovy a Puškiny. (První tištěnou písní byla *Zapadá sluníčko, zapadá.*) Pro potřebu kabaretu skládal výstupy, monology, aktovky. Jeho povídky a románek *Máňa* čerpají ze života pražské bohémy a stejně jako dvě knihy paměti (*Červená sedma* a *Paměti Mansardy*) zachycují velmi živě atmosféru svého prostředí a doby.

BIBLIOGRAFIE

Třetím tahem mat (D, prem. pod tit. Čigorin, 1907). Sprým (kabaret. próza. 1918). Kapky jedu (Pp 1919). Tenkrát (Pp 1919). Rozmarv (Pp 1920), Kabaretní brejle (Pp 1922, rozšíř. vyd. Slané mandle 1939). Studentské lásky (scény, 1927). Máňa (R 1928). Kašpárek u chudého krále (D 1933). Slečna Tu-fu-fu (D 1937, se S. Grohmannovou). Kolíne. Kolíne (D 1957, se S. Razovem), Červená sedma (paměti, 1959), Tři doby pana Randáka (D 1959, s F. Rachlím), Paměti Mansardy (paměti, 1962).

LITERATURA

E. Janský v dosl. k Pamětem Mansardy (1962). dm

Jiří Červený

14. 8. 1887 Hradec Králové

6. 5. 1962 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Hradci Králové (1905) a po absolvování právnické fakulty v Praze (doktorát 1910) byl soudním úředníkem, léta 1914–18 strávil na vojně. V l. 1918–22 byl ředitelem kabaretu *Červená sedma*, pak žurnalistou a advokátem. Za druhé světové války byl vězněn na Pankráci a v Terezíně. Po osvobození znovu vykonával advokátní praxi, po r. 1948 se věnoval osvětové práci. Začátky literární tvorby Jiřího Červeného jsou spjaty s prostředím hradeckých studentských časopisů a především se spolkem *Mansarda*, pro jehož potřebu psal své první písně a aktovky (Čigorin, Rozmary, Dopis). Ještě jako student otiskl pod pseudonymem Staša Juren svou první

Bohumír Četyna

(vl. jm. Bohumír Strnadel)

29. 10. 1906 Trojanovice u Frenštátu pod Radhoštěm

Syn pasekáře a dřevorubce. Po nedokončených gymnasijských studiích v Olomouci (od 1924) pracoval v l. 1934–38 jako lesní dělník, pak se věnoval studiu historických pramenů v archívech; v l. 1941 až 1942 byl archivářem ve Frenštátě, pak zaměstnancem obecního úřadu v Trojanovicích, kde byl po osvození krátkou dobu tajemníkem MNV. Od r. 1950 se věnuje pouze literární práci. — Zájem o historii rodného beskydského kraje a o jeho lidové tradice přivedl Č. k práci historické, národopisné a beletristické. Odborné studie z národopisu a krajové historie otiskoval pod vlastním jménem v časopisech *Naše Valaško*, *Dolina Urgatina*, *Valaško*, *Radostná země*, *Český lid*, *Ča-*

sopis pro etnografii a folkloristiku aj., některé i samostatně (Stopy minulosti na Frenštátsku, 1948 aj.). Uspořádal soubor lidových písní Trojanovice zpívají (1944, spolu s J. Rekem) a na památku osvobození rodné obce sborník Dědina bojuje (1945). Vydal Nejstarší kroniku města Frenštátu pod Radhoštěm (1950) aj. Pro beletristické práce užívá od roku 1929 pseudonymu Bohumír Četyna, předtím ojedinele St. R. Ledan a B. Trojanovský. Básnické a prozaické příspěvky v časopisech Vůdce dorostu (zde poprvé 1925), Niva (příloha Nového lidu), Ruch, Moravskoslezský deník (též pod pseud. Sigma a Allan), Polední deník, Lidové noviny, Svobodné Československo, Nová svoboda (zde 1960 *Vítěz nad Avary*), Práce, Červený květ aj. a v různých kalendářích. Od r. 1934 spolupracuje s rozhlasem (fejetony, pásma, dramtizace), psal též pro ochotníky a soubory LUT. Četyna je především autorem historických románů, čerpacích látky ku dějů na bývalém hukuvaldském panství; odpor lidu proti zotročování v 17. a 18. století zachytil na základě málo známých nebo neznámých archívních dokumentů v tetralogii *Hukuvaldské rebelie*. Osnovu jeho románových kronik, trpících často kompozití nesoustředěností a nevýrazným zpodoběním postav i masových hnutí, tvoří historické události, propojované různými, především milostnými příběhy. Stálá tendence k lyrizaci se uplatnila nejvýrazněji v mozaikovitém obraze života pasekářů a dřevorubců pod Radhoštěm v prvních letech po vzniku republiky (*Drvaři*).

BIBLIOGRAFIE

Pomíječnost (B 1935), Milenci (P 1940), Trojanovice (dvě stati, 1943), Hory a lidé (stati, 1944). Přes hranici času (Pp 1944), Krajina černá lesem (Pp 1944), Rybář krásy (Bb 1946), Stopy minulosti na Frenštátsku (stati, 1948), Jednou za slunovratu (R 1950, přeprac. 1953; 2. sv. tetralogie *Hukuvaldské rebelie*), Zbojníci (R 1954, 3. sv. tetralogie), Valašský vojvoda (R 1957, 1. sv. tetralogie), Sedm. kvítek (Pp pro m.ádež, 1957), Valchař se směje (Pp 1958), Koliby v soumraku (R 1959), Zahradka trněná (P 1961), Živly (R 1962, 4. sv. tetralogie), Drvaři (R 1963, 1. sv. cyklu *Velká rázťoka*).

LITERATURA

J. Pleskot ve Sborníku prací Pedagog. institutu v Ostravě 1960, řada společ. věd; O. Sirovátko v ZM 1961. pp

Lumír Čivrný

3. 8. 1915 Červený Kostelec

Gymnasium vystudoval v Trutnově a filosofickou fakultu v Praze, kde žije nepřetržitě od r. 1934. V l. 1940—45 byl rektorem a později tajemníkem Svazu českých knihkupců a nakladatelů, v l. 1945—47 pracoval v aparátu ÚV KSČ v Praze (1945—46 poslancem Prozatímního národního shromáždění); pak byl v ministerstvu informací přednostou odboru a náměstkem ministra informací (1948—52), náměstkem ministra školství a ministra kultury (1952—54). Od roku 1955 se věnuje výlučně literatuře. — První literární práce uveřejnil r. 1935. Verše, články a studie v časopisech Tvorba, Rudé právo, Haló-noviny, Čtème, Literární noviny, Nový život, Kultura, Světová literatura aj. Uspořádal: Verše nad melodií (1940), Knihy dětem (1941), Almanach české knihy (1942), sborník Dík bojovníku. S. K. Neumannovi k sedmdesátinám (1945), Básnický almanach na rok 1955, Já je někdo jiný (výbor z díla A. Rimbauda, 1962) aj. — Byl členem skupiny Blok.

Poezie L. Čivrného, s příznačným motivem ticha, je od formálně vyzrálé prvotiny převážně lyrická; později se tematicky obohacuje o široké, mezinárodní společenské souvislosti a ve sbírce *Ráno tkané nahrubo* ústí i do pokusu o rozsáhlou skladbu baladickou. Často důmyslně rozvíjená metaforičnost, nejsilnější složka této poezie, není nesena dostatečně vyhraněným a konkrétním jednotlivým pojetím či myšlenkou. — Těžiště Č. literární práce je v překladech ze španělštiny. Kromě soustavného zájmu o dílo F. Garcíi Lorcy (fidi i české vydání jeho spisů) a kromě překladů dalších významných autorů (Rafael Alberti, Nicolás Guillén, Pablo Neruda, Lope de Vega aj.) uvádí k nám i nová jména současného španělského a latinskoamerického básnictví; svoje překlady doprovází informovnými studiiemi.

BIBLIOGRAFIE

Hlavice sloupů (Bb 1938), Sonety paní (1943), Pohádka o kouzelném džbánku (B pro děti, 1958), Doma i venku (Bb pro děti, 1959), Ráno tkané nahrubo (Bb 1960), Čokoládová

princezna (pohádky, 1961), Ostrov mladé svobody (Rpe 1961). — Z překladů: Španělské romance (výbor, 1938, s F. Nechvátalem a J. Taufrem); F. García Lorca, Cikánské romance (1956), Písně na andalusskou notu (1961), Spisy I—III (1958—62); Rafael Alberti, Círé jako voda (1957), Rozkvetlý jetelíček

(1957); Nicolás Guillén, Antické elegie (1957), Písně a elegie (1958); Blas de Otero, Režný vítr (1960); Španělsko, tobě (výbor ze současných španělských básníků (1960); Z tvé číše, Ameriko... (výbor z básníků Latinské Ameriky, 1962). pb

D

Mikuláš Dačický z Heslova

1555

1626 *Kutná Hora*

Kutnohorský erbovní měšťan; třebaže utrakvista, nabyt latinského vzdělání u tolerančního kladrubskeho opata; celý ostatní život strávil v Kutné Hoře, nezabývá se žádným povoláním. Značnou část jeho života vyplnily soudní spory, především pro zabití soupeře v souboji. S Dačického životní lehkomyšlností (třebaže legendární dobrodružnost jeho života má na svědomí hlavně fantazie beletristů, počínaje Stroupežnickým a konče filmovým zpracováním) kontrastuje vážnost D. literárního díla, zvláště *Pamětí*, které psal po většinu života. *Pamětí* D. navazují na starší zápisky předků z matčiny strany, vedené od poslední čtvrti 15. stol. D. zde věnuje nejvíce pozornosti dění v Kutné Hoře, ale všímá si i ostatních událostí doma i v zahraničí. Záznamy často kriticky nebo ironicky komentuje povzdechem nebo gnómickým úslovím v próze i ve verších, a vnáší tak do *Pamětí* osobní zaujetí, které se významně podílí na literárním charakteru díla a na jeho umělecké jednotě. Osobního tónu postupně přibývá, až zcela převládne ve vlastenecky laděné poslední části, psané uprostřed pobělohorské bídy a úpadku. Nejméně se z *Pamětí* dovídáme o autorových vlastních osudech. V básnické sbírce nazvané *Prostopravda* soustředil se D. především na společenskou kritiku, již míří do řad svých spoluměšťanů i na římskou církev

a její duchovenstvo; je zde však zastoupena také vlastenecká složka známá z *Pamětí*. Mezi oběma spisy je zřejmá souvislost: některé z básní *Prostopravdy* jsou obsaženy v *Pamětech*, vznikaly tedy patrně na jejich okraji a při několikeré autorově redakci *Pamětí* byla z nich vytvořena celá sbírka nebo aspoň její základ. Také *Prostopravda* je zachována ve dvoji redakci. Obě díla zůstala v rukopise.

EDICE A LITERATURA

Pamětí, vyd. Ant. Rezek (2 sv., 1878, 1880); *Prostopravda*, *Pamětí*, vyd. E. Petřů a E. Pražák (1955). — P. M. Veselský: *Pánové Dačičtí z H.* (1886); E. Petřů ve sborníku *Příspěvky k dějinám starší č. lit.* (1958).

ep

Dalimilova kronika

Nejstarší česká veršovaná kronika neznámého autora (označení „Dalimilova“ se udržuje tradičně podle mylného určení Tomášem Pešinou z Čechorodu →), dokončená asi 1314. Dochovala se ve třech rukopisných redakcích z 14.–15. stol. Podává ve 106 stručných kapitolách politické děje Čech až do r. 1314; opírá se věcně o Kosmu a jeho pokračovatele, o domácí legendickou literaturu, o kronikářské spisy dnes neznámé i o tradici kmenových a místních pověstí. Děje ze sklonku 13. a počátku 14. stol. líčí autor už podle vlastních zážitků. Kronika má charakter politického pamfletu, namířeno proti cizácké vládě v Čechách, proti rozpína-

vosti cizí dvorské šlechty a německého patričiátu; burcovala historickými argumenty domácí šlechtu k politické aktivitě a k odpovědnosti vůči národnostně chápanému státnímu celku. Tímto pojetím státu zobecnil autor kroniky politické zájmy jedné společenské vrstvy, český ctitel šlechty (jejíž hospodářská a politická pozice ve státě byla podlamována jak cizí a odnárodněnou šlechtou, tak bohatým německým patričiátem), a to způsobem, který odpovídal progresivní vývojové tendenci státního i národnostního celku. Tak se kronika mohla stát později ideovou oporou i v politickém zápase vedeném jinými vrstvami společnosti, zejména pro svůj demokratický přízvuk určený domnělým podřizovaným osobním zájmů idealizovaných představitelů české šlechty nadosobní ideji národnostně vyhraněného státního společenství. Tomu odpovídal i důraz na věcné sdělení historických faktů a na jejich jednoznačné zhodnocení ve smyslu základního ideového záměru kroniky; je často podáváno formou básnických gnóm zobecňujících společenskou zkušenost. Takto pojatý výklad národních dějin byl srozumitelný širšímu okruhu publika než jen české šlechtě, z jejíhož zájmu vycházel. Obecná srozumitelnost byla podporována i uměleckým zpracováním kroniky, které se v soulase s požadavky dobových literárních teorií na tzv. „nízký styl“ vyhýbalo složitostem kladoucím značné nároky na posluchače a užívalo prosté syntaktické stavby a slovníku sdělovacího jazyka. Kronika je psána bezrozměrným veršem, který ji přibližoval mluvenému projevu a který se stal přitažlivým vzorem pro pozdější historická skládání politického dosahu (např. O Přemyslu a Závěši a O válce s Uhry), vznikající zčásti jako volné doplňky kroniky. Autorem kroniky, jak lze soudit podle převažujícího zájmu o světské politické dění i podle glorifikace domácích šlechtických předků jako ztělesnění autorova společenského ideálu, byl spíš šlechtic světských zájmů než kněz. Identifikace autora, o níž se pokusili různí historikové, nedošla obecného souhlasu. Dalimilova kronika zůstala neobyčejně dlouho živým článkem české literatury, nabývala na aktuálnosti zejména v dobách národního

ohrožení (za husitství, za stavovského povstání 1618–20 v prvním tištěném vydání, pořízeném Pavlem Ješínem z Bezdězí 1620), kdy pomáhala formovat národnostní smýšlení. V nových edicích (F. F. Procházky 1786, V. Hanky 1848–49) plnila národně uvědomovací úlohu ještě v obrozenecké době.

FDICE A LITERATURA

Nejstarší česká rýmovaná kronika t. řeč. Dalimila, vyd. B. Havránek a J. Daňhelka (1957 a 1958). — F. Svejkovský v Dějinách české literatury 1 (1959). — J. Hrabák v NŽ 1949.

jk

Oldřich Daněk

16. 1. 1927 Ostrava

Vystudoval herectví a režii na divadelní fakultě pražské AMU (1946–50), poté byl režisérem Krajského oblastního divadla v Hradci Králové (1950–53) a šéfem činohry Divadla F. X. Šaldy v Liberci (1954–56). Od r. 1956 pracuje jako scenárista a později i režisér Čs. filmu. — Debutoval r. 1950 absolventským představením hry *Večerní fronta* na školní scéně Disku. Vedle dramatu píše i filmové scénáře (Zde jsou lvi, Osklivá slečna, Tři tuny prachu, Pohled do očí, Spanilá jizda; tři poslední také režíroval).

Mravně náročné pojetí jednotlivcov vztahu k socialistické společnosti vstupuje do Daňkových her i filmů jako hlavní, stále obměňované téma. D. odkrývá disharmonie mezi soukromým a společenským aspektem životní praxe a buduje drama se strohou racionální záměrností nejčastěji jako moralitu se zřetelným posláním. Proti pasivnímu, dogmatickému a fráзовitému přístupu k práci vyzdvihl v komedii *Umění odejít* neokázalý postoj, osobitý a tvořivý, v *Pohledu do očí* konfrontoval pohodlnickou vlačnost současníků s činorodou obětavostí jejich otců. Nejnáléhavěji vyslovil své téma v dramatu *Máte rádi blázný?*, kde pojal práci jako společensky odpovědné životní poslání a lidský osud jako stále znovu podnikaný riskantní zápas o nové hodnoty. Nové dramatické postupy vyzkoušel v úspěšně veselohře *Svatba sňatkového podvodníka*. D. hry, vedené věcným, bezprostředně sdělným

dialogem a vybavené bystrými postřehy a individuálními charakteristikami, mají nejednou publicistickou povahu pohotového polemického projevu, který aktuální problém otevřeně pojmenovává a předkládá jej s důtklivým mravním apelem. Od schematicující popisnosti prvních her vyvíjí se D. dramatická a filmová tvorba k hlubšímu pojetí skutečnosti, hledajíc zároveň stále nové způsoby jejího uměleckého vyjádření.

BIBLIOGRAFIE

Umění odejít (D 1956, prem. 1955), Pohled do očí (D 1960, jen slov., prem. 1959, zfilm.), Svatba snákového podvodníka (D 1962, prem. 1961), Máte rádi bláznů? (D 1962, i prem.). — Provedené hry: Večerní fronta (1950), Nad Orebem kalich (1953), Steellordův objev (1954, hráno též s názvem Jessii jde o život), Čtyřicátý osmý (1956), Sklenka krétského vína (1959), Lov na mamuta (1963).

LITERATURA

J. Opavský v doslovecích ke hrám Svatba snákového podvodníka (1962) a Máte rádi bláznů? (1962).

jop

Jakub Deml

20. 8. 1878 Tasov u Třebíče

10. 2. 1961 Třebíč

Po gymnasiálních studiích v Třebíči (1890 až 1898) vstoupil do katolického bohosloveckého semináře v Brně, r. 1902 se stal knězem a působil v různých místech západní Moravy (Kučerov, Babice, Martinův, Třešť, Bystrc u Brna). Pro spory s konzistoří byl dle r. 1909 na odpočinek a žil na různých místech na Moravě (v Babicích do r. 1911, Jinošově u Náměště n. Osl. v l. 1914—18) a v Čechách. Od r. 1921 se usadil natrvalo v Tasově. — Do literatury vstoupil články a básněmi v časopisech Muzeum (1899) a Nový život. Překládal z německé a latinské náboženské literatury.

V Demlovi se slučuje františkánská pokora a něžná láska k přírodě s nenávisťovným polemickou vervou a s egocentrickým vynášením vlastní osoby. Většina jeho prozaických prací, především mnohosvazkové sborníky *Slépěje*, má ráz deníků bojovného francouzského katolického polemi-
ka Léona Bloye. D. zde otiskuje i svou

korespondenci, poznámky k veřejnému životu, básnická díla. Postupně se hlásil k řadě ideových programů, dokonce i k socialistv, vždy se však s nimi za čas zlobně rozcházel. — V prvních verších podléhal vlivu O. Březiny a středověkého mystického písemnictví. Je typem básníka, který se zmocňuje světa citem, instinkty. V jeho díle se slučují nenasytná žízeň života i pocit nicoty a zmaru, láska, soucit, něha i spílání a hněv. Nejvýše stojí jeho kniha básní v próze, důvěrné apostrofy květin i stromů *Moji přátelé*, kde se nejlépe uplatnil D. čistý, obrazný jazyk, umožňující překlenout hranici mezi skutečností a snem. V Nezval v něm proto spatřoval předchůdce surrealistické poezie.

BIBLIOGRAFIE

Slovo k Otčenáši Fr. Bílka (Ee 1904), První sborník Studia (1905), Homilie (kniha kázání, 1907), Noanur lum.na (Bb 1907, 1917 pod názvem První světla), V Zabajkálí (sborník, 1912), Rosnička (deník, 1912), Hrad smrti (P 1912), Domů (deník, 1913), Moji přátelé (Bb v próze, 1913), Pro budoucí poutníky a poutnice (sborník, 1913), Tanec smrti (lyrické prózy, 1914), Miriam (Bb v próze, 1916), Věštec (B v próze, 1917), Slépěje (sborníky, 1917—41, celkem 26 sv.), Františka Bílka Obětovaný (E 1922), Sokolská čítanka (Ee 1923), Česno (sborník, 1924), Sestram (sborník, 1924), Tepna (P 1926), Hlas mluvčí k slovu (Pp 1926), Mohyla (paměti, 1926), Z mého okovu (sborník, 1927), Do jepích dob (sborník, 1927), Audiatur et altera pars (překlady, 1928), Dílo Felixe Jenewaina (E 1928), Můj očištěc (Pp 1929), Mé svědectví o Otokaru Březinovi (vzpomínky, 1931), Katolický sen (Ee 1932), Smrt Pavly Kytlicové (vzpomínková próza, 1932), Pozdrav Tasova (P 1932), Život, jak já jej vidím (P 1934), Princezna (P 1935), Rodný kraj (P 1936), Pohádka (Bb 1936), Maty.ka (vzpomínková próza, 1936), Jugo (deník, 1936), Kniha Judit (P 1938, podle Svatojánské bible), Verše české 1907—1938 (1938), Oltář v poli (výbor z prvních tří sv. Štěpějí, 1939), Jméno Ježíš (P 1942), K narození Panny Marie (P 1942), Svatý Josef (P 1942) aj. — Korespondence: O. Březina J. Demlovi (1932), J. Deml O. Březinovi (1933).

LITERATURA

J. Bartoš: Znáte J. D.? (1932). F. X. Šalda v KP 9 (1954, o kn. Hrad smrti a Moji přátelé), v KP 10 (1957), v KP (1959) a v ŠZp 1931—32 (Z nové literatury o O. Březinovi — o kn. Mé svědectví o O. B.); V. Nezval v kn. Moderní básnické směry (1937), v kn. Z mého života (1959) a v Tvaru 1928; B. Slavík v dosl. k Mohyle (1941). B. Fučík v Hostu 1928—29, v Rozpravách Aventura 1928—29 a v Lumíru 1938—39; P. Eisner, P. Kytlicová, J. Durych aj. v Tvaru 1928; M. Dvořák v LUK 1935. šv

Jaroslav Dietl

22. 5. 1929 Záhřeb, Jugoslávie

V Brně studoval na reálném gymnasiu (1940–44), ale nedokončil je a absolvoval textilní průmyslovku (1949). Rok byl zapsán na filosofické fakultě, působil v jedné brněnské továrně jako vychovatel mládeže, pracoval na ministerstvu sociální péče. V l. 1950–55 studoval filmovou dramaturgii na pražské AMU. Tehdy se stal dramaturgem Čs. televize (1953–62), odkud přešel do dramaturgie Čs. filmu. — Během vysokoškolských studií začal publikovat povídky, skeče a písňové texty v Mladé frontě a Dikobrazu a psát pro rozhlas. V jeho umělecké tvorbě se prolíná práce pro televizi, divadlo a film. D. je autorem četných televizních dramatizací a adaptací (Opitz, Rezáč, Šejnín, Šolochov aj.) i původních televizních her a příběhů (Byt pod mrakem, Etuda pro kontrabas, Baron Kaplan, Příběh starý deset let, Tři chlapi v chalupě, 1961–63). Píše rovněž filmové scénáře (Tři chlapi v chalupě, Cesta hlubokým lesem aj.). Dietl získal popularitu fraškou *Nepokojné hody svatě Kateřiny*, zobrazující s důvěřivým optimismem soudobou vesnici ve chvílích pohody a veselí, svět nekomplikovaných figurek, charakterizovaných přesně odporovaným detailem i divadelně působivým, humorným a jadrným dialogem. I v dalších hrách reagoval pohotově na vnější dobové podněty, jeho práci však nejdnou oslabila rutina, spěch a malá umělecká náročnost. V seriálu *Tři chlapi v chalupě*, v jednoduchých příbězích trojí vesnické generace, nalezl D. šťastný typ televizní publicistiky. Rostoucí D. schopnost kritického pohledu na skutečnost je patrná z nejlepších čísel tohoto seriálu a zejména z komedie *Nehoda*, zabývající se zdroji společenské lhostejnosti. — D. obnovuje především veseloherní žánr, který je v české dramatice po druhé světové válce poměrně vzácný. Nachází v něm výraz svého optimistického pojetí lidských vztahů, v jejichž možnosti věří a jejichž slabosti pojímá s úsměvným humorem. Jeho tvorbu, založenou na drobnokresbě, na přesném dílčím postřehu a znalosti různých životních prostředí, charakterizuje

pohotový, stále obnovovaný poměr k aktualitě. Postupně v ní přibývá prvků společenské a morální kritiky, převahu získávají komediální postupy, humor se stává odstíněnější a přechází často v ironii.

BIBLIOGRAFIE

Nepokojné hody svatě Kateřiny (D 1959, prem. 1958), Pohleďte, pokušení (D 1960, prem. 1959). — Provedené hry: Čtyři z velkoměsta (1960), Byli jednou dva (1960), Senohrabské grácie (1961), Můj generál (1961, dramaturgizace románu K. Opitze), Tři chlapi v chalupě (1963), Nehoda (1963).

LITERATURA

Z. Heřman v Divadle 1959 (Humorista? Komediohra?). jop

Ivan Diviš

18. 9. 1924 Praha

V septimě gymnasia byl r. 1941 zatčen a vězněn v Pečkárně a na Pankráci. Od r. 1942 se učil knihkupcem. Po válce složil maturitu a r. 1949, aniž přerušil zaměstnání, vystudoval filosofii a estetiku na Karlově universitě. V knižním obchodě byl zaměstnán krátce v Liberci, pak v Praze. Od r. 1953 pracoval jako soustružník v Liberci. Od r. 1961 je redaktorem nakladatelství Mladá fronta. První verše tiskl v Kritickém měsíčníku, Kytici a Ohnici.

Divišovou druhou sbírkou, vydanou 13 let po jeho prvotině, začíná období plodné básnické činnosti. Jeho poezie zastihuje v bezútešně velkoměstské scénérii lidí, kteří konají „povinnost šedivého řádu“, hněvivě se prou s druhými a trýznivě zpytují sebe samé. Pod drsným povrchem tohoto života sleduje D. neumdlévající tvořivě úsilí a lidskou sounáležitost, které dávají jeho poezii optimistický patos. Při svém typickém postupu vyjde od určité všední situace, z níž se bohatým a často až přebujelým kupením vzájemně se křížících metafor a slovních deformací snaží vytěžit obraz své bolestně zjitřované posedlosti životem.

BIBLIOGRAFIE

První hudba braťrim (Bb 1947), Uzlové písmo (Bb 1960), Rozplet si vlasy (Bb 1961), Deník molekuly (Bb 1962), Eliášův oheň (Bb 1962), Morality (Bb 1963). pb

Josef Dobrovský

17. 8. 1753 *Ďarmoty v Uhrách*

6. 1. 1829 *Brno*

Krátce po D. narození se jeho rodiče (otec byl dragounský strážmistr) přestěhovali do Horšova Týna. V l. 1762–66 studoval na gymnasiu v Německém (Havlíčkově) Brodě, v l. 1766–68 v Klatovech, kde se naučil česky. Na pražské universitě studoval filosofii (1768–71) a v l. 1771–72 teologickou fakultu, studium však přerušil vstupem do jezuitského řádu v Brně. Po zrušení řádu (1773) se vrátil na pražskou teologickou fakultu (1773 až 1776) a po skončení bohosloveckého vzdělání (na kněze byl vysvěcen až r. 1786) přijal místo vychovatele v rodině hraběte Nostice (1776–87). Zde se stýkal s pražskými českými i německými osvícenskými učiteli. R. 1787 přijal místo vicerektora, r. 1789 rektora generálního semináře v Hradisku u Olomouce, kde setrval až do jeho zrušení (1790). Vrátil se do Prahy a žil trvale v domě hrabat Nosticů, přerušuje pobyt častými cestami (nejdelší do Švédska a Ruska v l. 1792–93, popsána v Literární zprávě z cesty do Švédska a Ruska).

Dobrovský, stoupenec josefínských reforem a osvícenský učenec, zahájil vědeckou činnost textovou kritikou, z níž metodologicky vycházelo celé jeho další jazykovědné, historické a literárněhistorické dílo. Kritickou edicí Pražského zlomku evangelia sv. Marka popřel tradici, že jde o evangelistův autograf, a prokázal, že je to mnohem mladší opis. Z textové kritiky vychází i spis, který měl vedle vytyčení chyb v Ungarově vydání Učených Čech vyřešit na základě textologického srovnání otázku stáří české bible. — Národní literaturu studoval v souvislosti s národními dějinami v přesvědčení, že je závislá na společenském vývoji. Ze snahy šířit poznání literatury vydával první vědecké časopisy *Böhmische Literatur auf das Jahr 1779*, obsahující vedle recenzí soudobých knih i všeobecné informace o vědeckém ruchu v českých zemích, *Böhmische und Mährische Literatur auf das Jahr 1780*, *Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren* (1786–87) a sbor-

níky *Slavín* (1806–07), *Slovanka* (1814 až 1815), mající látkově i celkovou koncepci již širší, obecně slavistický charakter. Domácí i cizí literaturu glosoval recenzemi i dějepisnými statěmi v pražském orgánu *Královské společnosti nauk* (*Abhandlungen*), v českém i německém muzejním časopisu i v odborném tisku vydávaném ve Vídni, v Jeně a v Halle. — V bohémistickém úsilí dospěl D. k první souborné literárně dějepisné a jazykovědné práci v německy psaných *Dějínách české řeči a literatury*; ukázal v nich na možnost vycházet při vytváření souboré jazykové a slovesné kultury z poznání a využívání hodnot starší, zejména předbělohorské domácí tvorby. S úsilím zvýšit úroveň literárních projevů souvisí i D. reformní příspěvek k teorii českého verše *Česká prozodie* (německy jako doslov k Pelclově *Gramaticce* 1795, přepracováno 1798); když poznal, že je v češtině pro verš rozhodující přirozený přízvuk, stanovil hlavní prozodická pravidla, která byla schopna dát současné literatuře spolehlivější základ k rozvoji poezie než prozodie časoměrná. Tyto teoretické zásady, přestože vyvolaly živelný odpor a podnítily velké spory o prozodii, záhy osvědčily svou oprávněnost v praxi celé novočeské poezie. — Snaha zvýšit úroveň soudobých literárních děl se odrazila také v D. péči o tehdejší literární jazyk: po drobnějších, většinou časopisecky otiskovaných pracích, v nichž respektoval živý jazykový úzus a tradice předbělohorské češtiny a vystupoval proti baroknímu jazykovému novotaření, sestavil jednak monumentální německo-český slovník, který měl sloužit jako praktická pomůcka k překládání, jednak *Podrobnou mluvnici české řeči*, jež podávala soustavný obraz spisovného jazyka a uzákonila jeho mluvnické tvary. — V širších slovanských souvislostech se D. obíral mateřským jazykem zejména při studiu historického základu všech slovanských jazyků, staroslovenštiny, jejímž mluvnickému systému věnoval průkopnický spis *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (Základy staroslovenského jazyka); jím dal základ ke srovnávacímu studiu slovanských jazyků. S mluvnickým zájmem o staroslovenštinu souvisí i kritický průzkum starosloven-

ských legend a pokus o objasnění cyrilometodějské otázky v německy psané rozpravě *Cyřil a Metod, slovanšti apoštolové*. — D. práce soustředěné k otázkám staročeských biblí (*Über das Alter der böhmischen Bibelübersetzung*), husitství (*Geschichte der böhmischen Pikardan und Adamiten, Beiträge zur Geschichte des Kelchs in Böhmen*), vzniku knihtisku (*Über die Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen*) aj. vyvrcholily v německy psaných Kritických pökusech očiřtiti starši české dějiny od pozdějších v ýmyslů, v nichž provedl pronikavý rozbor nejstarších legend a významných postav českého dávnověku. — Ze všech D. prací proniká jasná vědecká metoda, bezpečná znalost studovaného materiálu, doprovázená pronikavou schopností analyzovat jevy v jejich jednotlivostech i v celku. Jeho touha po pravdě vědeckého poznání, vztah k společensky daným faktům, jeho osobní takt, umířněnost, ale i neohroženost bojovníka (např. proti kultu svatojanskému nebo proti pravosti Zelenohorského rukopisu) způsobily, že se stal vedoucí postavou českého národního obrození, zákonodárcem spisovné čeřtiny, teoretickým spolutvůrcem novočeské literatury, osnovným budovatelem české historické vědy a průkopníkem evropské slavistiky.

BIBLIOGRAFIE

Většina D. prací je dosud rozptýlena po časopisech, zejména v orgánu Královské společnosti nauk Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, v ČCM a v zahraničním odborném tisku (jeho soupis je v LF 1914, 1919, 1930). Jen malá část vyšla knižně; Fragmentum Pragense evangelii s. Marci vulgo autographi (1778). Böhmische Literatur auf das Jahr 1779, Corrigena in Bohemia docta Balbini iuxta editionem P. R. Ungar... (1779), Böhmische und Mährische Literatur auf das Jahr 1780. Antwort auf die Revision der böhmischen Literatur (1780). Prüfung der Gedanken über die Feldwirtschaften der Landgeistlichen (1781). De antiquis Hebraeorum characteribus dissertatio... (1783), Scriptorum rerum Bohemicarum... (s F. M. Pelcem, 1783–84), Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren (1786–87), De sacerdotum in Bohemia coelibatu narratio historica... (1787). Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slawischen Völker... (1791), Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (1792, 2. vyd. pod názvem Geschichte der böhmischen Sprache und älteren Literatur, 1818), Typus declinationum linguae Bohemicae nova methodo dispositarum. Typus declinationum linguae

Bohemicae ex Grammatica Pelzeliana (1793), Historische Preisaufgaben der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Prag... Reise nach Schweden und Russland, s dodatkem Vergleichung der russischen und böhmischen Sprache (1796), Neues Hilfsmittel die russische Sprache leichter zu verstehen... (1799), Slovo Slavenicum, in specie Cechicum (1799), Die Bildsamkeit der slawischen Sprache... (1799), Deutsch-böhmisches Wörterbuch (I, 1802, II, 1821), Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlen und Verhältnissen (1802), Entwurf der böhmischen Declinationen (1803), Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen (Bořivoj's Taule, 1803, Ludmila, 1819), Drahomir, 1807, Wenzel und Boleslaw, 1819), Českých přísloví sbírka (1804), Slavín (1806 až 1807), Gagolitica (1807), Ausführlisches Lehrgebäude der böhmischen Sprache... (1809, rozšřf. a změn. vyd. 1819), Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprachen (1813), Slovanka (1814–15), Beiträge zur Geschichte des Kelchs in Böhmen (1817), Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (1822), Wahl, Einzug und böhmische Krönung K. Ferdinand I. (1824), Über die ehemaligen Abbildungen böhmischer Regenten und ihre Inschriften in der Prager königlichen Burg vor dem Brande im Jahre 1541 (1825), Mährische Legende von Cyřil und Metod... (1826), Historia de expeditione Friderici I. Imperatoris... (1827). — Kritické vydávání spisů od r. 1936 (dosud vyšlo 9 sv.). Mimo tyto edice: Kritická rozprava o Legendě Prokopské (1929); Přetisk Dobrovského edice Rady zvířat (1933); Dějiny české řeči a literatury (1951); Výbor z díla (1953); Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (Halle a. d. S., 1955). — Rozsáhlá korespondence s kritickými úvodý začala vycházet r. 1895. Vyšly dopisy J. D. s V. F. Durychem (1895), s J. S. Bandikem (1906), s J. V. Zlobickým (1908), s J. Ribayem (1913), s B. A. Versauerem a V. Krémou (1937), s A. Helfertem (1941), s J. P. Cerronim (1948), s K. G. Antonem (1959). — Soupis dopisů otiřtých v časopisech a jiných publikacích vydal M. Krbec (1959).

LITERATURA

V. Brandl: Život J. D. (1883); sborníky J. D. 1753–1929 (1929) a J. D. 1753–1953 (1953). Fr. Palacký ve Spisech drobných III (1903); J. Král v kn. O prozódii čes. (1923); F. Voďička v kn. Cesty a cíle obrozené lit. (1958); J. Hrabák ve Studiih ze starši čes. lit. (1956); K. Kosík v kn. Česká radikální demokracie (1958); M. Heřman v předmluvě k vydání Českých přísloví sbírky (1963). Jub. dvojčíslo čas. Bratislava 1929 (s autobiografií); J. Mukařovský v ČLit 1954 (o prozódii). mh

Antoš Dohnal

(vl. jm. Leopold Josef Hansmann)

17. 2. 1824 Kvasice

7. 7. 1863 Brno

Syn hospodářského správce, studoval gymnasium v Kroměříži (1836—40) a v Hradci Králové (1840—41); r. 1841 se stal písařem důchodenského úřadu arcibiskupských statků na Hukvaldech (sbíral zde lidové písně pro A. V. Šemberu →), v l. 1845—48 na Mírově u Zábřeha. Od roku 1849 působil v Brně, kde spolupracoval v redakci Týdeníku a Moravských novin. R. 1851 se stal diurnistou na Starém Brně, r. 1855 okresním kancelistou; kromě toho pomáhal F. M. Klácelovi → v Moravském národním listu (zač. vycházel 1852), jehož redigování převzal r. 1853 a který řídil (od 1858 pod jménem Moravské noviny) až do své smrti. Aby uživil početnou rodinu, přivydělával si též překlady a vyučováním italštině na reálce. Redigoval také kalendář Nejnovější moravskoslezský domácí přítel (ročníky 1854—64), přispíval dále do Lumíru, Národních novin (s šifrou P), do kalendáře Koleda, do almanachu Perly české (1855).

Vedle novinářské činnosti, v níž podporoval pokrokové snahy národní i hospodářské, psal Hansmann básně pod vlivem Kollárovým → (mnohé, především satiry na absolutismus, kněze aj., nemohly být publikovány a kolovaly jen v opisech), dramata (*Jaroslav Šternberk aneb Porážka Mongolů u Holomouce*, vyznívající myšlenkou jednoty Moravy s Čechami, provozován 1859 v Praze; tragédie *Zdirad*, pokus o obraz zápasu slovanství se západnictvím, hrána nebyla) a překládal (z H. Ch. Andersena, B. Paoliové, Jeana Paula, A. Mickiewicze aj.). Hlavní jeho význam však spočívá v povídkách, jimiž se stal zakladatelem moravské venkovské prózy. Od r. 1856 psal do Moravského národního listu a pak do Moravských novin fingované dopisy rolníka z Hané (pod pseud. Antoš Dohnal) o různých aktuálních otázkách hospodářských, školských, politických, národních aj., v nichž postupně přibývalo beletristických prvků. V letech 1860—63 pak vycházel v Morav-

ských novinách jeho povídky, které jsou obrazem venkovského života na Hané v době předbrežnové. Dovedl tu zdařile charakterizovat postavy jejich jednáním, vyprávěl prostě a živě (místy však ještě využíval romantických motivů), osobně zaujatostí se snažil udržovat stálý kontakt s prostým lidovým čtenářem, je muž se přibližoval i užíváním nářečních prvků.

B'BLIOGRAFIE

Za D. života jeho práce knižně nevyšly. Povídka Franta na vojně vydána 1896 neúplně pod jménem Matouše Klácela. Souborné vydání dokončených tří povídek v kn. První povídky hanácké (1906; nově vyd. s názvem Hanácké povídky 1940), Jak jsem dostal půllán (P 1921).

LITERATURA

J. Kabelík v předml. k Prvním povídkám hanáckým (1906. nově 1924), v CMM 1907 a 1919 až 1920; B. Slavík v dosl. k Hanáckým povídkám (1940). pp

Julius Dolanský

(původně Heidenreich)

23. 2. 1903 Všetuly u Holešova

Gymnasium studoval ve Strážnici (1914 až 1915) a v Kroměříži, kde r. 1922 maturoval. V l. 1922—27 studoval na brněnské filosofické fakultě češtinu, němčinu a slovanské literatury (dokorát 1927). Jako středoškolský profesor češtiny a němčiny působil na reálce v Brně (1926 až 1928) a na reálných gymnasiích v Praze (1928—45). V l. 1928—30 studoval jako stipendista jihoslovanské jazyky na universitách v Bělehradě, Záhřebě a Lublani. R. 1933 se habilitoval pro obor srovnávacích literatur slovanských na Karlově universitě, kde byl soukromým docentem až do uzavření vysokých škol (1939). R. 1945 se zde stal řádným profesorem. V l. 1952—53 byl ředitelem Slovanského ústavu ČSAV, je členem korespondentem ČSAV a mnoha vědeckých společností domácích i zahraničních. — Referáty, recenze i stati zásadní povahy otiskoval od r. 1923 (první otiskovaná práce v Časopise Matice moravské, v řadě časopisů a sborníků, převážně slavistických (Slavia, Slovanský přehled, Praha—Moskva, Sovětská věda, Sovětská literatura,

Čsl. rusistika, Slavjane, Prilozi za književnost, Slavische Rundschau, Slovo a slovesnost, Český lid, Nový život, Kolo aj.). Vydal T. Kuzníka Hanácké písně z časů roboty (1936) a Nestorův letopis ruský (1940). Uspořádal sborník President republiky K. Gottwald Sokolstvu (1949), Puškin u nás (1949), Verše naš mládeži (1940).

Základním rysem Dolanského vědecké činnosti je široký materiálový rozhled a snaha sledovat literární jevy v jejich vzájemných vztazích; odtud jeho příklon ke srovnávací metodě, která proniká v různých podobách jeho dílem, ať jde o dílčí a monografické studie, ať o syntetický obraz celého literárního vývoje. Už v první větší studii z třicátých let (*Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou*) nešlo D. o mechanické srovnávání vnějších podob nebo shod příbuzných literárních jevů nebo situací, nýbrž o zachycení tvůrčího procesu, v němž ke shodám nebo podobám docházelo. S tímto metodologickým postupem se setkáváme ve většině D. prací (hlavně *Ruské základy srbského realismu*). Jeho poválečnou vědeckou práci (*Jungmannův odkaz*) vyznačuje úsilí o marxistickou revizi novějších dějin české literatury a o přehodnocení srovnávací metodologie ze stanoviska mezinárodních vztahů. V dalších pracích se stal D. průkopníkem nově pojímané slovanské komparatistiky, založené na studiu nejužšího sepětí materiálu se společenským vývojem (*Mistři ruského realismu u nás*).

BIBLIOGRAFIE

Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou (Studie srovnávací, 1930), Ruské základy srbského realismu (1933), Životní dílo českého buditele J. V. J. Michla, u lidu Drašara (1935), Arne Novák. Cesta k osobnosti (1940), Jungmannův odkaz. Z dějin české slovesnosti (1948), Alexandr Petěfi, básník maďarského lidu (1950), Tysiąc lat naszych stonków z Polska (1950), Fr. L. Celakovský 1852–1952 (1952), Masaryk a Rusko předrevoluční (1959), Mistři ruského realismu u nás (1960), Stopami buditelů (1963).

LITERATURA

K. Krejčí v Slovanském přehledu 1953. mh

František Doucha

31. 8. 1810 Praha

3. 11. 1884 Praha

Vystudoval v Praze gymnasium, filosofii a teologii (1833), krátce působil na akademickém gymnasiu v Praze, po vysvěcení na kněze (1834) kaplanoval čtyři roky v Petrovicích (na Sedlčansku), pro chorobu musil veřejného působení zanechat. Byl pak domácím kaplanem u šlechtických rodin (v Golčově Jeníkově, v Mníšku a v Praze). Od r. 1848 žil v klášteře u sv. Jakuba v Praze, v létě většinou na statcích šlechtických příznivců. Byl i při své chorobě neobyčejně pracovitý. Přispíval téměř do všech časopisů své doby, hlavně zprávami o zahraničních literaturách a překlady.

Doucha ovládal třináct jazyků a rozsáhlým překladatelským dílem usiloval o to, aby českou kulturu obohatil o uznávané umělecké hodnoty cizích literatur z různých dob a aby do české poezie uvedl bohatství cizích básnických forem. Překládal z ruštiny (Puškina), polštiny (Mickiewiczze), slovinštiny (Prešerna), charvátštiny (Preradoviće), lužičtiny, angličtiny (asi 25 autorů, mj. Longfellowa, Shelleyho, Byrona, Burnse), italštiny (Danta, Ariosta, Tassa), franštiny (Sardoua, Dumase st., V. Huga), španělštiny (Calderóna), portugalsštiny (Camoese), švédštiny, němčiny (Herdera, Kleista) a latiny. Svými překlady měl hlavní podíl na sbírce Dramatická díla Williama Shakespeara (od r. 1856), prvním souborném českém vydání tohoto dramatika. V duchu obrozenecké tradice se zabýval sbíráním slov, přísloví, úsloví, lidových písní a anonymně se podílel na různých sbírkách a dílech (Jungmannův slovník, Erbenovy sbírky národních písní apod.); výsledkem jeho bibliografických prací je *Knihopisný slovník*, zahrnující spisy z l. 1774–1863. Zabýval se dějinami a písemnictvím Lužických Srbů. Patří mezi české autory, kteří v 19. stol. systematicky pěstovali literaturu pro děti a mládež. Vydal na osmdesát spisů tohoto druhu, práce původní i přeložené, básnické i prozaické, beletristické i naučné; vesměs se v nich tendenčnost uplatňuje víc než

František L. Čelakovský

Otakar Černoš

Rudolf Černý

Miroslav Červenka

Jiří Červený

Bohumír Četyna

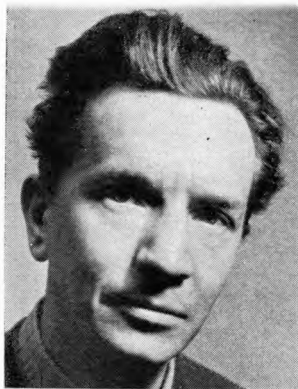
Lumír Čivrný

Oldřich Daněk

Jaroslav Dietl

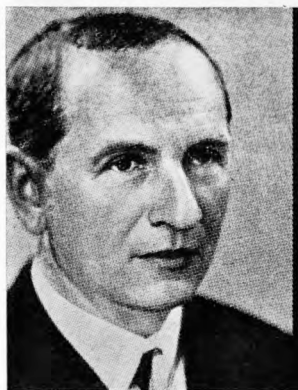
Ivan Diviš

Josef Dobrovský

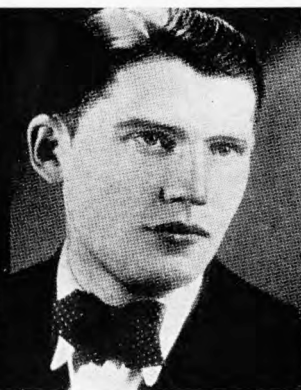
Jan Drda

Jaroslav Durych

Marie Dušková

Karel Dvořáček

Vlasta Dvořáčková

Karel Dvořák

Ladislav Dvořák

smysl pro umělecký tvar. Uspořádal Bá-
snické spisy J. J. Kaliny (1852).

BIBLIOGRAFIE

Knihopisný slovník česko-slovenský (1865). — Z knížek pro děti a mládež: Kratinké povídky o nakládání ze zvířaty (Bb 1848), Bludičky (Bb 1850), Kniha dítek (Bb a Pp 1851), Mlsálek (Bb 1856), Bodláčky (Bb a Pp 1858), Polní kytička (Bb 1861), Nápravy na dobrou cestu (Bb 1875), Zpěvomil, to jest písně nejvíce školní a některé jiného druhu, s nápěvy od rozličných skladatelův (1876), Hájení ptáčků milých zpěváčků (Bb a Pp 1878), Mluva němých tvorů (Bb 1880), Pravidla života v podobnostech (Bb 1880), Záhonek malých (Bánsnický prvnímu stupni mládeže, 1880), Květný sádek (Bánsně druhému stupni mládeže, 1881), Zelený luh (Bánsně třetímu stupni mládeže, 1881), Klasné pole (Bánsně čtvrtému stupni mládeže, 1881), Obžinky života (Bánsně pátému stupni mládeže, 1884) aj. — Sborníky básní pro mládež od Fr. Douchy i od jiných autorů, Douchou uspořádané: Lipový věnec (1871 a 1874, 2 sv.) Deklamovánky čili básně ku přednášení pro dívky menší (1853), Deklamovánky čili básně ku přednášení pro dívky větší (1853) aj. — Z překladů: Shakespeare, Romeo a Julie (1847), Život a smrt krále Richarda III. (1856), Coriolanus (1858), Julius Caesar (1859), Král Richard Druhý (1862), Večer tříkrálový (1862), Sen noci svatojanské (1863), Král Jan (1866), Dvě šlechticů veronských (1869); Thomson, Počasy (1842); Irving, Život a plavby Kryštofa Kolumba (1859).

LITERATURA

K. Š. Vodička: P. F. D. (1884). K. Hlkl ve Zprávě realky v Praze VII (1913); V. Bitnar v Lit almanachu na r. 1915 a v Novém věku 1914. mo

Jan Drda

4. 4. 1915 Příbram

Studoval na klasickém gymnasiu v Příbrami (maturita 1934), pak v Praze na filozofické fakultě slovanickou a klasickou filologii. V l. 1937—42 byl kulturním redaktorem Lidových novin, kde pokračoval v tradici čapkovského fejetonu. Po osvobození přešel do deníku Práce, v l. 1948—52 byl šéfredaktorem Lidových novin (zde r. 1951 otiskoval nedokončený román *Hospodáři*, v l. 1949—56 předsedou Svazu čs. spisovatelů, 1948—60 poslancem, 1949—62 kandidátem a členem ÚV KSČ. Příspěvky ve Studentském časopise (1932—34), Právu lidu, Mladé kultuře, Lidových novinách, Práci, Rudém právu, Literárních novinách, Novém živo-

tě aj. Píše též filmové scénáře (Druhá směna, Znamení kotvy, Némá barikáda, Vyšší princip, Hrátky s čertem, Darbuján a Pandrhola, Zlaté kapradí aj.). Popularitu si Drda získal hned prvním románem *Městečko na dlani*, v němž využil příběhů a vyprávění ze života obyvatelů svého rodného kraje, horníků, drobných řemeslníků a obchodníků. Osu dy městečka Rukapáně naplnil úctou k práci lidských rukou a láskou k sympatickým lidovým postavám a postavičkám, objevil jejich jadrný humor a prostý, přirozený pohled na život a vytvořil tak milou atmosféru životního optimismu. Ve fabuli románu se D. podařilo vtipně smířit věci skutečné a neskutečné v jednoduší celek; po slohové stránce v díle dominuje živé podání přímých řečí. Míšení pohádkových a reálných prvků, příznačné pro celou jeho tvorbu, uplatňuje D. i v donjujotovském románu *Putování Petra Sedmilhře*, jehož hrdina, chlapec trýzněný svými vychovateli i marným pátráním po svém původu, si vysnívá fantastické rytířské příběhy o sobě i nepoznaném otci. Tematikou i metodou ojediněly je v D. tvorbě román *Živá voda*, psychologická studie dětství a jinošství, v níž sleduje složitý a bolestný proces dospívání chlapce a utváření jeho uměleckého talentu; proti živelnému vypravěčství ostatních svých próz směřuje tu k sevřené formě a stylové kázní. — Slohovou pohotovost a schopnost zachytit a umělecky přetvořit živý, hovorový jazyk kultivoval D. v duchu Čapkove v novinářských causeritích (*Svět viděný zpomaloučka*). Typ vyprávění blízký hovorovému projevu využil D. i k vyjádření aktuálního společenského tématu v knize povídek *Némá barikáda*, kompozičně pevně stavěných a zhuštěně vyprávěných, v nichž zachytil a zpoetizoval prosté, nepatetické hrdinství českého člověka a jeho odboje proti okupantům. Tematicky, nikoli však už postojem k zobrazované skutečnosti, navázal D. na Němou barikádu novým povídkovým souborem *Krásná Tortiza*, nepříznivě poznamenaným dobovým schematismem a deklarativním optimismem. Umění pracovat s lidovou epikou a oživovat estetické principy dávné lidové vypravěčské tradice ukázal v knize *České pohádky*, které

podobně jako D. dramatické báchorky aktualizují tradiční pohádkové prvky k vyjádření současných společenských a mravních problémů. Jinotajnými *Hrátkami s čertem*, psanými ještě za okupace, vyjádřil optimistickou víru v prostého člověka a v jeho schopnost proměňovat svět. Podobenstvím pozdějších *Dalskabátů* se pokusil zobrazit zápas protikladných sil soudobého světa, zde se mu však už nepodařilo vyjádřit tradičními pohádkovými motivy svůj záměr uceleně a soustředěně. Jadrný humor, básnický obrazný jazyk, rušná dějovost i výrazně jednoduchá realistická kresba postav a situací náleží k základním vlastnostem těchto komedií. K pražskému květnovému povstání se D. vrátil látkou hry *Jsou živi, zpívají*, která kolísá mezi krcnickářským sledováním události a dramatem lidí, pro něž má být povstání zkouškou charakteru.

BIBLIOGRAFIE

Městečko na dlani (R 1940, zfilm.), Živá voda (R 1941), Jakož i my odpouštíme (D 1941, prem. 1940), Magdalenka (D 1941, i prem.), Putování Petra Sedmilháře (R 1943), Sochař Jan Kavan (monografie, 1943), Malíř Karel Černý (monografie, 1943), Svět viděný zpomaloučka (Ff 1943), Hrátky s čertem (D 1946, prem. 1945, zfilm.), Listy z Norimberka (Ff 1946), Němá barikáda (Pp 1946, zfilm.), Kůřák dýmky (F 1948), Krásná Tortiza (Pp 1952, st. cena), Romance o Oldřichu a Boženě (D 1953, i prem.), Dětství soudruha Stalina (P pro děti, 1953), Horká půda (Rp 1955), České pohádky (1958), Dalskabáty, hříšná ves, aneb Zapomenutý čert (D 1959, i prem.), Jsou živi, zpívají (D 1961, i prem.).

LITERATURA

F. Götz v dosl. ke hře Dalskabáty, hříšná ves (1960). J. Hrabák v SaS 1956 (o jazykové výstavbě Krásné Tortizy); A. Melicharčík v ŠLP 1958 (o Čes. pohádkách).

Jan Dubravius (Jan Skála z Doubravy)

asi 1486 Plzeň

9. 9. 1553 Kroměříž

V Padově získal doktorát práv, byl kancléřem olomouckého biskupa a mecenáše humanistů Stanislava Thurza. V kruhu humanistů vystupoval jako politik. Měl důležitá státnická posláná, při nichž uplatňoval své řečnické nadání. V l. 1541

až 1553 byl olomouckým biskupem. — Mezi humanisty se proslavil latinským přebásněním Nové rady Smila Flašky z Pardubic → nazvaným *Theriobulia Joannis Dubravii* (Rada zvířat, 1520), které věnoval králi Ludvíku Jagellonskému. Báseň se začíná do soudobých snah oživujících literární tradici spatjout se životními ideály šlechty. Autor však zatížil své přebásnění nudnou učeností, obrazy z mytologie, z řecké a římské historie i příklady z 15. a 16. stol. Zvířata jednotvárně doporučují ctnost a mravnost, mizí střetávání dobrého se zlým, humorového s vážným, které dodává Nové radě živost. D. hospodářský zájem vedl ke vzniku latinského spisu o rybníkářství *De piscinis* (1547). Neznámější D. knihou byla latinská práce o českých dějinách, *Historia regni Bohemiae* (Česká historie, 1552), hojně čtená i v cizině. Byla zpracována hlavně v duchu tendencí Hájkovy kroniky →. Cenným historickým pramenem se stává *Historia* až tam, kde autor zaznamenává události své doby.

EDICE A LITERATURA

De piscinis — O rybnících, vyd. a přel. A. Schmidtová (1953). — A. Rybička v ČČM 1878; B. Benetka v Řádu 1941. J. B. Capek: Alegorie Nové rady a Theriobulie, VKCSN 1936. zt

Josef Durdík

15. 10. 1837 Hořice

30. 6. 1902 Praha

Studoval na gymnasiu v Hradci Králové a od r. 1854 na universitě v Praze, kde se věnoval zejména filosofii, matematice a přírodním vědám. Od r. 1860 učil na středních školách v Praze a v Litomyšli; r. 1867 se vrátil jako profesor akademického gymnasia do Prahy a účastnil se veřejného a kulturního dění let šedesátých jako kritik, publicista a strhující řečník. Od r. 1870 byl docentem, od r. 1874 mimořádným a od r. 1880 řádným profesorem filosofie na universitě v Praze; r. 1882 přešel na českou universitu. R. 1881 se přičinil o založení české Filosofické jednoty. — Práspíval zejména do Světozoru, Květů, Lumíru a Osvěty, jako publicista i do Národních

listů, Pokroku, Politiky a Posla z Prahy. Jako básník se účastnil almanachu Ruch (1868, pseud. Jan Bušil); v l. 1874—82 psal přehledy o české literatuře do londýnského časopisu Atheneum. Od šedesátých let silně působil veřejnými přednáškami (zejména v Umělecké besedě, Městanské besedě a Americkém klubu dam).

Durdíkův význam v české literatuře je dvojitý: jednak zasáhl do literárního procesu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let jako kritik podporující soudobé úsilí o širší kulturní rozhled a světového národního písemnictví, jednak se iniciativně zasloužil o vytvoření českého filosofického slohu. Vrchol D. tvorby spadá do prvního desetiletí jeho činnosti, kdy se pro svůj široký rozhled po světových literaturách octl ve středu českého kulturního života. Kritickou a překladatelskou prací i jako řečník působil na rozšiřování obzoru českého obecnstva a vedl je tak nepřímou i k docenění uměleckých záměrů Nerudových → a ostatních májovců (Mayer →) stejně jako básnického významu Máchova →; toto posláním měla plnit i jeho průkopnická studie o Byronovi a překlady Parisiny a Kaina. Také D. kritika byla zpočátku progresivní, přičinila se o zvyšování nároků na domácí tvorbu; D. usiloval zároveň o to, aby se kritika vymanila z diletantismu a postavila se na vědecký základ. Teoretickou základnu pro ni našel v herbartismu, který vyhovoval jak jeho matematicko-přírodovědeckému školení, tak jeho snaze o exaktní metodu v duchovních vědách (hl. psychologii a estetice). D. estetika definuje umělecké dílo jeho poměrem k věčnému ideálu krásy, který jí je objektivně dán neměnnými formálními vztahy. Formalizující strnulost, která je vlastní všemu D. přístupu k estetickým hodnotám, vedla stále zřetelněji k rozchodu s živými otázkami uměleckého vývoje a ke sblížení s nejkonzervativnějším křídlem národní kultury (např. v bojích o Smetanu). — Z D. odborných studií si zachovala průkopnický význam jeho *Kalilogie* jako první a dosud jediná větší práce o zákonech české výslovnosti. Vydal básně Rudolfa Mayera (1873).

BIBLIOGRAFIE

Odborné práce: Leibniz und Newton (1869), O poezii a povaze lorda Byrona (1870), Dějepisný nástin filosofie novověké I, II (1870, 1887), Psychologie pro školu (1872), O snu (1872), Kalilogie čili O výslovnosti (1873), Karakter (1873), O letorách (1873), John Stuart Mill (1873), Kritika (1874), O pokroku přírodních věd (1874), Všeobecná estetika (1875), Pláč koruny české (1875), Rozpravy filosofické (1876), O významu nauky Herbartovy (1876), Reč v pětistyletu ročníci úmrtního dne Karla IV. (1879), Tóma ze Štítného, praotec filosofie české (1879), Über das Gesamtkunstwerk als Kunstideal (1880), O filosofii a činnosti B. Bolzana (1881), Poetika (1881), O metodičnosti ve studiu filosofické (1882), O Kantově kritice čistého rozumu (1882), O módní filosofii naší doby (1883), Leibnizova Monádogie (1884), O pokroku mravnosti (1884), Vzpomínka na Fr. Šimáčka (1885), O zásluhách Palackého (1885), Dějiny filosofie nejnovější I, II (1885—87), Dějepisný nástin filosofie nejnovější (1887), Dějepisný nástin filosofie české (1892), O významu filosofie Descartesovy (1897), O poměru pedagogiky k ostatním naukám (1898), Durdíkův sborník (1906, vyd. Ant. Pápirník, obsahuje práce Soustava filosofie, Darwin und Kant a báseň v 9 zpěvech Večer). Dramata: Následky šibřinek (podle franc., 1871), Stanislav a Ludmila (1881), Kartaginka (1882, prem. 1883).

LITERATURA

Durdíkův sborník (1906). O. Hostinský v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1903) a v Čes. myslí 1903; Z. Nejedlý v kn. T. G. Masaryk III (1935) a Litomyšl II (2. vyd. 1955); M. Novák v kn. Česká estetika (1941, a v SaS 1937; D. Jeřábek ve sborníku Rodné zemi (1958). K. Svoboda v Naší vědě 1937; O. Sus ve Sborníku prací filosofické fak. brněnské univ. 1959 (F 3) a ve Filosofickém čas. 1960. ll

Jaroslav Durych

2. 12. 1886 Hradec Králové

7. 4. 1962 Praha

Syn novináře, vlastivědného spisovatele a překladatele Václava Durycha (1863 až 1897). Osířel v jedenácti letech; žil pak na různých místech severovýchodních Čech u příbuzných, kteří z něho chtěli mít kněze, a dali ho proto do arcibiskupského konviktu v Příbrami, kde studoval gymnasium. Po maturitě (1906) vystudoval jako vojenský stipendista medicínu v Praze (doktorát 1913). Jako vojenský lékař sloužil potom krátce ve Vídni, za války na haličské a italské frontě i v zázemí. Po válce provozoval krátce zubní lékařskou praxi v Přerově, znovu vstoupil do vojenské služby, v níž setrval

až do r. 1939, nakonec v hodnosti lékaře plukovníka. Působil v Užhorodě, Praze, Olomouci a opět v Praze, kde žil až do své smrti. — Programový vyznavač katolického baroka, přešel z pravicové literární fronty v druhé polovině třicátých let až na stranu krajní pravice politické; v době fašistického ohrožení republiky smutně proslul útoky na komunistické a demokratické spisovatele (Neumanna, K. Čapka aj.) a apologiemi italského a španělského fašismu. Podnikl delší cesty se studijními účely literárními a historickými do Německa, Itálie a Španělska. V l. 1923—27 redigoval olomoucký *Rozmach*, v l. 1928—33 brněnský *Akord*, dále přispíval do *Lumíru*, *Lidových novin*, *Cesty*, *Listů pro umění* a *kritiku*, *Řádu*, *Obnovy* (1937—40). Zrevidoval text *Erbenovy Kytice* (1924) a vydal verše K. S. Macháčka (1927), překládal náboženské texty *Výkřiky sv. Terezie* (1909) a sestavil sbírku *Svaté kněžství* podle vidění Anny Kateřiny Emmerichové (1939). V Kuncířově nakladatelství redigoval *Knihy mladých* (1923—25).

Durých začal psát již za svých středoškolských studií, ale od r. 1908 se odmlčel a první knižní publikace vydal až za války. Ideově stojí jeho rozsáhlé dílo na křesťanském světovém názoru, přejímá jeho odpor ke snahám člověka o lepší život na zemi. Ví o nespravedlnosti a špatnostech lidského života, pociťuje hrůzu z jeho nedokonalosti, jedinou spásu však nalézá v bohu. Chudobu oslavuje jako vytoužený stav, ke kterému by měl každý dojít, chce-li uslyšet boží hlas a být spasen. Mystika a náboženské symboly jsou charakteristické i pro D. zpracování erotických látek, které se nevyhýbá naturalismu. V lásce je mu cizí vše přirozené a reálné; na jedné straně ji chápe jako prokletí, na druhé straně jako očistění od hříchu skrze ženu, která u něho bývá nositelkou boží vůle a je symbolicky spojována s mariánským kultem. — Nejvýznamnější část D. díla tvoří knihy prozaické, a to jak s náměty současnými, tak i s historickými. Z první oblasti jsou nejcharakterističtější povídkové triptychy *Tři dukáty* a *Tři troničky* a rozsáhlá povídka *Sedmikráska*, kde nad skutečným životem blahoslavených chudých je

svět mystický, extáze lásky a oběti, čistoty a milosti. D. díla s náměty historickými jsou v podstatě apoteózou rekatolizace českých zemí. Filosofii dějin českého národa pojímal D. nábožensky v duchu katolickém, protireformace je mu nutností a dějinným požeháním. Myšlenkovým i tvárným vrcholem jeho díla je tzv. větší valdštejská trilogie *Bloudění* a tzv. menší valdštejská trilogie *Rekviem*, těžící látkově z valdštejského období třicetileté války. Proti jiným autorovým dílům mají tyto práce pevnou kompozici a prudký spád děje. Výrazná je také jazyková stránka těchto knih. Uměle archaizující, barokizující styl se však v pozdějších dílech mění v nepřirozený a křečovitý výraz, např. v románě o vpádu Pasovských do Prahy *Masopust*. — Další složkou D. díla jsou verše, které psal pod vlivem K. J. Erbena a lidové poezie. Od rozsáhlých básnických skladeb baladického ladění (*Cikánčina smrt*, *Laň a panna*) šel D. vývoj k lyrice, ve které oslavoval dívky a ženy, jejich chudobu, prostotu a smyslnou něhu (*Panenky*). Ve sbírce *Beskydy* zní i motivy přírodní a motivy lásky k vlasti, v *Žebráckých písních* tón individualistické vzpoury vyděděnců společnosti, bojovníka „ducha“. — D. tvorba dramatická je méně výrazná. Tematicky čerpá především z českých náboženských dějin a ze života světců (*Svatý Vojtěch*, *Kvas na Boleslavi*) a je většinou oslavou mučednictví, které je D. prvkem národotvorným. Ani D. cestopisné práce z domova i ciziny nedosahují významu ostatní prózy. Obracejí se hlavně k minulosti zemí a národů a jsou přípravými pracemi k historickým dílům (*Pližení Německem*, *Pouť po Španělsku*). D. vydal také několik esejistických knih a literárních studií, které souhrnně demonstrují jeho názory na umění a náboženství (*Gotická růže*, *Cesta umění*, *Ejhle, člověče*) a na vlastní literární a myšlenkový vývoj (*Váhy života a umění*). Dílo doplňuje několik svazků náboženských úvah. V rukopise zůstala kniha O rytmu české prózy.

BIBLIOGRAFIE

Svatý Jiří (D 1915). *Cikánčina smrt* (B 1916), *Jarmark života* (P 1916). Otokar Březina (E 1918, s J. Staňkem, přeprac. 1931), *Na horách*

(R 1919), Tři dukáty (Pp 1919), Cestou domů (Pp 1919), Výstražné slovo k českým básníkům (studie, 1919), Nejvyšší naděje (Pp 1921), Svatý Vojtěch (D 1921), Obrazy (Pp 1922, 3. vyd. pod názvem Ohně v mlhách, 1932), Panenky (Bb 1923), Tři troničky (Pp 1923), Gotická růže (Ee 1923), Smích věrnosti, Legenda (Pp 1924), Hadí květy (Bb v próze, 1924), Lotr na pravici (oratorium, 1924), Okamžiky z válečných let (Pp 1924), Sedmikráska (P 1925), Balady (Bb 1925, spojenj kn. Cikánčina smrt a nové sbírky Laň a panna), Svatý Václav (D 1925, přeprac. Kvas na Boleslav, 1929), Žebrácké písně (Bb 1925), Beskydy (Bb 1926), Štěrý večer (D 1926), Plížení Německem (cestopis, 1926), Kouzelná lampa (Pp 1926), Cert a cikánka (P 1927), Kurýr (P 1927), Budějovická louka (P 1928), Valdice (P 1928), Eva (Bb 1928), Píseň milostná (P 1928, pův. v kn. Tři troničky), Ejhle, člověk (Ee 1928), Vzpomínky z mládí (Ee 1928), Té nekrásnější (Bb 1929), Jak vykvetla Sedmikráska (komentář, 1929), Kdybych... (Bb v próze, 1929), Bloudění (románová trilogie, 1929), Pouf do Španělska (cestopis, 1929), Cesta umění (Ee 1929), Vaidštejnův kraj (Pp 1929), Rekviem (Pp 1930; Kurýr, Budějovická louka a Valdice), Naděje katolictví v zemích českých (úvaha, 1930), Láska k vlasti (úvaha, 1931), Paní Anežka Berková (R 1931), Utěšitel nejlepší (úvahy, 1932), Váhy života a umění (Ee 1933), Římská cesta (cestopis, 1933), Děti (P 1934), Píseň o růži (R 1934), Čestství v Evropě (úvaha, 1936), Toulky po domově (cestopis, 1938; s úvahami Láska k vlasti a Čestství v Evropě), Masopust (R 1938), Katechismus práce (úvaha, 1938), Z růže květek vykvet nám (adaptace příběhů z Nového zákona pro mládež, 1939), Služebníci neuziteční (R 1940, 1. díl zamýšlené trilogie Země), Cesta svatého Vojtěcha (úvaha, 1940), — Sebrané spisy u Kunciče (1928—32, 10 sv.) a v Melantrichu (1933—40, 12 sv.).

LITERATURA

J. Bartoš: Kdo jest J. D. (1930); J. Otradovicová: Básnický profil J. D. (1943). F. X. Šalda v SZáp 1928—29 (o esejistovi), 1929—30 (o Bloudění) a 1930—31 (o básních); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (2. vyd. 1949); F. Götz v kn. Jasníc se horizont (1926), Básnický dnešek (1931) a v předmluvě k Sedmikrásce (1956); K. Sezima v kn. Masky a modely (1930).

Marie Dušková

6. 10. 1903 Skřýchov u Tábora

Pracovala jako zemědělská dělnice. Do literatury vstoupila na začátku padesátých let v akci Pracujících do literatury. V l. 1951—56 byla redaktorkou Besedy venkovské rodiny, od r. 1957 působí na Šumavě v Bělé-Želnavě jako tajemnice MNV. Příspěvky (od r. 1951) v časopi-

sech Beseda venkovské rodiny, Literární noviny, Vlasta, Pochodeň aj. Literární činnost Marie Duškové spadá většinou do první poloviny padesátých let a nese také znaky literatury této doby. Je-li její básnická prvotina už jen dokumentem zaníceného agitátorství, do dvou prozaických knížek vložila celou svou životní zkušenost a znalost jihočeské vesnice; snaha vřadit přesně odporozované detaily skutečnosti do celkového obrazu přerodu vesnice je však oslabena schematickým viděním společenských převratů.

BIBLIOGRAFIE

Nezapomenutelný květen (Bb 1951), Rodiče a děti (R 1954), Polánka voní jarem (Pp 1955).

LITERATURA

M. Petříček v NŽ 1955 (o Rodičích a dětech).
uř

Karel Dvořáček

31. 10. 1911 Ivanovice na Haně

20. 8. 1945 Brno

Pocházel z rolnické rodiny, studoval na učitelském ústavě v Kroměříži (1927 až 1931). V l. 1931—35 učil v Karvině, po vojenském službě se vrátil do Slezska, 1937—38 učil v Porubě u Orlové, od r. 1939 v rodišti. Pro ilegální protifašistickou činnost byl vězněn v listopadu a prosinci 1941 a pak od května 1944 do konce války v Brně a Zwickau. Z vězení se vrátil s těžkou tuberkulózou, na níž zemřel. — Přispíval do časopisů Náš kraj, Duch času, Lidové noviny, Černá země, Moravskoslezský deník. Sebral a vydal lašské pohádky pod názvem Boží země (1941).

V Dvořáčkově díle převládá zájem o prostého člověka a jeho osudy a o řešení závažných mravních otázek. Autor prošel myšlenkovým vývojem od přesvědčení socialistického k náboženskému. Jeho první povídkové knihy realisticky zobrazují lidskou nespravedlnost a bídu a oceňují trpělivost pracujícího člověka v snášení životních útrap. Nejvýše dospěl v románě *Pole kráčí do hor* s optimistickou myšlenkou přemožení horské přírody usilovným zápasem lidského kolektivu. Další

D. romány, vydané zčásti až z pozůstatosti, trpí rozvládným podáním a nepřesvědčivým mravním řešením v duchu křesťanské morálky.

BIBLIOGRAFIE

Olza (Pp 1937), Boží země (pohádky, 1941), Cesta k tichému domu (Pp 1941), Pole kráčí do hor (R 1941, nár. cena), Advent Jakuba Kříže — Hle, čas příjemný (dvojdičný román, 1944). — Posmrtně: Mrtvá řeka (R 1946), Živ buď, neumírej (R 1947), O děvčátku, které přivedlo jaro (Pp pro děti, 1948).

LITERATURA

Cesta K. D. (1946). K. Polák v KM 1945 (o Adventu Jakuba Kříže a Hle, čas příjemný); J. Cervinka ve Výchradu 1945—46; R. Konečný v Listu Sdružení morav. spis. 1946 (Poeselství lásky odpouštějící).
sv

Vlasta Dvořáčková

27. 2. 1924 Žďár nad Sázavou

Studovala na reálném gymnasiu v Havlíčkově Brodě, potom na filosofické fakultě v Praze češtinu a polštinu (doktorát 1952). V l. 1950—52 byla zaměstnána jako redaktorka v nakladatelství Práce, v l. 1952—54 jako redaktorka Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Verše začala uveřejňovat v literárních časopisech od r. 1956.

Svou pozdní a zralou prvotinou se Dvořáčková zařadila mezi mladé básníky, kteří v druhé polovině padesátých let vystoupili s programem tzv. poezie všedního dne. Tam, kde se epické výjevy svých básní snaží vytrhnout ze všednosti pouze aprioristickou myšlenkou, upadá do moralismu. Vyrůstá-li však mravní zaměření jejich básní z citového prožitku, píše D. něžnou poezii (i když se strohou nevzrušivou obrazností), vyjadřující vědomí sounáležitosti s prostými lidmi a hledající štěstí člověka tam, kde nějak obdaruje druhé. Reflexivním charakterem prozaizujících veršů je jí blízký Rózewicz a někteří další mladí polští básníci, jejichž poezii D. překládá.

BIBLIOGRAFIE

Větrný den (Bb 1957), Jen galerie (Bb 1959), Čistá řeka (Bb 1962), Mezi chodci (Bb 1962).
pb

Arnošt Dvořák

1. 1. 1881 Hořovice

22. 10. 1933 Praha

Vystudoval gymnasium v Příbrami (1891 až 1896) a v Písku (1899), potom medicínu v Praze. R. 1905 se stal vojenským lékařem a zůstal jím až do konce života. Za první světové války byl na různých bojištích. Hojně cestoval (Německo, Belgie, Francie, častější cesty na Krym aj.). Ještě jako student přispíval prózami do Moderní revue (od r. 1899), Nového kultu, Květů (zde několik novel); později do Noviny, Lumíru, Přehledu, Nivy, Činu aj. S režisérem F. Zavřelem → založil a redigoval divadelní revue Scéna (1913—14), spoluredigoval odborný měsíčník Nová scéna (1929—30). Krátce psal i divadelní referáty pro Rudé právo (1920—21). Překládal též dramata Przybyszewského, Werfela aj.

Těžiště Dvořákovy literární práce tkví v historickém dramatu. Hned svou prvotinou (*Kniže*) pronikl na jeviště Národního divadla. Zařadil se mezi přední dramatiky své generace a z hlediska vývoje dramatické tvorby představuje moderní pojetí historického dramatu, které realizoval hlavně ve svých nejlepších hrách *Král Václav IV. a Husité*. Proti Jiráskově snaze postihnout ducha doby především prostřednictvím ústřední postavy je D. drama podobnostním odpovídajícím na současné problémy (odtud časté anachronismy) a historickou freskou budovanou na psychologii postav. Více než o věrnost historickým detailům jde mu o zachycení jednajících typů (poučení na Shakespearoví je zřejmé); nechápe tedy dějiny jako pohyb idejí a programů, nýbrž jako komplex vzájemně se prolínajících konkrétních lidských osudů. D. ovládal umění pregnantní charakteristiky detailem a ve svých bohatě zalidněných hrách dociloval dokonalé souhry postav. Je u nás tvůrcem tzv. zástupového dramatu (zárodky v *Králi Václavu IV.*; *Husité* a *Nová Oresteia*), v němž v podstatě není ústředního hrdiny. Ještě v *Matěji Poctivém* vytvořil spolu s filosofem L. Klímmou → politický pamflet na popěrvatové poměry v buržoazní republice (inscenace

v r. 1922 vyvolala silné politické polemiky), avšak již v *Bílé hoře* začal vyvedat tu historickou tradici, která posilovala politickou koncepci tehdejší buržoazní republiky; poslední desetiletí jeho života i dramatické tvorby bylo ve znamení ústupu z ideové i umělecky progresivních pozic. — D. je představitelem té generace umělců, kterým byl sice národní program české buržoazie již úzký, ale kteří se ještě se socialistickým programem neztotožnili. Svým materialismem, ateismem a protioficiálností byl strháván k levici, s níž však pro svůj individualismus nikdy zcela nesplynul.

BIBLIOGRAFIE

Kníže (D 1908, i prem.), Král Václav IV. (D 1910, prem. 1911), Husité (D 1919, i prem.), Mrtvá (D 1920, prem. 1919), Balada o ženě vražednici (D 1922, i prem.), Matěj Poctivý (D 1922, i prem., s L. Klímou; 1923 prem. přeprac. znění s názvem Matějovo vidění), Nová Orestea (D 1923, i prem.), Bílá hora (D 1924, i prem.), Lvice (D 1927, i prem., 1931 prem. přeprac. znění s názvem Pidras ohněstrážce). — Provedené hry: Kalich (1928), Marja vražednice (1931, vzniklo přepracováním Mrtvé a Balady).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o Knížeti), KP 8 (1956, o Králi Václavu IV.) a v SZáp 1933—34; Z. Nejedlý v kn. Z čes. kultury (1951, o Matěji Poctivém); J. Fučík v Divadelních kritikách (1956, o Nové Orestei a Králi Václavu IV.); též s pohledem na dílo do r. 1924); J. Vodák v Kapitolách o dramate (2. vyd. 1947, o Husitech); J. Pokorný v dosl. ke Králi Václavu IV. (1957). vš

Karel Dvořák

26. 3. 1911 Rynholec u Slaného

Po maturitě na reálce v Pardubicích (1929) absolvoval fakultu zemědělského inženýrství na technice v Praze. Za okupace byl zaměstnán jako poštovní úředník v Pardubicích. Od května 1945 se věnuje žurnalistice; z pardubické filiálky deníku *Práce* odešel r. 1948 do kulturní rubriky téhož listu v Praze; od r. 1954 je redaktorem Literárních novin. Působil též jako dramaturg libereckého divadla (pro jeho agitační soubor *Modrá halena* psal pásma a hry). Zabýval se i loutkářským divadelnictvím, soustavně spolupracuje s rozhlasem, píše o fotografii. —

Publikovat začal ve Studentském časopise a v *Lumíru* (1936), byl divadelním referentem Národní práce. Další příspěvky v časopise *Čtete*, v *Lidových novinách*, *Literárních novinách*, *Rudém právu*, *Červeném květu* aj. Redigoval *Magazín Literárních novin* 1961.

Karel Dvořák vstoupil do literatury sbírkou málo osobitých veršů, inspirovaných většinou malířskými a sochařskými díly, a na jevišti komediemi (*Anonym*, *Růže a déšť*), adaptacemi (Klicpera, Goldoni), vesnickou hrou (*Přehrada*) a milostným historickým příběhem (*Dornička masopustnice*). Většího ohlasu došly pounorové, skoro operetní veselohry o mladých lidech ze staveb, továren a vesnic, v nichž je obraz života krajně zjednodušen a zidealizován (*Boženka přijede*, *Svatba s delegátkou*). V posledních letech přešel D. k próze; po vzpomínkovém vyprávění o těžkém životě venkovanů (*Svatbické povídky*) pokusil se o beletristickou kroniku Pardubic posledních čtyř desetiletí (*Město v městě zrozené*); pestré pásmo událostí, osudů a dokumentů nedosahuje jako celek úrovně bystré fejetonistiky (hlavně z *Literárních novin*), knižně zatím nepublikované.

BIBLIOGRAFIE

V kameni vepsáno (Bb 1941), *Boženka přijede* (D 1949, i prem.), *Svatba s delegátkou* (D 1952, prem. 1951), *Svatbické povídky* (Pp 1961), *Město v městě zrozené* (P 1962). — Provedené hry: *Anonym* (1941), *Růže a déšť* (1944), *Dornička masopustnice* (1946), *Člověk Zaňka* (1949), *Na široké frontě* (1952) aj. mb

Ladislav Dvořák

1. 12. 1920 Krásněves
u Velkého Meziříčí

Reálně gymnasium vystudoval ve Velkém Meziříčí (1943) a pak až do konce války pracoval jako dělník v Letňanech u Prahy. V l. 1945—48 studoval na filosofické fakultě Karlovy university srovnávací literaturu. Potom pracoval jako pomocný dělník, knihkupecký příručí, v letech 1952—56 jako zámečník. Nyní je technickým úředníkem. — První báseň otiskl r. 1939 v týdeníku *Velkomeziříčsko*, další příspěvky v *Kytici*, *Kritickém*

měsíčníku, Červeném květu, Zlatém máji, Mateřídoušce aj.

Náměty Dvořákovy poezie a povídek i jejich zahorklé ladění vyrůstají ze zážitků chudého venkovského dítěte. Nemelodické verše se soustřeďují k tematice bolestného údělu člověka i jeho viny (zkušenost druhé světové války) a zároveň k tvrdšímu překonávání niterných útrap. Útočiště z pocitu vykořeněnosti hledá D. po stopách F. Halase → v návratu k domovu a k čistotě dětství.

BIBLIOGRAFIE

Kainův útěk (Bb 1958), Baručina Babička (Bb pro děti, 1958), Ledňáček neodlétá (Pp 1962), Z modré konvičky prší na Zofín (Bb pro děti, 1962), Kam chodí slunce spat (Bb pro děti, 1963).

LITERATURA

J. Opelík v HD 1959.

pb

Helena Dvořáková

6. 8. 1895 Praha

Absolvovala lyceum v Praze (1912) a jako mimořádná posluchačka studovala dějiny literatur a filosofii na Karlově universitě (1924–29), kde na ni zapůsobily zejména přednášky prof. Viléma Forstera z psychologie. Věnovala se převážně literární tvorbě; v l. 1951–53 byla redaktorkou v nakladatelství Osvěta, v l. 1953–59 v nakladatelství Orbis. — První prozaické pokusy otiskla v Besedách Práva lidu (1924), dále psala do Cesty, Hosta, Lumíru, Pramene aj. Nyní žije v Praze jako spisovatelka z povolání. V prozaickém díle H. Dvořákové, které obsahuje povídky, novely i rozměrné práce románové, je od počátku patrný zájem sociální a psychologický, ať jde o hrdiny z velkoměstské periferie, nebo z maloměsta. Těžištěm jejího vypravěčského umění jsou přítomné romány, v nichž prokázala spolehlivou znalost drobného, zvláště městského člověka, a zároveň schopnost jemného psychologického prokreslení mravně narušených nebo sociálně vyřazených lidí (*Golemova milá*, *Pepan Jehně*). V románu *Doktorka Diana Holcová*, který bývá pokládán za její dílo nejzralejší, pokusila se D. o analýzu vnitřního života a citového osudu

mladé lékařky, která po deziluzích milostných a manželských nachází nový smysl života ve vědecké práci. Spisovatelčiny fabulační vlohy a značná obrazovost nebývají však vždy v souladu s jejím tvůrčím záměrem, jak ukazuje zejména její libeňská trilogie *Pád rodiny Bryknarů*; zde D. zamýšlela předvést v širokém dějovém proudu, jak se vesnické předměstí Prahy postupně mění v průmyslové centrum, a zároveň obsáhnout „veškero vazivo skutečností sociálních, politických a kulturních“, práci však chybí pečlivější zřetel dokumentárně historický. V posledních knihách (*Pražská lípa*, *Na ostří*) obrátila pozornost k některým literárně dosud nevyužitým obdobím českých dějin, především k době Přemyslovců.

BIBLIOGRAFIE

Golemova milá (P 1925), Dětství a jiné povídky (1926), Barvy úsvitu (R 1926), Mámení (R 1928), Mary z jedenačtyřicítky (Pp 1929), Veliký proud (R 1932), Pepan Jehně (R 1933), Nepatrné děvče (P 1940), Doktorka Diana Holcová (R 1941), Růžová perla (Pp pro mládež, 1943), Pád rodiny Bryknarů (románová trilogie: Na nový květ, 1943, Bílými plameny, 1945, Prapory nad městem, 1948), Ruku v ruce (R 1952), Pražská lípa (Pp 1957), Pod růžovými prapory (R 1957), Na ostří (R 1961) aj.

LITERATURA

F. Soldan v NŽ 1949 (Od naturalismu k realismu); B. Balajka v NŽ 1957.

jn

Viktor Dyk

31. 12. 1877 Pšovka u Mělníka

14. 5. 1931 Lopud, Jugoslávie

Syn hospodářského úředníka, studoval v Praze gymnasium (1888–96, zde byl žákem Jiráskovým) a pak práva (do r. 1900). Po studii pracoval do konce života jako novinář, spisovatel a aktivní politik. Od studentských let, kdy už byl činný v pokrokovém hnutí, otiskoval verše ve Světozoru (poprvé r. 1895) podepsované Viktor Souček, dále publikoval v Moderní revui, Přehledu, Rozhledech a Volných směrech, působil redakčně v Pokrokové revui (od r. 1907) a v Samostatnosti (v l. 1910–14 a 1918–28), uspořádal Almanach na rok 1900. Jako důsledný stoupenec politiky státoprávní se

aktivně účastnil politického života ve straně radikálně pokrokové, za níž také r. 1911 neúspěšně kandidoval do říšské rady (*Prohrané kampaně*). Kromě spolupráce s Lumírem (od r. 1906, od r. 1907 byl jeho spoluredaktorem) vedl fejeton v Lidových novinách; za otiskovaná *Tajemná dobrodružství Kozulinova* byl zatčen a vězněn (1916–17). Po propuštění psal do politických deníků *Národ* a *Česká demokracie*, od r. 1918 byl v redakci *Národních listů* a spojil svou politickou činnost s krajně pravicovou stranou národně demokratickou, za níž byl zprvu poslancem a od r. 1925 senátorem. (Vytváření Československé republiky v období 1917 až 1931 vylíčil ze svého nacionalistického stanoviska v knize *O národní stát*.) Ve svých literárních počátcích patřil Dyk k dekadentnímu křídlu generace devadesátých let, soustředěnému kolem *Moderní revue*. Jeho první sbírky (*A porta inferi*, *Síla života*) poznamenala umdlená nálada z „konce století“, individualistické gesto odporu a pohrdání i typické slohové prostředky symbolismu, z nichž je i pro pozdější D. tvorbu příznačné využití symboliky krajiny („krajina duše“ podle básně ve sbírce *A porta inferi*), a středověkých, rytířských motivů k postiznění tíživé atmosféry duševní krize a dramatických citových konfliktů. Podobně jako na jeho generační druhy (Neumanna, Šrámka, Gellnera) však na něj od počátku zároveň působí vliv Macharův, jeho útočná kritika české společnosti i jeho poetika. Už od prvních sbírek nachází D. svou osobitou polohu i básnický výraz, které plně rozvíjí ve sbírce *Marnosti*: ironii a sebeironii, aforistickou úsečnost, srstohost náznaku, náповěď, v níž přetváří dřívější symbol, i pravidelný, výrazně rytmovaný i rýmovaný verš. Základní polohou a problémem D. tvorby je moment deziluze, pramenící z romantického dualismu snu a skutečnosti, touhy a naplnění, vůle a síly; ústředním konfliktem je rozpor mezi voláním po činu, jež má naléhavost mravního imperativu, a skeptickým vědomím neuskutečnitelnosti nadosobní ideje. Tento problém sleduje D. v celém svém dalším díle, jednak v obecné poloze jako základní problém vztahu člověka ke světu, jednak na časové pro-

blematice národního života. Do první linie patří většina jeho nejvýznamnějších děl z doby před první světovou válkou; vedle lyrickoepických básní (*Milá sedmi loupežníků* s typicky romantickým námětem lásky a zrady, *Giuseppe Moro* se symbolickým tématem poselství, jež je nepochopeno současníky a určeno budoucím) je to zejména lyrická próza *Krysař* a drama *Zmoudření Dona Quijota*, v nichž D. osobitou interpretací starších literárních látek (staroněmecké pověsti o krysaři a Cervantesova románu) zobrazuje neřešitelný rozpor mezi snem a skutečností, ústící v tragickou deziluzi. Druhá linie, obrácená k aktuální politické tematice, zahrnuje rovněž poezii a prózu. V politické lyrice vystupuje D. jako kritický a ironický glosátor národního života (*Satiry a sarkasmy*, *Pohádky z naší vesnice*, *Prohrané kampaně*), ostře komentující jednotlivé politické události, prodejnou a bezpáteřnost politiků, zrady a pohodlnictví; proti mlhavé symbolice prvních sbírek uplatňuje se tu stále konkrétnější materiál ze současného života, zároveň tu však jeho lyrika ztrácí někdejší monumentalitu a emocionální působivost, rozdrubuje se v drobné politické výpady. V politických románech (*Konec Hackenschmidův*, *Prosinec*, *Prsty Habakukovy*) zachytil D. politické události a ovzduší své doby, zejména kolem pokrokového hnutí a realismu devadesátých let. Zřetelně se tu jeví jeho postoj: stojí důsledně na straně politické akce proti pasivitě, oportunismu a „loajlnosti“, kterou později zkarikoval v proslulém typu Čehony (*Můj přítel Čehona*). Idea národa se stala postupně základním smyslem a náplní D. tvorby, jedinou hodnotou, kterou našel v době rozkladu všech hodnot mešťanské epochy. Jejím umělecky i společensky nejúčinnějším výrazem byla válečná tetralogie (*Lehké a těžké kroky*, *Anebo*, *Okno*, *Poslední rok*), psaná v letech první světové války. D. výzvy k nesmiřitelnosti, k odvaze, k hrdivství činu i oběti silně ovlivnily národní povědomí už v době svého vzniku (mnohé z těchto básní byly otiskovány ještě za války, např. nejznámější *Země mluví*) i později, v době Mnichova a okupace. Teprve D. tvorba po první světové válce

plně odhalila problematičnost jeho ideové koncepce, abstraktnost jeho ideje národa a národního poslání, které chyběl konkrétní sociální obsah; v konfrontaci s reálným společenským vývojem přerůstá ve vyhraněný nacionalismus. Dvojí linie D. tvorby se po válce výrazně odděluje. Politická tvorba plně odráží jeho konzervativní politickou koncepci a nacionalistické stanovisko, z něhož glosuje poválečný politický vývoj (*Podél cesty, Zpěvy v bouři*, román *Soykovy děti*), a ztrácí většinou i svou uměleckou hodnotu. Druhá linie jeho tvorby bezprostředně pokračuje v poloze předválečné; základním momentem je tu znovu ústřední problematika básníka životního postoje, hořkost deziluze a smutek z marného boje, a zápas o vyrovnání s nimi nalezením nadoborních hodnot (*Domy, Devátá vlna*). Součástí D. literárního díla jsou rovněž jeho překlady, především francouzských básníků (Ch. Baudelaira, T. Corbièra, P. Verlaina). S F. S. Procházkou napsal libreto k Janáčkově opeře *Výlety páně Broučkovy*.

BIBLIOGRAFIE

A porta inferi (Bb 1897), Síla života (Bb 1898), Marnosti (Bb 1900), Stud (P 1900), Tragikomedie (Dd 1902), Hučí jez i jiné prózy (Pp 1903), Buřiči (Bb 1903), Konec Hackenschmidův (R 1904), Satiry a sarkasmy (Bb 1905), Milá sedmi loupežníků (B 1906), Prosinec (R 1906), Epizoda (D 1906, i prem.), Smuteční hostina. Premiéra (Dd 1906, i prem.), Posel (D 1907, i prem.), Píseň o vrbě (Pp 1908), Pohádky z naší vesnice (Bb 1910), Giuseppe Moro (B 1911), Příhody (Pp 1911), Zmoudření Dona Quijota (D 1913, prem. 1938), O Balkánu a o nás (E 1913), Prohrané kampaně (Bb 1914), Krysař (P 1915), Veliký mág (D 1915), Lehké a těžké kroky (Bb 1915, rozšíř. 1927), Zápas

Jiřího Macků (B 1916), Noci chiméry (Bb 1917), Anebo (Bb 1918), Zvěrstva (polit. pamflet, 1919), Ondřej a drak (D 1920, prem. 1919), Okno (Bb 1921), Pan poslanec (B 1921), Tichý dům (E 1921), Revoluční trilogie (Dd 1921, přcm. 1917), Poslední rok (Bb 1922), Podél cesty (Bb 1922), Zlý vítr (Pp 1922), Tajemná dobrodružství Alexeje Ivnáče Kozulinova (R 1923), Prsty Habakukovy (R 1925), Můj přítel Čehona (P 1925), Domy (Bb 1926), Vzpomínky a komentáře I–II (1927, 2 sv., st. cena), Zpěvy v bouři (Bb 1928), Holoubek Kuzma (R 1928), Inter arma (E 1928), Napravený plukovník Švec (D 1929), Soykovy děti (R 1929), Ad usum pana presidenta republiky (F 1929), Devátá vlna (Bb 1930), — Posmrtně: Ovdzuší mých studentských románů (přednáška, 1931), Československá národní demokracie (studie, 1931), Zapomnětliví (D 1931), Dvojí poezie (Ee 1932), Děs z prázdná (R 1932), Mladost (Pp 1933), Kruté dítě (D 1933), Stará galerie (Bb 1933), Literatura a společnost (Ee 1934), Povídky Emila Šarocha (1935), O národní stát (F1 1932–38, 7 sv.). — Korespondence V. Dyka, S. K. Neumanna a bratří Capků (1962). — Sebrané spisy u Topiče v l. 1918–23 (7 sv.) a u Borového v usp. A. Nováka a A. Grunda v l. 1938–42 (7 sv.) a 1947–49 (3 sv., nedokončeno).

LITERATURA

K. H. Hilar: V. D., Esej o jeho ironii (1910); A. Hartl: O politickém básníku (1931); M. Rutte: V. D. (1931); H. Jelínek: V. D. (1932); A. Novák: V. D. (1936). F. X. Šalda v KP 3 (1950, o sbírce A porta inferi), KP 4 (1951, o Síle života), KP 6 (1951, o Konci Hackenschmidově), KP 7 (1953, o Ranní ropuše a Písní o vrbě), KP 9 (1954, o Zmoudření Dona Quijota) a v ŠZáp 1930–31 (o básníkově a politikovi), 1931–32 (o politickém publicistovi), 1932–33 (o Děsu z prázdná) a 1933–34, J. Fučík ve Statich o literatuře (1951, a v Tvorbě (1931); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931); K. Sezima v Podobiznách a reliéfech (1927, o jeho próze); A. M. Píša ve Směrech a cílech (1927) a v kn. Stopami poezie (1962); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); V. Jiráť v kn. O smyslu formy (1946); V. Justl v předml. ke Krysaři a jiným prózám (1957); Z. Trochová v dosl. k Milé sedmi loupežníků (1959). M. Lukeš v Divadle 1957 (o dramatech). es

E

Pavel Eisner

16. 1. 1889 Praha

8. 7. 1958 Praha

Narodil se v českém prostředí v rodině obchodního jednatele. Po dokončení české reálky v Praze (1906) složil doplňovací maturitu na gymnasiu (1910) a studoval na pražské německé universitě slavistiku, germanistiku a romanistiku (doktorát 1918), když mu původní záměr věnovat se hudbě překazila sluchová choroba. Od roku 1914 byl zaměstnán v České obchodní a živnostenské komoře, nakonec jako vedoucí překladatelského oddělení; r. 1939 byl z rasových důvodů penzionován. Zároveň pracoval jako externí redaktor deníku Prager Presse (do r. 1938) a hojně přispíval do *Kmene*, *Rozprav Aventina*, *Činu*, *Literárních novin*, *Kritického měsíčníku*, *Svobodného slova* a dalších, i zahraničních časopisů (zejména za rasové diskriminace pod pseudonymy PE, Jan Ort, Jan Orel, Faber, J. O., Karel Babor, Jana Baborová aj., při překladech do němčiny Marius Hartmann). Redigoval svazek *Němci v českých zemích* ve Výboru z krásné prózy československé aj.

Svou mnohostrannou činností jako spisovatel, překladatel, kritik, novinář a autor kulturně politických úvah chtěl Eisner přispět k hlubšímu pochopení české literatury, jazyka a hudby, probouzet u českých čtenářů porozumění pro stěžejní díla světové literatury a účtují k duchovním hodnotám a demokratickým tra-

dícím posilovat porozumění mezi národy (zejména mezi českým a německým). V tom je také hlavní význam E. díla pro českou kulturu. — Jako typický bilingvista překládal z češtiny do němčiny a naopak, do češtiny však i z mnoha jazyků jiných; zkušeností, které získal rozsáhlou činností překladatelskou, i velkého rozhledu po západních literaturách využíval ve studiích, esejích i teoretických statích a v doslovecích ke svým překladům. Cená pozorování přinášel právě z těch období, kdy se jazyk vyvíjel pod vlivem jazyka jiného, a z těch oblastí, v nichž se česká a německá kultura prolínala. Proto přinesly mnoho nového jeho studie o Máchově bilingvistu, o germanismech v jeho českých a o bohemismech v jeho německých verších apod. (*Na skále*). V knihách o češtině buď snášel mnoho nejrůznějšího materiálu a hodnotil jej často z citového, subjektivního hlediska či stanoviska překladatele (*Chrást i tvrz*, *Čeština poklepem i poslechem*), anebo se zpovídal ze své lásky k češtině (*Sonet kněžně, Bohyně čeká*). Zvláštní zájem věnoval i lidové písni (*Malované děti*). Z více než sta rozsáhlejších překladů světové poezie a prózy (celkem z třinácti jazyků) mají vedle německých klasiků (Goethe, Schiller, Büchner, Kleist, Heine, Storm, H. Mann) zvláštní význam překlady Th. Manna a Fr. Kafky. Zejména Kafkovo dílo průkopnický překládal a jako generační druh celé skupiny vynikajících pražských německých spisovatelů (M. Brod, E. E. Kisch, F. Werfel) osvětloval od třicátých let specifické

podmínky jejich života i tvorby; překládal rovněž poezii jiného velkého pražského rodáka R. M. Rilka. Ve studii Německá literatura na půdě Čs. republiky (Čs. vlastivěda sv. 7, 1933) sledoval vývoj od r. 1848 do současnosti. — Třetím okruhem E. činnosti byly překlady do němčiny z moderní české poezie (Vrchlický, Sova, Březina, Halas) a z oblasti české a slovanské lidové písně (*Volkslieder der Slawen*), dále překlady české hudebně vědecké literatury (Šourkovy monografie o A. Dvořákově, Voglovy o Janáčkově, Foerstrova Poutníka) a vzájemné překlady operních libret, oratorií atd.

BIBLIOGRAFIE

Milenky (Ee 1930), *Gesammelte Werke* (Ff 1931), *Lebendes Tschechisch* (1938), *Sonetý kněžně* (Bb 1945), *Bohyně česká* (E 1945), *Na skále* (studie, 1945), *Chrást i tvrz* (1946), *Mýtus století* — Alfred Rosenberg a jeho dílo (1947), *Tři kapitoly o lidové písni* (Ee 1948), *Malované děti* (čtení o lidové písni, 1949), *Čeština poklepem a poslechem* (1948), *Milencec Petrarka* (E 1949), *Franz Kafka and Prague* (E New York 1950, pouze angl.), *Okusy Ignaze Máchy* (překlad a studie, 1956), *Mozart a česká národní kultura* (1957). — Z překladů do češtiny: *Franz Kafka, Zámek* (1935), *Proces* (1958); *Jan ze Zatce. Oráč a smrt* (1938); *Th. Mann, Doktor Faustus* (1948), *Lotta ve Výmaru* (1949), *Buddenbrookovi* (1951), *Josef Žitvitel* (1953), *Zpověď hochštaplera Felixe Kruilla* (1958); *Sonetý Louisy Labé* (1930); *Dante, Nový život* (1944); *Petrarka, Vzývání* (1945); *Whitman, Demokracie, ženo má!* (1945); *Smích staré Francie* (1949); *Longfellow, Hiawatha* (1952). — Z překladů do němčiny: *O. Březina, Neun Gedichte. Weihung des Lebens* (1928); *F. X. Šalda, Sieben Gedichte* (1927); *F. Halas, Die alten Frauen* (1936). — *Výbory: Volkslieder der Slawen* (1926), *Slowakische Anthologie* (1920), *Slowakische Volkslieder* (1920), *Tschechische Anthologie* (Vrchlický, Sova, Březina, 1917), *Die Tschechen* (Eine Antologie aus fünf Jahrhunderten (1928), *Landsleute* (Deutsche Prosa von A. Stifter bis F. Werfel, 1930), *Prag in der deutschen Dichtung* (1932) ai.

LITERATURA

V. Černý v KM 1946 (o kn. Chrást i tvrz); E. Goldstücker v ČMF 1959. bw

Mirek Elpl

(vl. jm. Eduard Elpl)

16. 11. 1905 Brno-Líšeň

7. 2. 1960 Brno

Syn učitele a autora knih pro mládež Eduarda Elpla (1871—1959). Po studiu na reálce v Brně (1923) absolvoval vy-

sokou školu báňskou v Příbrami (1931). V době krize nemohl najít práci v hornictví a byl úředníkem v záložně (1932 až 1938). Od r. 1938 do konce života pracoval v rosicko-oslavanském revíru, z toho devět let jako ředitel dolu Julius (1945—54). Za okupace byl vězněn v Kounicových kolejích v Brně a v Kletendorfu u Vratislavi (1944—45). — Přispíval do časopisů Kolo, Salón, Pražské noviny, Hovory o knihách, Lidové noviny, Host do domu, Jiskra Rosicka, Havíř Rosicka, Směr brněnského venkova aj. V l. 1938—41 redigoval Novou knihovnu poezie Moravského kola spisovatelů. Jeho literární počátky jsou spojeny s příbramskou skupinou soustředěnou kolem socialistického básníka horníka Fráni Kučery. Cesty po Itálii a Jugoslávii našly mnohostranný odraz v jeho díle. Z maďarštiny přeložil sbírku E. Adyho *Krev a zlato*.

Těžišť Elplov tvorby tkví v próze. Jeho básnické sbírky, rétoricky oslavující rodný kraj, selskou práci, smyslovou krásu ženského těla nebo věnované významným postavám našich dějin (*Česká rapsódie*), trpí popisností. — V próze lákal E. dvojitý námětový okruh: havířská práce v historii i současnosti a boj za nové poznání země a vesmíru, nesnadné probojování pravdy. Psychologický rozbor zápasících hrdinů byl však zatlačován do pozadí důrazem na dobový a místní kolorit a vykreslením spletitých poměrů politických, a to i v E. nejznámějším díle, v biografickém románu o pověstném středověkém cestovateli *Marco Polo*. E. historické prózy se často spokojují beletrizací dějinných událostí. Zdařilé rozběhy za prózou z dnešního hornického prostředí přerušila autorova předčasná smrt.

BIBLIOGRAFIE

Domova hlas (Bb 1928), *Jinovatka* (Bb 1929), *Bílý statek* (Bb 1929), *Zastavili fedrunka* (P 1930), *Vlak v mlze* (Bb 1932), *Města na pobřeží* (Ff 1935), *Vteřina* (Bb 1936), *Marco Polo* (R 1937, rozhl. dramatisace v kn. Hrdinské bolesti se Silviem Pellicem R. Habřiny, 1937), *Objevil jsem nebe* (Pp 1938), *Tři zlaté poháry* (Pp 1940), *Důl U veselého rytířstva* (R 1943), *Don Quijote před kostelem* (B 1944), *Svtání* (Bb 1945), *Česká rapsódie* (Bb 1945), *Jaro v Jevíčku* (Pp 1946), *Hvězdy nehasnou v popelu* (Pp 1959), *Černí andělé* (Pp 1960). — *Bibliografie* v 2. vyd. *Tři zlatých pohárů* (1947).

LITERATURA

V Stupka v dosl. k Třem zlatým pohárům (1947); J. Tomeček v dosl. k Černým andělům (1960).

Karel Jaromír Erben

7. 11. 1811 Miletín

21. 11. 1870 Praha

Pocházel z podkrkonošské řemeslnické a písmácké rodiny, studoval na gymnasiu v Hradci Králové, od r. 1831 filosofii a od r. 1833 práva v Praze. Za studií se účastnil literárních a společenských podniků mladé pokrokové inteligence; již tehdy se též seznámil s Fr. Palackým, s nímž se pak stýkal a spolupracoval po celý život, a začal se hlouběji zajímat o studia historická a národopisná. R. 1837 nastoupil úřednické místo u soudu, zpočátku bezplatně; později jako zaměstnanec Královské české společnosti nauk a jako sekretář Českého muzea často konal dlouhé studijní cesty do venkovských archivů. Za revoluce roku osmačtyřicátého sdílel politické názory Palackého a v jejich smyslu se účastnil veřejného dění: byl členem Národního výboru, podílel se na přípravách Slovanského sjezdu, jako člen delegace pražského Národního výboru k charvátskému sněmu byl v Záhřebě a v l. 1848–49 redigoval vládní Pražské noviny v liberálním duchu; později redigoval (spolu s V. Zeleným a K. B. Štorchem) časopis *Obzor* (1855). Teprve když byl r. 1851 ustanoven archivářem města Prahy (r. 1864 postoupil na ředitele pomocných úřadů pražských), měl konečně, těžce nemocný a vysílený úmornou prací i nedostatkem, trvale zajištěnou obživu pro sebe i rodinu. Po zavedení ústavního režimu na počátku šedesátých let odmítl pracovat politicky, sympatizoval ovšem s Palackým a Riegrem i po vzniku staročeské strany. Účastnil se r. 1867 její manifestační politické pouti do Moskvy; po návratu začal opět veřejně vystupovat.

Významná, avšak rozsahem nevelká básnická tvorba je provázena bohatou činností naukovou, zabývající se především literárními a politickými dějiny a národopisem. E. připravil k vydání a od-

borně komentoval kromě historických listinných dokumentů řadu památek starého českého písemnictví. Vrcholy této jeho editorské činnosti představuje redakce druhého dílu obsáhlého Výboru z literatury české a třídlíne kritické vydání českých spisů M. Jana Husí. Národopisné práce E. ovlivnila romantická teorie, že lidová slovesnost je básnickým projevem starobylého mýtu, to jest jinak nedochované soustavy dávných představ o světě, o smyslu života, vztazích mezi člověkem a přírodou i mezi lidmi navzájem. Touto teorií byl určován i smysl jeho sběratelské činnosti, jež nechtěla lidovou tvorbu pouze literárně zaznamenávat, nýbrž rekonstruovat a vykládat jako materiál svědčící o charakteru národa. V *Prostonárodních českých písních a říkadlech*, které jsou dodnes jednou z základních sbírek našich národních písní, shromáždil více než 2200 písní, rozřídil je podle jejich funkce v životě člověka od narození do smrti, opatřil je variantami i srovnávacími odkazy a doprovodil zvláštním svazkem nářevů. E. odborná erudice, jeho hudební a literární vzdělání, důkladná znalost písní i umělecký cit překonaly v mnohém omezenost teorií, na jejichž pozadí bylo dílo koncipováno. — Při zpracování národních pohádek (*České pohádky*) zabýval se E. převážně pohádkami fantastickými a zaměřil své tvůrčí schopnosti i své odborné znalosti k tomu, aby z pohádek setřel jednotlivé místní příznaky, dobral se jejich základní podoby, typizoval pohádkový útvar v jeho systému zobrazovacích prostředků a tak aby odstranil rozdíly mezi ústním a literárním podáním a zachoval i zhodnotil pohádku jako umělecké dílo celonárodního významu. S Českými pohádkami a s odbornými pracemi o slovanském bájesloví souvisí E. dílo *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, do češtiny přeložené pod názvem *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. Slavistická studia E. byla výrazně motivována jeho zájetím pro myšlenku slovanské vzájemnosti a především pro česko-ruské styky a jejich historickou tradici. Projevem této orientace byly též E. překlady Nestorova letopisu ruského a Dvou zpěvů starorus-

kých, to jest O výpravě Igorově a Zádonsťiny. — Hlavním plodem E. básnické tvorby je jediná sbírka *Kytice*. Její význam spočívá v první části (Pověsti národní), která kromě úvodní básně, jež vykládá název a smysl sbírky, a kromě národně apologetické závěrečné Věštkyně obsahuje vesměs balady (Poklad, Zlatý kolovrat, Svatební košile, Vodník, Vrba, Polednice, Holoubek aj.). Látku poskytl E. lidová slovesnost, převážně česká; nešlo mu však o napodobení lidové tvorby, nýbrž o její nové umělecké zhodnocení. Do způsobu, jak je provedeno, promítly se jak výsledky odborného národopisného a jazykovědného studia, tak i doba dvacíti let, kdy sbírka vyzrávala, od básnířkova vyrovnávání s revolučním romantismem až po dobu po porážce revoluce. E. si vybírá pro své balady takové látky, kde nadpřirozené a démonické bytosti ztělesňují síly vně i uvnitř člověka, který s nimi vždy znovu zápasil a vyrovnával se, látky, kde se konflikt dotýká základních mravních zákonů. Lidští hrdinové E. balad nejsou aktivními hrdiny zápasícími s tím, co je omezuje. Jejich tragické konflikty obrazně vyjadřují názor, že mravní řád lidské společnosti je odvěký a neměnitelný, že lidský osud nezávisí na vůli jednotlivce, ba dokonce že síla osudového určení drtí každého, kdo se mu chce vzepřít; jen pokora může pak zmírnit velikost trestu. Tento fatalistický determinismus je obsažen v E. mravním řádu a je v básních zřetelně vyjádřen. Avšak jako v písňových sbírkách často znalost materiálu překryla badatelovo mylné teoretické východisko, tak se i v baladách uplatnily estetické a ideové hodnoty, které E. výtěžil přímo z lidových skladeb, jako protiváha autorova pojetí lidského údělu. Veden odbornými znalostmi i básnickým vctěním postihl E. svou uměleckou metodou způsob, jímž se lidová slovesnost esteticky zmocňuje skutečnosti. Pronikal tím do umělecké podstaty těchto skladeb a dokázal pak i typizovat jejich národně osobité poetické prostředky a postupy. Při této rekonstrukci se však zároveň obnažovaly aktivní životní zdroje, které původně inspirovaly vznik lidových básnických výtvorů, a to byl jak stále se opakující zápas člověka

o život a zachování rodu, tak i velké kladné hodnoty lidských vztahů, na nichž byla vždy budována společenská pospolitost. Přitom původní životní obsah polaritry mezi kladem a záporom je v *Kytici* obnovován a zvyrazňován baladickou formou, převádějící do dramatické zkratky i látky původně lyrické a epické. — E. balady tedy nepochybně monumentalizují osobité národní umělecké hodnoty, které vytvořila tehdy již zanikající (tj. feudální) éra společenského vývoje; jsou také ve svém pojetí lidského osudu poznamenány protirevolučním determinismem. Životnost *Kytice* jako moderního uměleckého díla je přitom dána dialektickým napětím mezi těmito momenty a mezi tím, že balady aktualizují lidovou slovesnost jako odraz tvořivého životního procesu.

BIBLIOGRAFIE

Sládeci (D. prem. 1837 v Žebráce). Písňe národní v Čechách (1841 1. sv., 1843 2. sv., 1845 3. sv. se studií Slovo o písni národní), Kaple v radnici Starého Města pražského (také německy, 1857), Die Primatoren der königlichen Altstadt Prag (1858), *Kytice* z pověstí národních (Bb 1853, 1861 rozšířeno o cyklus Písní), Geschichte der k. k. priv. Prager bürg. Scharfschützen (díl 1 1860), Nápěvy prostonárodních písní českých (1862), Prostonárodní české písně a říkadla (1864), Čtánka slovenská: Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních (1865), Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských (v českém překladu, 1869), České pohádky (vydal poprvé souborně V. Tille 1905). — Překlady: Řád soudní a konkursní (1848), Nestorův letopis ruský (1867), Dva zpěvy staroruské, totiž: O výpravě Igorově a Zádonsťina (1869). — Edice: Kronika Bartoše Písaře (1851), Střtného Knížky sestery (1851), Kryštofa Haranta z Polčic Cesta do země Svaté (1854, 1855, 2 sv.), Regesta diplomatica nec epistolaria Bohemiae et Moraviae do r. 1253 (1855), Výbor ze starší české literatury (II. díl 1856—1868; I. díl vyšel 1845 péčí J. Jungmanna aj.), Legenda o sv. Kateřině (1860), Komenského Labyrint světa (1862), Sebrané spisy Jana Husi (1865—1868, 3 sv.), Rané lékařství Rhazesovo (1863, s V. Staňkem) a Salicetova Raná lékařství (1867, s V. Staňkem). — Dílo K. J. E. v Melantrichu v l. 1938—40 usp. A. Grund (5 sv.). — Bibliografie: J. Kuncová, *Kytice* K. J. Erbena soupis knižních vyd. a literatury o K. J. E. a jeho díle z let 1837—1961 (1962).

LITERATURA

A. Grund: K. J. E. (1935) a v *Kytici* 1945—46; V. Jiráč: E. čili Majestát zákona (1944); J. Polák: *Kytice* nevadnoucí (1949). J. Heidenreich-Dolanský v kn. Mickiewiczův vliv na čes. literaturu předřeznovou (1930); F. X. Šalda

v SZáp 1934--35 (o Grundově monografii); J. Mukařovský v Kapitolách z čes. poetiky (1948, o Erbenově verši) a v SaS 1936 (konfrontace s Máchou); R. Jakobson v kn. Základy čes. verše (1926), v Plánu 1930 (K „romantickému“ jambu Erbenovu a Máchovu) a v SaS 1935 (o mýtu u E. a o jeho verši); J. Fučík v kn. Milujeme svůj národ (1948, o jeho pohádkách) a ve Statich o literatuře (1951, o vztahu J. Wolkra k E.); M. Szykowski v kn. Polská účast v čes. národním obrození III (1946); R. Brtáň ve sborníku F. Wollmanovi k sedmdesátinám (1958). O. Králík v Kytici 1945--46 (K poetice balady). — Další literatura v soupisu J. Kuncové (1962). mo

Ezop (vl. Aisópos)

Polomytická postava starořeckého filosofujícího šprýmaře a lidového mudrce prý ze 6. stol. před n. l.; tradice o něm byla literárně ztvárněna v latinském rozprávkovém cyklu Vita Aesopi (Život E.) a odtud zobecněla; s E. jménem byly odedávna spojovány rozmanité soubory bajek, zpracovávané různými učenci hlavně ve středověku (Romulus v 10. stol. aj.), kdy byly E. bajky i důležitou pedagogickou

pomůckou. Byly překládány do všech národních jazyků. První české zpracování je veršované, obsahuje 60 bajek (podle latinského zveršování Romulovy sbírky od tzv. Anonyma asi z 12. stol.) a pochází z 2. pol. 14. stol.; dochovalo se v tzv. sborníku Baworowského. Největšího rozšíření se dostalo E. rozprávkovému životopisu i bajkám v českém překladu Jana Akrona Albína (Vrchbělského, vyd. 1557, tzv. Prostějovský sborník). Albín překládal z německého textu H. Steinhöwla a Seb. Branta, obsahujícího i řadu světských rozprávek různých autorů, a doplnil sbírku překladem tzv. Nových fabul z řeckého textu. Albínův Prostějovský sborník je přední památkou české zábavné prózy 16. stol., byl často úplně nebo částečně přetiskován a jeho text se stal základem k ezopovské tradici v zábavném čtení pro lid pobělohorské doby.

EDICE A LITERATURA

Jana Albína Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky, vyd. A. Truhlář (1901); Kratochvilné rozprávky renesanční, vyd. A. Grund (1952). jč

F

Miloslav Fábera

15. 7. 1912 Štětovice u Plzně

V Rokycanech vystudoval gymnasium (maturita 1931), právnickou fakultu v Praze (1931–35, doktorát 1938). Po absolvování vojenské prezenční služby vstoupil jako úředník do Legiobanky (1938 až 1942), od r. 1947 působí v Čs. státním filmu jako dramaturg a scenárista. V l. 1948–51 byl externím vedoucím redaktorem nakladatelství Družstevní práce a redigoval jeho časopis Panoráma. Podnikl řadu studijních cest do zahraničí (Rakousko, Jugoslávie, Bulharsko, Polsko, SSSR, Mongolsko, Čína). Píše též filmové scénáře (Uloupená hranice, Most, Přicházejí ze tmy aj.).

Zaujetí pro východní Asii, k němuž dal Fáberovi vnější podnět několikaletý pobyt rodičů na Sibiři, projevilo se už v námětu jeho prozaické prvotiny *Neklidná hranice* (jejíž děj, situovaný na mongol-sibiřské pomezí na sklonku první světové války, je nesen touhou člověka po svobodném uplatnění individuality) a vedlo F. později k prohloubenému studiu života, filosofie i literatury národů, které v těchto oblastech žily v minulých stáletích. Tak vznikla povídka *O skrytém mudrci* a román z Džingischánovy doby *Sedm mongolských koní*, v nichž se F. využitím tradičních, bohatě obrazných vypravěčských postupů východních bájí podařilo evokovat sugestivní atmosféru exotického prostředí a jeho výrazný dobový kolorit.

BIBLIOGRAFIE

Neklidná hranice (R 1940). Obrázky ze Slovácka (Pp 1944). O skrytém mudrci (P 1944). Kyjev (brožura, 1945). Dukla (brožura, 1945). Sedm mongolských koní (R 1946). — Provedené hry: Dukla (1950, s J. Marešem).

LITERATURA

V. Černý v KM 1947 (o Sedmi mongolských koních); V. Rezáč v čas. Panoráma 1947 (Neklidná hranice). *mch*

Karel Fabián

vl. jm. Eduard Kirchberger

21. 6. 1912 Praha

V Praze studoval na reálném gymnasiu (maturita 1932) a na právnické fakultě Karlovy university (do 1934), pak byl úředníkem a externím redaktorem. R. 1942 byl zatčen a do konce války vězněn ve Štraubingu. Po osvobození pracoval jako bankovní úředník v Liberci, v l. 1948–49 žil v západním Německu (zážitky vypsals v časopise Květen v románě *Cesta na západ*, pod pseud. F. Navrátil). V l. 1954 až 1961 pracoval jako dělník v ocelárně ČKD Stalingrad v Praze, od r. 1963 je redaktorem Čs. televize. — Debutoval ve Večerníku Národních listů (povídkami z vojenského prostředí), kde také otiskl několik románů, např. *Cesta přes mrtvé*, *Malokai*, *Sít nad Evropou* aj. Za první republiky publikoval v četných literárních časopisech, po válce především v týdnech Květen a Květy. Píše též rozhlasové a televizní hry.

Fabián píše převážně dobrodružné romá-

Helena Dvořáková

Viktor Dyk

Mirek Elpl

Karel Jaromír Erben

Miloslav Fábera

Ladislav Fikar

Eduard Fiker

Otokar Fischer

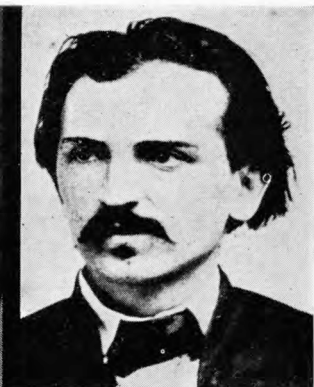
Ivo Fleischmann

Miroslav Florian

Hermína Franková

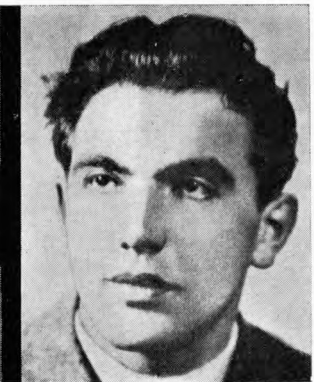
Josef Václav Frič

Jiří Fried

Norbert Frýd

Julius Fučík

Ladislav Fuks

František Gel

František Gellner

ny s nesmlouvavě protifašistickou tendencí. Situuje je do ciziny a staví monograficky: jejich osou činí politický vývoj určitého jedince, který v zápase s vlastními omyly a především s individuálním a daleko mocnějším protivníkem nalézá pravdu svého života, byť na této cestě tragicky hyne (*Juan netančí karmaňolu, Letící kuň* aj.). Autorovou vášní je kombinovat a zauzlovat lidské osudy, kupit napínavá dobrodružství, hýřit náhodami; toto jednostranné zaměření na děj a spisovatelská rutina mstí se však často ilustrativností i konstruovaností fabule a oslabují především věrojatnost F. próz.

BIBLIOGRAFIE

Muži u vysílačky (R 1947, pod vl. jm.), Šlo o elektrárnu (R 1949, pod vl. jm.), Uprchlík (P 1950), Záhada pěti domků (R pro mládež, 1957, s M. Koenigsmarkem pod jm. K. M. Fabián), Pozor, bomby! (P 1958), Psí komando (P 1959), Takovou loď (R pro mládež, 1959, s M. Koenigsmarkem pod jm. K. M. Fabián), Juan netančí karmaňolu (R 1960), Letící kuň (R 1961), Trestný prapor (R 1962). jo

Dalibor C. Faltis

(vl. jm. Dalibor C. Vačkář)

19. 9. 1906 Korčula, Jugoslávie

Syn hudebního skladatele Václava Vačkáře. V Praze navštěvoval klasické gymnasium a hudební konzervatoř (1924 až 1930), na jejíž mistrovské škole pak studoval (do r. 1932) kompozici u J. Suka a housle u K. Hoffmanna. Je známý jako autor hudebních děl komorních, symfonických i baletních (Švanda dudák, Sen noci svatojánské), skladeb pro dětské a mládežnické sbory a hudby k filmům. Básnické pokusy otiskoval nejprve v Lumíru (1931), první prózy uveřejnil v Národním osvobození; dále psal do Práva lidu, Lidových novin a Českého slova, články o hudbě do časopisů Rytmus a Tempo. V l. 1934–45 byl členem symfonického orchestru Čs. rozhlasu, v l. 1945–46 dramaturgem státního filmu; od té doby skladatelem a spisovatelem z povolání. Hudební referáty píše do Lidové demokracie (šifra fis).

Faltisova lyrika opožděně navazuje jak tematicky, tak formálně na ranou poezii

generace Wolkrovy →. Významnější je jeho tvorba dramatická. První hra *Veronika* zaujala v době okupace nevšedním a romantickým námětem především pražské obecenstvo. V dramatu o Prokopu Divišovi (*Mrazy na nebesích*) představil povahově málo známou osobnost vynálezce bleskosvodu jako zaníceného průkopníka vědeckého pokroku, v němž se mocně ozývá kritický konflikt vědy a víry. Historizující ráz má *Chodská nevěsta*, k níž si vzal nikoli objevnou, ale přece jen vděčnou látku z chodského folklóru. F. dramata se převážně vyznačují poutavostí děje, výraznou charakteristikou hlavních postav a uměním dialogu.

BIBLIOGRAFIE

Ruku na srdce (Bb 1933), Blýskání na časy (Bb 1937), Příběhy hrobníka Filipa (Pp 1937), Chorál deště (Bb 1941), Veronika (D 1942, prem. 1941), Stanice Gordian (D 1943, i prem.), Mrazy na nebesích (D 1944, prem. 1943), Zlatá brána (Bb pro děti, 1947), Sněžanka (D pro děti, 1948, i prem.), Chodská nevěsta (D 1949, i prem.), Císař a slavík (D 1949, i prem., podle H. Ch. Andersena). — Provedené hry: Piráti (1946).

LITERATURA

F. Götz v Nár. divadle 1948–49 (č. 22). jn

Ladislav Fikar

29. 6. 1920 Samotín

na Českomoravské vrchovině

Vystudoval gymnasium v Havlíčkově Brodě (1940). Za války byl pracovně nasazen v Praze, v l. 1945–48 studoval filosofii a srovnávací dějiny literatur na filosofické fakultě Karlovy university. Zároveň (do r. 1947) vedl divadelní rubriku Mladé fronty, v l. 1947–59 pracoval jako redaktor v nakladatelstvích Fr. Borový a Čs. spisovatel (v posledních letech jako šéfredaktor a ředitel). Od r. 1960 vede v Čs. státním filmu jednu z tvůrčích skupin. Příspěvky v časopisech Studentský časopis (poprvé 1936), Mladá kultura, Generace, Kritický měsíčník, Mladá fronta, Literární noviny, Nový život aj. Lyrickou tvorbu L. Fikara, jež vznikala pod vlivem poezie S. Jesenina a R. M. Rilka, určil zážitek venkovského dětství a chlapectví. Z něho vyrůstá niterná ly-

rika se silnou citovou notou, oscilující mezi okouzlením a steskem ze života. Po lyrické prvotině se básnický téměř odmítl. Charakter tvůrčího činu mají jeho překlady z ruštiny (Ščipačev, Pasternak, Čvetajevová, Jesenin, Puškin, Čechov) a z němčiny (Rilke).

BIBLIOGRAFIE

Samotín (Bb 1945). Z překladů: S. Ščipačev, Sloky lásky (1952).

Eduard Fiker

21. 11. 1902 Praha

3. 3. 1961 Praha

V Praze vystudoval reálku (1920) a na technice obor strojního inženýrství. Po vysokoškolských studiích odjel na krátkou odbornou praxi do Birminghamu a navštívil i Londýn. Když nemohl najít za hospodářské krize počátkem třicátých let místo jako strojní inženýr, uchýtil se jako houslista v divadle Rokoko, potom ve Velké operě. Tehdy začal psát detektivky; později se stal v Melantrichu redaktorem edice kolportážních románů Rozrůch. Za okupace byl spisovatelem z povolání, po válce (do r. 1953) scenáristou ve státním filmu, poté se opět věnoval výhradně literatuře.

Fiker napsal na osmdesát prací: humoristické, dobrodružné a fantastické romány, několik divadelních her a filmových scénářů (Krok do tmy, Třináctý revír, Akce B, Na konci města, Padělek), překládal také dobrodružnou literaturu z angličtiny, jeho nejvlastnějším polem působnosti byl však detektivní román. Jeho číždostí bylo vytvořit českou detektivku. Napsal jich několik už r. 1932 (z nich vyšla jen *Její hra* až r. 1938), u začínajícího autora však nakladatelé neměli z komerčních důvodů zájem o víc než o příběhovou situovanou do anglického prostředí, charakteristického pro klasickou detektivku. F. se tomuto tlaku přizpůsobil a během šesti let napsal na čtyřicet prací, z nichž se nad běžnou konvenci pozvedlo jen několik (*Žena se zobákem*, *Nejdřív já*, *Společnost věčné punčochy* aj.). K původnímu záměru vytvořit českou detektivku se F. vrátil ve čtyřicátých letech; v *Zinkové cestě* a

v knize *Nikdo není vinen* nechtěl pouze čtenáře vzrušovat překvapujícími rozuzleními, ale snažil se vidět zločin a pátrání po jeho pachátelech též jako problém sociologický. Svými pracemi z druhé poloviny padesátých let (*Série C-L*, *Kilometr devatenáct* aj.) přispěl F. k obrodě českého detektivního žánru přílivem současné látky a novým společenským obsahem. — F. je spolu s K. Čapkem → a E. Vachkem → zakladatelem české detektivky. Síla jeho prací je v napínavé fabulaci a logické kombinaci, ne už v analýze psychologie zločinu.

BIBLIOGRAFIE

Bílý kříž (R 1934). Noc na Arnwaysu (R 1934). Černý víchř (R 1934). Šest nesmrtelných (R 1934). Černé údolí (R 1934). Morová sedmička (R 1934). Třetí bůžek (R 1936). Nejdřív já (R 1937). Žena se zobákem (R 1937). Společnost věčné punčochy (R 1937). Mrtvý zvon (R 1937). Její hra (R 1939). Kožený prapor (R 1940). Zločin mezi linkami (R 1941). Paní z šedivého domu (R 1941). Lovci pramenu (R 1941). Paklě (R 1941. zfilm.). Zinková cesta (R 1942. zfilm.). Čičač (R 1944). Fantóm operety (R 1945). Blázní v láhvi (R 1945). Grandcirrus Fernando (R 1946). Hlavský zločin (R 1946. přeprac. s názvem Rozkaz 42. 1960). Nikdo není vinen (R 1947). Akce B (R 1952. zfilm.). Zlatá čtyřka (R 1955). U tří kufrů (R 1957). Série C-L (R 1958). Kilometr devatenáct (R 1960) aj.

LITERATURA

M. Vachule v dosl. k Třem detektivním příběhům (1963). vkn

Otokar Fischer

20. 5. 1883 Kolín

12. 3. 1938 Praha

Studoval na gymnasiu v Kolíně a v Praze. Po vysokoškolských studiích v Praze (na české i německé univerzitě) a v Berlíně (doktorát 1905) byl zaměstnán v pražské Univerzitní knihovně, r. 1909 se stal docentem a později profesorem (1917 mimořádným, 1927 řádným) dějin německé literatury na Karlově univerzitě. Přednášel i na univerzitě v Gentu, Strassburgu a Paříži. Kromě Německa, Belgie a Francie poznal Itálii a Dalmácii. V l. 1911–12 byl dramaturgem Národního divadla, kde pak v l. 1935–38 působil jako šéf činohry. Zemřel srdeční mrtvicí, rozrušen zprávou o okupaci Rakouska

hitlerovským Německem. — Začal publikovat r. 1903, v l. 1906—38 přispíval četnými odbornými studii, překlady (z německých, anglických, francouzských, severských a belgických autorů), lyrikou (zpočátku pod pseud. Otokar Frey) i jinými pracemi do českých i německých časopisů Lumír, Novina, Zeitschrift für Aesthetik, Čas, Česká mysl, Das literarische Echo, Volné směry, Scéna, Zeitschrift für angewandte Psychologie, Naše doba, Národní a Stavovské divadlo, Literární svět, Tvar, Plán, Čin, Slovanský přehled, Listy pro umění a kritiku, Rozhledy po literatuře a umění, Časopis pro moderní filologii, Přítomnost aj., byl divadelním referentem Přehledu (1907—11), České revue (1910—17), Národních listů (1915—23), Práva lidu (1924—30), Lidových novin (od 1930), Prager Presse aj., spoluredigoval časopisy Jevišťe (1920 až 1921), Kritiku (1924—25), Tvorbu (1925—26) aj. a dále Almanach na rok 1914, sborník Na paměť Otakara Theera (1920) a Goethův sborník (1932). Vydal Erbenovu Kytici (1930), Čelakovského Ohlasy (1933), zkrácenou verzi Goethova Fausta (1929, česky 1932) aj. Užíval i pseudonymů Ben Amort, Pavel Horák, Norbert Krenn, Ludvík Patočka, Bratr Morf.

Jako literární historik-germanista vycházel O. Fischer z metodických zásad filologicky orientované školy W. Scherera. Blízký vztah k tradicím i soudobému vývoji německé filologie a estetiky si uchovával, i když původní filologickou orientaci doplnila metoda psychologická, která také v první fázi jeho vývoje převládala (*Otázky literární psychologie*) a byla v jeho práci přítomna neustále, třebaže už v podobě modifikované působením nových vědeckých směrů. Do českého kulturního dění se však hned na počátku své soustavné publikační činnosti začlenil nejen jako autor literárních studií, nýbrž i jako lyrik, překladatel a divadelní teoretik a kritik. Tyto základní obory jeho literárního působení, k nimž brzy přibyla ještě tvorba dramatická (mystérium *Sestry*), se navzájem doplňovaly i v průběhu F. dalšího vývoje. Jejich souvislost se ovšem nevyčerpávala jen časovou a tematickou příbuzností jednotlivých konkrétních úko-

lů, jimiž se F. zabýval (např. před první světovou válkou vydal téměř zároveň překlad i monografický výklad Kleista a Nietzsche, ve dvacátých letech se podobně vyrovnal i s Heinem); v celém jeho díle se různou formou uplatňovalo sepětí básnické vnitřnosti a představitelství s racionálním analytickým myšlením (jako „syntézu pudu naukového a uměleckého“ definoval např. r. 1929 činnost překladatelskou), sepětí, které bylo jedním z charakteristických předpokladů mnohostrannosti a zároveň jednoty F. tvůrčích zájmů. Příznačnými rysy F. literárních monografií a esejů (zčásti zahrnutých do souboru statí z l. 1906—29 *Duše a slovo*) jsou zaujetí pro literární psychologickou metodu, úsilí rozumově i intuitivně proniknout k podvědomým zdrojům básnického tvoření, k věcem nedopověděným a nevyslovitelným, důraz na kontrastní složky básnických osobností, zvláštní zájem o typy přechodných dob a spolu s tím schopnost pronikavé a precizní slohové analýzy. Tyto znaky F. literárněvědného díla souvisejí jak s jeho činností divadelně estetickou (k níž mj. patří pozoruhodné studie o hercích a herectví), tak s jeho vlastní uměleckou tvorbou. Kultivovaný intelektuál z přelomu epoch, vzdálený buržoazii i lidové kolektivitě, vyjadřuje ve své meditativní lyrice prožitek nekonečnosti lidského hledání i pocity samoty, nezakotvenosti, k nimž přispívalo i vědomí židovského původu. Duchovně spřízněn s tradicemi evropské romantiky, upíná se v počátcích své tvorby (podobně jako jeho tehdejší literární i osobní druzi V. Dyk → a O. Theer →) k titánskému individualismu. Hledá „království světa“ (tak se jmenovala jeho básnická prvotina) především ve vnitřním bohatství subjektu, analyzuje vlastní složitost a rozpornost a promítá tento zápas kontrastů i do hrdinů svých dramát (*Herakles*, *Přemyslovci*). Přitom usiluje o kompoziční a výrazovou dokonalost, komplikovanému vnitřnímu obsahu chce vtisknout pevný umělecký řád; s výjimkou krátkého období, kdy se dočasně přiklonil k volnému verši (hlavně v Almanachu na rok 1914), tíhl převážně ke klasickým básnickým útvarům, k melodickému, často epigramaticky pointovanému pravidelnému verši. Zvláštní význam pro

jeho ideový i tvůrčí vývoj měla první světová válka, pod jejímž vlivem si naléhavě uvědomil své česství. Odrazilo se to jak v tematice jeho uměleckých děl (např. libret Karlštejn a Švanda dudák), tak v rostoucím zájmu o širší kulturně politické otázky, v usilovném sledování tradic a perspektiv českého divadla a dramatu, ve větší pozornosti k evropským literárním osobnostem a dílům pro českou kulturu aktuálními i v častějších úvahách o problémech a postavách domácího písemnictví (mistrovské jsou F. interpretace obrozeneckých básníků, zvláště Erbena). Intenzivnější vztah k národní kultuře a historii znamenal zároveň nové období ve F. úsilí pochopit své vlastní místo a poslání, kdy se začal osvobozovat od svého subjektivismu a titánství. O tomto procesu svědčí F. poválečná lyrika (zvláště sbírka *Hlasy* s motivy rasové a národní sounáležitosti) i jeho soudobé studie (orientované silněji k objektivní struktuře a úloze uměleckých děl a zabývající se i náměty jako Drama a socialismus, Literatura a revoluce atd.), především však jeho tvorba dramatická (*Orloj světa*, *Otroci*); ta hovoří o tragice individualismu a o nutnosti i bolestné složitosti jeho překonávání a v souvislosti s dobou naléhavým námětem sociální vzpory kladou otázky jedincovy odpovědnosti. Prohloubení F. vztahu k společenské skutečnosti se projevilo i v zaměření jeho překladatelské činnosti; ve dvacátých letech vydává mj. výbor ze zralé tvorby Heinovy a představuje českému čtenáři buříčský zjev Villonův. Na rozhraní dvacátých a třicátých let dovršuje svůj největší překladatelský a ediční čin, vydání Goethových spisů, z nichž zvláště Faust byl předmětem F. celoživotního zájmu interpretačního a překladatelského. Na tomto úkolu se nejnáročněji ověřil přínos jeho tlumočnické metody, již vytvořil novou překladatelskou školu, překonávající styl překládání lumírovského a vycházející ze zásady cizí výtvoř „podávat tak, jak by je podával básník sám, kdyby byl mým vrstevníkem a psal mou mateřštinou“. — F. zralá básnická tvorba od *Peřeji* až po *Poslední básně* se oproštuje od abstraktnosti; autor, dospívající k vědomí „jsem celku část“, ji obohacuje o nové intimní (hlavně rodinné) i společenské

motivy. K tomuto vrcholnému období F. tvorby patří dále překlady (Kipling, Lope de Vega), práce divadelně a literárně vědné (hlavně *Dějiny Národního divadla do r. 1900* a kniha literárních esejů *Slovo a svět*) a konečně i působení bezprostředně spjaté se soudobými poměry kulturně politickými: jednak publicistika, v níž F. ve jménu humanistických tradic bojuje za vzájemné poznání národů a staví proti německému fašismu i domácímu nacionalismu kulturní dědictví obou zemí, jednak vedení činohry Národního divadla, kde F. přes odpor reakce nebojácně prosazoval inscenace pokrokových klasických i současných her (např. Čapkových protifašistických dramát). — I když F. žil vždy v centru kulturního dění a reagoval na každý plodný podnět umělecký i metodologický, nepřipojil se bezvýhradně k žádnému ze soudobých literárních nebo vědeckých směrů. Celou svou tvorbou usiloval překlenout vzdálenost mezi literaturou domácí a písemnictvím světovým, obohatit soudobý kulturní fond vědomím souvislostí s humanistickou kulturou minulých staletí.

BIBLIOGRAFIE

Království světa (Bb 1911), Sestry (D 1912), Ozářená okna (Bb 1915), Karlštejn (D 1916, i prem., libreto pro V. Nováka), Hořící keř (Bb 1918), Přemyslovci (D 1918, i prem.), Léto (Bb 1919), Herakles (D 1919, prem. 1920), Kruhy (Bb 1921), Orloj světa (D 1921, i prem.), Hlasy (Bb 1923), Otroci (D 1925, i prem.), Básně Otokara Fischera (soubor dosavadních sbírek, 1905—26, 6 sv.). Kdo s koho (D 1928, i prem.), Vdova (B 1930), Peřeje (Bb 1931), Rýmy (Bb 1932), Podobizny básníků (Bb 1933), Poledne (Bb 1934), Hrst epigramů (Bb 1935), Z mého Polabí (Bb 1935), Rok (Bb 1935), Host (Bb 1937). — Provedené hry: Jupiter (1919). — Posmrtné: Poslední básně (Bb 1938). Výbor Básně usp. A. M. Píša (1956). — Práce odborné: H. W. v. Gerstenbergs Rezensionen in der Hamburgischen Neuen Zeitung 1767—1771 (Berlin 1904), Zu Immermanns Merlin (Dortmund 1909), Heinrich von Kleist a jeho dílo (1912), Kleists Guskardproblem (Dortmund 1912), Friedrich Nietzsche (1913), Otázky literární psychologie (1917), K dramatu. Problémy a výhledy (1919), Heine I—II (1923, 1924), Belgie a Německo (kult. hist. studie, 1927), Duše a slovo (soubor studií, 1929), K Ohlasu písní ruských (1932), Činohra Národního divadla do roku 1900 (1933), Činohra v pražských divadlech: Prozatímním, Národním, Městském (1862—1934) v Čs. vlastivědě VIII (1935), Saldovo česství (E 1936), Příruční slovník německo-český I (1936—38), Slovo a svět (soubor studií, 1937), V. Tille (1938). — Posmrtné: Slovo o kritice (výbor ze statí, 1947, usp. J. Bram-

bora). — Z překladů: H. von Hofmannsthal, *Clověk a smrt* (1910); H. von Kleist, *Penthesilea* (1911), Robert Guiskard (1926); F. Nietzsche, *Tak pravil Zarathustra* (1914), *Zrození tragédie* (1923); F. Wedekind, *Lulu* (1914); F. Schiller, *Loupežníci* (1916); Angelus Silesius (výbor, 1922); *Heinův pasionál* (výbor, 1925); J. W. Goethe, *Spisy* (1927—32, z nich F. přeložil: sv. 1: Faust, Prometheus, Satyros, Věčný žid; sv. 2: K Shakespearovu dni, Clavigo, Stella; sv. 3: Výbor z mladistvé lyriky; sv. 4: Lyrika a balady; sv. 5: Rímské elegie, Benátské epigramy; sv. 6: Západovýchodní diván; sv. 9: Pedagogická provincie, Z maxim a reflexí, Fragment o přírodě; sv. 14: Egmont, Proserpina, Cagliostro; sv. 15: Faust; F. redig. všech 15 sv.), *Deník* (1932), *Mystéria* (1932); F. Bruckner, *Alžběta Anglická* (1931); W. Shakespeare, *Macbeth* (1916); P. B. Shelley, *Cenci* (1922); Ch. Marlowe, *Edvard Druhý* (1922); R. Kipling, *Písňe mužů* (1935); P. Corneille, *Polyeuktos* (1911); Molière, *Sganarelle* (1922, s K. Capkem); E. Verhaeren, *Filip II.* (1921); Villon (výbor, 1927); Lancelot a Alexandrina (1929); A. Vermeyleen, *Věčný žid* (1926); F. Timmermans, *Vánoce ve Flandřích* (1931); Calderón, *Život je sen* (1923, úprava Vrchlického překladu); Lope de Vega, *Fuente Ovejuna* (1935). — *Soupis prací O. F. sest. J. Brambora ve sbornících O. F. (1933) a Památce O. F. (1948)*; tam i přehled redakční činnosti a seznam pseudonymů.

LITERATURA

O. F. (1933); *Památce O. F. (1948)*; V. Jiráť: *Dva překlady Fausta (1930)*. F. X. Šalda v *KP 10* (1957, o dramatikovi), *KP 11* (1959, o kn. K dramatu), *KP 12* (1959, o monografii o Heinovi), *KP 13* (1963, o Otročích), v *ŠZáp 1932—33* (o sborníku O. F.) a *1934—35* (o knize Polcde); F. Götz v *Jasnícím se horizontu* (1926) a v *Básnickém dnešku* (1931); M. Rutte v kn. *Tvář pod maskou* (1926); B. Václavěk v kn. *Od umění k tvorbě* (2. vyd. 1949) a v *Lit. studiích a podobiznách* (1962); P. Buzková v kn. *Čes. drama (1932)*; J. Fučík ve *Statích o literatuře* (1951); A. M. Píša v kn. *Stopami poezie (1962)* a v *Divadelním zápisníku 1948* (o dramatické pozůstalosti). V. Jiráť v *ČMF 1938*; Z. K. Vysoký v *LF 1949* (o Heraklovi); L. Nezdařil v *ČMF 1953* (o jeho překladatelské teorii i praxi). kh

Smil Flaška z Pardubic

před polovinou 14. století
1403

Synovec pražského arcibiskupa Arnošta, asi v šedesátých letech dosáhl bakalářské hodnosti na pražské universitě. Byl nejvyšším zemským písařem a členem protikrálovské panské jednoty. Svě státnické zkušenosti i konzervativní, středověký názor na svět vtělil do tendenční básně zvané *Nová rada* (dvě redakce, asi 1378 a

1394—95). Jeho politickým ideálem byl typ státu známý z doby lucemburské, kdy rozhodující slovo ve státní správě měla vysoká šlechta. Námětem této alegorické básně jsou rady zvířat, která seze mladý král lev při nastoupení na trůn. Zvířata (střídavě čtvernožec a pták) radi, jak správně vládnout, přičemž některé rady jsou míněny vážně, jiné ironicky. Vedle rad obecných najdeme v skladbě i rady adresované přímo králi Václavu IV. Přes značný rozsah a tendenční zaměření není *Nová rada* nijak monotónní (rozmanitá kompozice promluv, vkládání přísloví a sentencí, ironie, užívání konfrontace atp.). Nad ostatní tendenční skladby vyniká poměrnou originalitou, závažností myšlenek i uměleckým výrazem. Působila na vznik podobných skladeb v době pozdější (Dubraviaova → Theriobulia a Fenclova Rada zhovadilých zvířat a pactva k člověku →).

Ideově a formálně jsou s *Novou radou* spjaty i další, přibližně stejné staré skladby tzv. školy Smilovy, zejména *Rada otce synovi*, v níž starý rytíř udílí svému synovi při předávání meče a kopí naučení prozrazující autorovo úsilí obhajovat feudální pořádek, dále *Svár vody s vínem* aj. Smilovi bývá také někdy připisována sbírka českých přísloví, označovaná jako *Proverbia Flassconis*, ale patrně neprávem.

EDICE A LITERATURA

Nová rada, vyd. J. Daňhelka (1950); *Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy*, vyd. J. Hrabák (1962); *Rada otce synovi*, vyd. A. Patera v *ČCM 1892*; *Rada otce synovi*, vyd. F. Frank v *LF 1892*. — J. Hrabák: *Smilova škola* (1941) a v kn. *Studie ze starší čes. lit.* (2. vyd. 1962); J. B. Capek, *Alegorie Nové rady a Theriobulie*, VKČSN 1936 a *Vznik a funkce Nové rady*, VKČSN 1938. zt

Ivo Fleischmann

21. 6. 1921 Praha

V Praze studoval na francouzském gymnasiu a maturoval (1940) na reálném gymnasiu. Za okupace byl v Praze zaměstnan u truhlářské firmy. Po osvobození byl redaktorem v nakladatelství *Mladá fronta*, v l. 1946—50 kulturním přidělcem čs. velvyslanectví v Paříži, v l.

1950—55 přednostou oddělení pro kulturní styky s cizinou na ministerstvu kultury, od r. 1956 je redaktorem Literárních novin. — Příspěvky v Kytici, Novém životě, Literárních novinách, Plamenu aj.

Počáteční Fleischmannovův abstraktní poezí, soustředěnou pod vlivem Holanovým k složitým duševním stavům, vystřídal po r. 1948 rétorický patos, oslavující ideje rodící se socialistické společnosti. V posledních sbírkách i všude tam, kde motivicky silně těží ze svých zahraničních zážitků, neobrací se F. k vytvoření obrazu vnější skutečnosti, ale k hledání vnitřních jistot současného člověka. Tyto hodnoty však ve svých básních, psaných volným veršem a se složitou větou stavbou, většinou jen proklamuje v podobě abstraktních myšlenek, připojených neústrojně k jednoduché obrazové struktuře básně. — Překládá hlavně z francouzštiny (Aragon, Anouilh), píše recenze o cizojazyčné literatuře a kulturně politické úvahy o Francii.

BIBLIOGRAFIE

Voják (Bb 1945). Sad (Bb 1946). Sevřená oblaka (Bb 1946). Píseň o růži (Bb 1948). Píseň velkého jara (Bb 1953). Cestopis (Bb 1956). Města, ty a já (Bb 1958). Naše láska zítra (Bb 1960).

LITERATURA

M. Cervenka v Květnu 1959.

pb

Miroslav Florian

10. 5. 1931 Kutná Hora

Po maturitě na kutnohorském reálném gymnasiu r. 1950 vystudoval r. 1952 na filosofické fakultě v Praze knihovnictví. Za vojenské prezenční služby byl v redakci časopisu Čs. voják, v l. 1954—58 redaktorem Čs. rozhlasu, od r. 1958 je redaktorem nakladatelství Čs. spisovatel. Časopisecky začal tisknout verše r. 1950 v Lidových novinách až po knižním debutu. Příspěvky v Novém životě, Literárních novinách, Hostu do domu, Květnu, Rudém právu, Čs. vojáků (reportáže) aj. Redigoval: Almanach Květen (1957) a almanachy Hlubší než smrt (1958, oba spolu s J. Šotolou a K. Šiktancem), Mladé vino (1961, s J. Bruknerem), Breviář lásky (1961).

I když už jeho druhá sbírka (*Cestou k slunci*) vzbudila značnou pozornost v té době nezvyklou citovou vřocností a výraznou subjektivitou, osvobodil se F. od cizích vlivů teprve ve sbírce *Blízký hlas*. Tehdy se sblížil s některými jinými mladými básníky (Holub, Šotola aj.), kteří vystoupili s programem tzv. poezie všedního dne, namířeným proti neosobní proklamativnosti tehdejší literatury. V této společensky angažované a myšlenkově průbojně básnické generační skupině je F. typem lyrickým. Námětově těží z běžných výjevů každodenního života, jejichž všednost ozvláštňuje citovým zaujetím. Podstatu jeho básnické vlohy tvoří bohatá obraznost, která důsledně slouží ústřední myšlence básně a která je prostředkem tohoto ozvláštňování. Syntetizuje se v ní pozorovatelské nadání se spontánní lehkostí, s níž F. nenásilně spojuje jevy nejasnějšími. Stejně jako náměty básní těží F. i obrazná pojmenování z běžné reality současného života, především však z přírody. Právě tímto prolináním života člověka s přírodním dním dosahuje harmonické vyrovnanosti své poezie. I když napsal cyklus s aktuální protiválečnou tematikou (*Závrať*) a ve sbírce *Stopy* se snažil postihnout postavení dnešního člověka několika obsáhlejšími pohledy, charakteristickým útvarem jeho poezie zůstávají lyrické miniatury, soustředěné k jedinému pocitu. V úsilí o přesné vyjádření tohoto lyrického stavu užívá v posledních letech často intonačně nesplyvavého, máloslabičného volného verše a výrazněji své básně pojtuje. Překládá poezii z ruštiny, němčiny a bulharštiny.

BIBLIOGRAFIE

Snubní prsten (Bb 1948). Cestou k slunci (Bb 1953). Blízký hlas (Bb 1955). Otevřený dům (Bb 1957). Závrať (Bb 1957). Verše 1948—1958 (výbor z básní, 1959). Stopy (Bb 1960). Laibův peříčko (Bb pro děti, 1961). Na každém kroku (výbor z básní, 1962). Záznam o potopě (Bb 1963).

LITERATURA

J. Svoboda ve Sb. prací Ped. institutu v Ostravě (1961); M. Grygar v kn. Jak číst poezii (1963). M. Petříček v NZ 1955; M. Cervenka a M. Schulz v Květnu 1957—58; Z. Heřman v Květnu 1959 (č. 5. Cin je řešen!); S. Machonin v Plameni 1960; B. Svozil v Plameni 1963.

pb

František Flos

28. 7. 1864 Přelouč

8. 1. 1961 Praha

Vystudoval učitelský ústav v Hradci Králové a působil pak na obecních školách na Kolínsku a na měšťanské škole v Týnci n. L., od r. 1923 jako okresní školní inspektor v Pardubicích. Literárně vystoupil poprvé r. 1887 ve Zlaté Praze črtami Hmyz, další drobné prózy a humoresky uveřejňoval v Květech, Lumíru, Osvětě, Zvonu aj. a brzy začal psát též pohádky a historické povídky do Malého čtenáře. Od r. 1905 redigoval lidové kalendáře Havlíček a Palacký s obsahem převážně literárním. R. 1920 založil časopis pro děti Úsvit. Většinou se věnoval literatuře pro mládež, avšak vydal i několik románů a povídkových knih pro dospělé. Překládal z francouzštiny (Flauberta, Theurieta, Zolu aj.).

Z Flosovy prózy zaujaly hlavně rozmarné historicky o Šibraváčkovi, samorostlém „filosofovi z lesů“, prosté figurece osobité lidové moudrosti, plné jaderného humoru a optimismu. Ostatní knihy žánrových humoresek, obrázků a drobných črt nepřerůstají ani tematicky, ani umělecky hranice konvenční literatury (*Galerie dobráků, Na cestách životem, Přemety a přelety* aj.). Ve venkovském a maloměstském životě kotví i F. nenáročné romány, vyznačující se však vypravěčskou pohotovostí a svěžími charakteristikami (*Vstaň!, Zkažený anděl* aj.). — Významnější je F. rozsáhlá tvorba pro děti, zvláště však pro dospívající mládež. Její touhy po dobrodružství a exotických námětech využíval k tomu, aby ji odváděl od umělecky podřadných indiánek a aby ji seznamoval s poznatky přírodních věd, zeměpisu, národopisu apod. Nejlepší jeho práce (*Lovci orchidejí*) tvoří přechod od tradičního typu dobrodružné četby k útvarům umělecko-naučným. V českém literárním kontextu znamenal tento pokus východisko k novému typu dobrodružné prózy.

BIBLIOGRAFIE

Galerie dobráků (Pp 1905). Na cestách životem (Pp 1907–08. 3 sv.), Šibraváček (P 1909), Rozvrat a jiné povídky (1910), Sedmikrásy (Pp 1913), Návodník Šibraváček (P 1915), Přemety

a přelety (Pp 1916), Šlechtné srdce. Ohně na horách (Pp 1917) Babi hněv a pelyněk (Pp 1917), Vstaň! (R 1919), Souborný Šibraváček (P 1920), Nanyňka z Týnce (D 1927), Konzul z ostrovů (D 1928), Zkažený anděl (R 1923) aj. — Knihy pro mládež: V zajetí skalních mužůk (D 1910), Vzácný kolovrat (D 1911), Probuzší hoši (P 1913), Cep a kosa (D 1915), Plavčík František (P 1919), Lovci orchidejí (R 1920–22. 3 díly), Narostla nám křídla (P 1925), Štěstí najdeš na ulici (P 1925), Strýcův odkaz (R 1925), Polda (P 1925), V krvi a v plameňech (P 1927), Na Zampachu (P 1928), Po stopách lupičů (R 1929), Supové Atlasu (R 1929), Útěk ze zajetí (R 1929), Vzducholodí do srdce Brazílie (R 1929), Babiččin šmodrcha (P 1932), Z pralesů Konga (R 1932), V bažinách argentinských (R 1933), Lovci kožšin (R 1934), Albatros (R 1935) aj. — Bibliografie v kn. Z. Heřmana Dobrodružné poznávání (1962).

LITERATURA

Z. Heřman: Dobrodružné poznávání (1962). *jn*

Pavel Fraenkl

20. 5. 1904 Hradec Králové

Studoval reálné gymnasium v rodném městě a filosofickou fakultu Karlovy university. Po doktorátu (1927) se stal knihovníkem Universitní knihovny v Brně. Na počátku r. 1940 emigroval z rasových důvodů do Norska, kde ho zastihla nacistická okupace (vězněn v Terezíně a v koncentračních táborech v Polsku) a kde žije dosud. Jako docent přednáší na universitě v Oslo o světové literatuře a zároveň působí jako divadelní referent deního tisku. — F. publikoval zejména v časopisech Host, Kmen, Literární rozhledy, Rozpravy Aventina, Naše doba, v deníku Národní osvobození, kam psal od r. 1925 a kde později (1930–39) soustavně působil jako brněnský divadelní referent; v l. 1931–33 psal literární kritiky do Lidových novin. Větší studie otiskl v ročence Chudým dětem, v knižce o Šrámkovi (1927) a v Masarykově sborníku II–III (Masaryk a Vrchlický), v Rozpravách Aventina (K vývoji novodobé české literární kritiky, 1930), v Literárních rozhledech (Masaryk a literatura, 1930), ve sborníku Dostojevskij (1931) a K. H. Mácha (1937). V Norsku publikuje zejména studie o skandinávských spisovatelích (Ibsen, Björnson,

Strindberg) a z oboru srovnávacích dějin literatury.

Kritická metoda Pavla Fraenkla vychází z teleologického pojetí vývoje a z idealistického pojetí literatury jako dějin ducha, které ovlivňuje zřetelně i volbu jeho témat (např. studie o pojetí a kritice titanismu u Dostojevského nebo u Masaryka); spojuje je přitom s pečlivým rozbořením detailů a s podrobným studiem historického materiálu. F. byl zejména znalcem literárního procesu devadesátých let, jemuž jsou věnovány jeho nejceněnější literárněhistorické práce (o kritice devadesátých let, o Březinovi →, Vrchlickém → aj.). V posuzování současné literatury i divadla F. většinou nevybočoval z metody kritického impresionismu.

BIBLIOGRAFIE

Otokar Březina. Mládí a přerod (1. díl monografie, 1937).

LITERATURA

F. X. Šalda v ŠZáp 1930–31 (Trochu meta-kritiky). //

Hermína Franková

(roz. Mráčková)

6. 7. 1928 Praha

Po vystudování farmaceutické fakulty brněnské university (1953) pracovala v pražské Medicce a do r. 1961 v podniku Léčivé rostliny. Debutovala povídkami pro děti (několik jich vyšlo v kn. Povídky roku, 1957); příspěvky v Plameni (tam první próza pro dospělé 1959), Hostu do domu, Literárních novinách, Kultuře aj. Osobitým přínosem próz H. Frankové je dětský úhel pohledu, jazyková citlivost, humor a nesentimentální lyrčnost; jejich základní námětový princip tvoří rozpor mezi zdáním a skutečností. Nejprěsvědčivější je F. tam, kde tento rozpor mezi iluzí a realitou motivuje pohledem dítěte, které opravdu nerozumí všemu, co se kolem něho děje. Osou příběhů se tak stává napětí mezi světem dětí a světem dospělých, jež je nejen zdrojem autorčina hubatého humoru, ale které F. rovněž umožňuje říkat o dospělých upřímně drzosti; tím je její kritický soud o světě

obnaženější i nesmlouvavější. Svět spočívá podle F. právě na těch, v nichž je stále ještě kus dítěte: na prostých, dělných, opravdových lidech, kteří mohou „dát do pořádku“ svět jen proto, že sami jsou v pořádku.

BIBLIOGRAFIE

Zeny pod helmou (Pp 1961), Děti platí polovic? (Pp 1961). — Provedené hry: Lékárna U Černé matky boží (1962). dm

Frantova práva

Mravokárná prozaická satira ve formě parodie cechovních předpisů, útočící proti konvenčním životním i náboženským představám a mravním zásadám šlechty a bohatého měšťanstva; jako jejich kladný protějšek se v skladbě vyzdvihuje samorostlá, sebevědomá lidová chytrost a radost z pozemského života. Tím se dílko stalo univerzální satirou, jaká je charakteristická pro humanistické období v různých evropských literaturách. Skladba vznikla patrně v Plzni nebo v okolí a poprvé ji vydal r. 1518 v Norimberku plzeňský tiskář Jan Mantuan Fencel. Parodie mravních naučení, doporučující pravý opak toho, co platilo za rozumné zásady, je protkána humornými a satirickými rozprávkovými „příklady“, v nichž se široce rozvádějí cizí humanistické látkové podněty, zejména z knihy Heinricha Bebela Liber facetiarum (1509), a lokalizují se do západních Čech. Těmito příklady spadají Frantova práva do oblasti české zábavné prózy, v níž jsou osobitou syntézou lidového smýšlení a renesančního vztahu k životu. Památka dosáhla velké popularity v Čechách i v Polsku.

EDICE A LITERATURA

Frantové a grobiáni, vyd. J. Kolár (1959). — Fr. Spina: Die alttschechische Schelmenzunft „Frantova práva“ (1909). J. Magnuszewski, Frantowe prawa w literaturze czeskiej i polskiej, Z polskich studiów slawistycznych (Warsava 1958). jk

Josef Václav Frič

5. 9. 1829 Praha

14. 10. 1890 Praha

Syn národně uvědomělého pražského advokáta a liberálního politika. Vystudoval v Praze gymnasium, r. 1846 odešel bez vědomí rodičů za hranice, žil v Hamburku, Londýně a Paříži s různým zaměstnáním (herec, dělník, spisovatel, v Paříži mezi polskými emigranty prošel vojenskou školou). R. 1847 se vrátil do Prahy, studoval práva, v předrevoluční a revoluční době r. 1848 se zúčastnil všech politických i bojových akcí (mj. spojení se spolkem Repeal, příprava schůze ve Svatováclavských lázních, boje na barikádách). Před zatčením prchl do Vídně, odtud do Záhřebu, bojoval na Slovensku v ozbrojeném povstání a byl těžce raněn. Začátkem r. 1849 se vrátil z Vídně do Prahy, ve spojení s Bakuninem se účastnil příprav povstání proti Rakousku, byl zatčen, dva roky vězněn na Hradčanech a odsouzen na osmnáct let do žaláře. R. 1854 byl amnestován, vrátil se z věznic ve Komárně, žil v Praze pod policejním dozorem a pracoval literárně a organizačně. R. 1858 byl znovu zatčen a internován v Deší v tehdejší Sedmíhradsku. R. 1859 mu bylo dovoleno změnit internování v dobrovolný odchod do ciziny. Žil jako redaktor, novinář a revoluční politický agitátor ve prospěch české věci střídavě v Londýně (sem se odebral za ruským revolucionářem A. I. Gercenem), v Paříži, Berlíně (zde za prusko-rakouské války jednal o českou samostatnost), v Pešti, Záhřebu, Petrohradě, Římě, Cařihradě a jinde. Přítom stále udržoval spojení s domovem. R. 1879 mu bylo po delším jednání dovoleno vrátit se do vlasti a od října žil v Praze. — Přispíval do časopisů *Květy*, *Lumír*, do almanachu *Máj* a časopisů, které redigoval. Podepisoval se též M. Brodský, Jan Hron, Rozerviat Malkontent, Opočenský aj. Redigoval almanach *Lada Nióla* (1855) a v Paříži s L. Légerem *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* (1867), dále časopisy *Čech*, *La voix libre de Bohême* (v Ženevě 1861), *Blanik*, týdeník samostatné omladiny českomoravské (v Berlíně

1868), *Agramer Zeitung* (v Záhřebu 1873–77).

Frič byl vedle Sabiny → a E. Arnolda (1801–69) předním, i když ne nejdůležitějším příslušníkem českých radikálních demokratů. Idea rozbití Rakouska a vytvoření samostatného českého státu tvořila centrum jeho činnosti politické a ovlivnila podstatně i jeho tvorbu literární, která zahrnuje epiku, lyriku, veršované drama, povídku i pokus o román. Jednotlivá díla, která vznikala za obtížných podmínek (ve vězení, ve vyhnanství), mají nestejnou hodnotu i nestejný význam. Ve většině z nich básnický záměr i požadavky, které na českou literaturu kladl, přesahují jejich uměleckou realizaci ve vlastním F. díle. Lyrika z období před r. 1848 byla projevem romantického subjektivismu a vyjadřovala pocity výlučnosti i opovržení společností. Po r. 1848 se F. obracel už k širšímu okruhu čtenářů a usiloval i o formální oproštění, protiklad mezi revolučním ideálem a skutečností ho inspiroval k poezii bolesti a smutku; tyto verše, navazující na tradici máchovskou, byly reakcí na konkrétní situaci básníka i národa a zdůrazňovaly nutnost činu. I ve vyhnanství psal F. básně o boji za svobodu, obecnost a patos mu však bránily v důslednějším překonání výchozího romantického postoje (*Pisně z bašty*). Romanticky patetický ráz měla i jeho dramata. Naivně a nepřesvědčivě motivován byl *Kochan Ratiborský*, v nejlepší dramatické práci, v básnické tragédii *Ivan Mazepa*, reagoval F. na aktuální problémy taktiky českého národního zápasu. V próze uplatnil realistické tendence, všiml si např. konkrétních společenských příčin rozervanosti (*Osud rozervance, Bílá růže*), pracoval s realistickým detailem, formuloval i nový vztah české literatury k folklóru a k písemnictví jiných národů (*Život sváteční*). Nejcennějším dílem F. jsou jeho *Paměti*; podávají svědectví o jeho životě a podrobně vypisují průběh revoluce 1848–49 a nástup nové literatury v padesátých letech. Jsou nejen cenným dokumentem, ale ve své době byly i polemikou s konzervativním výkladem národního obrození i revolučních událostí.

BIBLIOGRAFIE

Kochan Ratiborský (D 1847), Upír (B 1849), Břetislav Bezejmenný (D 1857, podle H. Schmda, i prem.), Výbor básní (1861, Zeneva), Libušin soud (D 1861, Zeneva), Ivan Mazepa (D 1865, prem. 1874), Rub a lic té slovanské výpravy na Rus (úvaha, 1867), Buď jasno mezi námi! Obrana zásad a názorů (1868), Svatopluk a Rostislav (D 1879), Paní Sandová v Brandýse aneb Jen žádnu frašku, pane Kopecký! (D 1881, prem. 1880), Asjenův pád, bulharská truchlohra (D 1883), Poběhořci (D 1885). Paměti (1886–87, 4 sv.). — Z předkladů: Byron, Nevěsta z Abydu (1854), Manfred (1882); Z. Krasiński, Iridion (1863). — Sebrané spisy veršem i prózou v l. 1879–80 (4 sv.), v SNPL od r. 1956. — Výbory: Odkaz J. V. Friče (1898, usp. J. Vrchlický), Fričova čítanka (1924, úvod F. Strejčeka), Naši předchůdci (1953, usp. K. Cvejn), J. V. F. v dopisech a denících (1955, usp. K. Cvejn), J. V. Frič, básník a revolucionář (1953, usp. K. Kosík, s předmluvou R. Grebeníčkové). — Písně z bašty a jiné básně vyd. K. Cvejn (1952), který pořídil i nové vydání Pamětí (1957–63, 3 sv.). F. práce o literatuře vydala R. Grebeníčková v kn. Čeští radikální demokraté o literatuře (1954).

LITERATURA

J. V. F. a demokratické proudy v čes. politice a kultuře (1956). J. Vrchlický v předml. k Odkazu J. V. F. (1898); J. Vlček v kn. Z dějin (1960), o F. jako organizátoru almanachu Lada Nió.a); F. X. Šalda v ŠZáp 1933–34 (Několik myšlenek na téma básník a politika); J. Fučík v kn. Pokolení před Petrem (1958); B. Václavěk v Lit. studích a podobiznách (1962); K. Engelmüller v kn. Z letopisů čes. divadelnictví I (1946, o jeho hrách); R. Grebeníčková v dosl. k Písním z bašty (1950), v předml. k výboru J. V. F., básník a revolucionář (1953), v dosl. k výb. Čeští radikální demokraté o literatuře (1954) a s K. Kosíkem v čas. Praha–Moskva 1953 (o jeho vztahu k rus. revolučním demokratům); K. Cvejn v doslovecích k Písním z bašty (1952), k Našim předchůdcům (1953), ke kn. J. V. F. v dopisech a denících (1955) a v předmluvách a doslovu k Pamětím I–III (1957–63); O. Šimáček a B. Šimáčková v předml. k Polit. článkům z let 1847–64 (1956); K. Kosík v kn. Čes. radikální demokracie (1958); H. Traub a J. Heidler v ND 1912–13 (o Pamětích); B. Kremenák v NŽ 1953 (o básních); A. Sivek ve Slezském sborníku 1953 (o jeho stycích s pol. em. graci v Paříži); V. Žáček ve Sborníku Vysoké školy pedagog. v Olomouci. Historie 1954 (o jeho stycích s něm. em. graci v Londýně); L. Kiosová v Divadle 1954 (J. V. F. a čes. divadlo); M. Pohorský v ČLit 1954 (o polit. poezii). hh

Jiří Fried

1. 3. 1923 Prachatice

Do gymnasia začal chodit v Prachaticích, v r. 1938 se odstěhoval do Protivína a pokračoval ve studiu ve Vodňanech a pak

v Písku. Po maturitě (r. 1942) pracoval nepřetržitě až do r. 1959 u filmu. Vytvořil několik filmových přepisů a vlastních scénářů (O ševci Matoušovi, Svědomí, Vstanou noví bojovníci, Morálka paní Dulské aj.). Nyní působí jako redaktor v nakladatelství Čs. spisovatel.

Friedova básnická prvotina se vyznačovala dobově typickou snahou o splynutí osobních prožitků s problematikou společenského zápasu. Tihnutí k nadosobnímu cíli však nepohltilo básníkovu subjektivitu, která si v duchu rané poezie Wolkrovy → a Bieblovy → zredukovala svět na věc důvěrně blízkou a známou pomocí jednoduché, ale emocionálně působivé metafory. V novele *Časová tiseň* uplatnil F. některé postupy analytické prózy v konfrontaci složitějšího vnitřního života intelektuála se světem venkovského maloměsta. V stylistice i kompozičně době zvládnutém tvaru se mu přitom zdárla lépe analýza duševního života postav, a to jak venkovských s jejich činorodostí, impulzivností i předsudky, tak hlavního hrdiny s jeho krizemi, ztrátou bezprostřednosti, než samotné vyústění téct konfrontace. Vedle původní tvorby se F. věnoval příležitostně recenzentské a kritické práci, z níž nejvýznamnější je jeho předmluva k povídce T. Manna Tonio Kröger (1958).

BIBLIOGRAFIE

Rozsvícená okna (Bb 1954), Časová tiseň (P 1961).

LITERATURA

J. Rozner v Plameni 1961 (o Časové tísni); M. Suchomel v HD 1963 (Cesty k dospělosti). zp

Norbert (Nora) Frýd

21. 4. 1913 České Budějovice

Studoval na gymnasiu v Českých Budějovicích (maturita 1932) a v l. 1933–39 moderní literatury na filosofické fakultě v Praze (doktorát 1945); zároveň vystudoval práva a byl (1936–39) zaměstnán u filmové společnosti jako textař a dramaturg. Na počátku války pracoval jako archivář a dělník, později byl vězněn v Terezíně, Osvětimi a Dachau. V roce 1945 pracoval v aparátu KSČ, r. 1946

se léčil z následků věznění, v l. 1947—51 působil na československých vyslanectvích v USA a v Mexiku, v l. 1951—53 v rozhlase, od r. 1953 se výhradně věnuje spisovatelské činnosti. Hojně pobýval v cizině: v Koreji (1956), Indii, na Cejloně, Jávě, v Egyptě (1958—59) aj. — Příspěvky v Trampu (debut 1929), Haló novinách, Kulturní politice, Rudém právu, Práci, Kultuře, Literárních novinách, Plameni aj. Užíval pseudonymů Emil Junek, kamarád Franta.

Prozaické dílo Norberta Frýda je značně různorodé, tematicky i žánrově pestré, umělecky nevyrovnané. Nejšťastnější je F. tam, kde se opírá o osobní zážitek, který krystalizoval dlouhá léta. K nejvýznamnějším dílům poválečné české prózy patří F. autobiograficky založený román *Krabice živých*, hluboký obraz života v koncentračním táboře; autor své postavy důsledně odpatetizovává, postihuje jejich vnitřní přerod a kompozičně přesně zvládnutými, navzájem propletenými dějovými liniemi a epizodami navozuje představu zákonitého historického procesu směřujícího k převaze pokrokových sil. Podněty pro své práce nečerpá F. jen z vlastních zkušeností, inspiruje se i novinovými zprávami, drobnými fakty skutečnosti, využívá napětí mezi exotikou a civilní realitou soudobého světa. Zejména v reportážních (*Mexiko je v Americe*) a cestopisných pracích z Latinské Ameriky (*Usměvavá Guatemala*) obohatil tematicky českou prózu. Odborný zájem projevil F. o mexickou grafiku a lidové umění Jižní Ameriky (Mexická grafika). — Ve svých prózách usiluje F. o napínavou fabuli s náhlými dějovými zvraty. Někdy se však uchyluje k vnějškovému efektu a umělecké improvizaci, která oslabuje záměr zobrazit dramatický lidský osud ve všedních i výjimečných situacích (volná trilogie *Tři malé ženy*). Pro F. je charakteristická snaha o věcnost výrazu a střízlivé hodnocení skutečnosti, které mnohdy pracuje s reportážními postupy.

BIBLIOGRAFIE

Pusfte basu do rozhlasu (pohádky, 1937, 2. vyd. s názvem Pohádky o nových věcech, 1947). Don Juan jde do divadla (R 1942, pseud. Emil Junek). Bratr Jan (B 1945). Divná píseň (R 1946). Mexiko je v Americe (Rpe 1952, vybrané kapitoly pro mládež s názvem Mexické

obrázky, 1958). Příklad majora Hogana (Pp 1952). Studna supů (R 1953). Havíř Gavlas (Rp 1953). Meč archandělů (Pp 1954, zde obě povídky z kn. Příklad majora Hogana). Usměvavá Guatemala (Rpe 1955). Mexická grafika (studie k výtvarné publikaci, 1955). Krabice živých (R 1956). Ztracená stuha (P 1957). Kat nepočká (P 1958). S pimprlaty do Kalkaty (Rpe 1960). Živá socha (P 1961). Tři malé ženy (1963, obsahuje prózy: Ztracená stuha, Kat nepočká. Živá socha), Pan Lučavka (P 1963). — Provedené hry: Noc kotrmelců (1962).

LITERATURA

L. Čivrný v dosl. k Divné písní (1958); F. Burjánek v dosl. ke Krabicí živých (1961) a v HD 1958. A. Haman v ČLit 1961 (O tzv. „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře). ztr

Julius Fučík

23. 2. 1903 Praha

8. 9. 1943 Berlín-Plötzensee

Dětská léta prožil v Praze. Jeho otec byl soustružníkem, později se uplatnil v divadle jako zpěvák. V Plzni absolvoval F. reálku, po maturitě (1921) studoval na pražské filosofické fakultě literární vědu, především u Šaldy. Záhy se začal aktivně zúčastňovat literárního i politického života. Od r. 1919 pracoval v kroužku plzeňské sociálně demokratické levice, přispíval literárními a divadelními kritkami do jejího listu Pravda, r. 1921 se stal členem KSČ. V letech universitních studií přispíval do řady pokrokových časopisů, pracoval v redakci studentské Avantgardy (1925), v Šaldově Tvorbě (1927—28) a řídil nakladatelský časopis Kmen (1928—29). Na podzim r. 1928 předal Šalda Tvorbu F., který z ní vytvořil průbojný, komunisticky orientovaný kulturně politický týdeník; redakci Tvorby řídil s přestávkami až do r. 1938. R. 1929 vstoupil do redakce Rudého práva a jako novinář, reportér a agitátor rozvinul intenzivní propagandistickou činnost. Za vnitrostranické krize byl iniciátorem vystoupení dvanácti spisovatelů, kteří se postavili za nové vedení strany (1929). V době hospodářské krize se zúčastňoval stávek a zajížděl jako novinář do krajů, kde se vyhrcoval třídní boj (1929 na Mostecku vydával ilegální list Stávka; na jaře 1931 v Karlově Huti; 1932 v oblasti mostecké stávky apod.); za svou

politickou činnost byl několikrát zatčen a souzen. R. 1930 podnikl jako člen delegace čs. pracujících čtyřměsíční cestu po Sovětském svazu, kde navštívil hlavní evropská i středoaasijská centra nové hospodářské výstavby. Poznatky z této cesty popularizoval rozsáhlou přednáškovou činností v Praze i po celé republice. V letech 1932–33 byl povolán k vojenské službě, kterou zčásti strávil na Slovensku, zčásti v Praze. Na podzim 1933 se pod cizím jménem ujal redakce Haló novin. V l. 1934–36 pracoval v SSSR jako dopisovatel Rudého práva. V té době působil především v Moskvě (byl také spolupracovníkem kominterny a rozhlasu), v hlavních centrech ruské federace a ve Střední Asii, kterou navštívil dvakrát. Po mnichovském diktátu a zákazu KSČ spolupracoval jako literární publicista s demokraticky orientovanými časopisy (Svět v obrazech, Čin, Cesta soukromých zaměstnanců, Včela, Nová svoboda, Naše cesta, Světozor). V létě 1939 se uchýlil do Chotiměře. V létě 1940 byl hledán gestapem; od té doby žil ilegálně v Praze. R. 1941 po zatčení prvního ilegálního ÚV KSČ stal se jedním ze tří členů druhého výboru a řídil zejména tiskovou a propagační činnost. Vydával Rudé právo, Tábor, Dělnické noviny, Trnavečka a další ilegální listy. Tehdy i za první republiky užíval z cenzurních důvodů různé pseudonymy, hlavně Karel Vojan, Karel Strnad, Jiří Štěpán, Jan Borovský, Václav Pilecký, Josef Pavel, Filip, Jan Jan, Petr Tomáš, Petr Vácha, Jan Bárta, Pavel Černý, František Vild, Petr Černý a značky: -jef-, J. F., jf, -f-, Kv, K. V., - kv. atd. V dubnu 1942 byl zatčen a vězněn na Pankráci, kde na jaře příštího roku vznikla tajně a za těžkých podmínek jeho světoznámá Reportáž psaná na oprátce. Rukopis těchto zápisů se podařilo vynést z vězení a uschovat až do konce války, kdy je vydala jeho žena Gusta. V létě 1943 byl F. převezen do Budyšina, později do vězení v Berlíně-Plötzensee. V srpnu byl odsouzen k trestu smrti a 8. září popraven. Za účast v ilegálním antifasistickém boji a za příkladnou osobní statečnost byl po válce jmenován národním hrdinou. Fučíkova tvorba, inspirovaná revolučními

socialistickými ideami, slučuje mnohostrannou literární, publicistickou a politickou činnost. F. začínal na počátku dvacátých let jako divadelní a literární kritik. Už ve svých prvních pracích (Pravda 1922–24, Socialistika 1923–24, Pramen 1924–26, Proletkult 1923 aj.) vystupoval jako marxisticky orientovaný kritik, jako stoupenec Wolkrova programu proletářské literatury. Poučen příkladem svého učitele F. X. Šaldy →, který výrazně formoval jeho estetické názory, jeho smysl pro mnohostranné sepětí literatury se životem a pro vnitřní logiku uměleckého vývoje, dovedl se vystříhat názorů, které zužovaly revoluční literaturu na agitační projev a které pohlížely na předchozí etapy literárního vývoje s přezíráním. V polemikách mezi proletářským a avantgardním křídlem revoluční literatury zastával zpočátku spíše stanovisko Wolkrovo →, ač dovedl kriticky upozorňovat na některé problematické stránky proletářské literatury (filosofie sociálního soucitu, naturalismus, tezovitost apod.) a ač mu tvorba vůdčích představitelů Devětsilu byla velmi blízká. V r. 1925, kdy avantgardní program získával mezi levicovými umělci stále větší ohlas, F. polemicky obhajoval Wolkrovo tvůrčí krédo (v Avantgardě), ale později vstoupil do Devětsilu (1926) a ve svých statích (v Rudém právu, Šaldově Tvorbě, v ReDu a v Kmeni) dokazoval, že avantgardní díla Nezvalova, Seifertova, Bieblova, Vančurova, Konrádova jsou výrazem revolučního postoje ke světu, i když jsou vytvářena jinými tvůrčími postupy než proletářská literatura. Zaujetí pro tvárné výboje avantgardní literatury a divadelní tvorby vedlo ho k diferencovanějšímu chápání společenské funkce umění. Jako šéfredaktor Kmene (1927–29) usiloval o soustředění všech pokrokových levicových spisovatelů; z nakladatelského časopisu tak vznikla vyhraněná literární revue, která se vyslovovala odvážně i k některým palčivým kulturně politickým otázkám. V divadelní kritice dvacátých let F. polemicky vystupoval proti oficiálnímu divadlu, proti dramatické tvorbě, která vyjadřovala ideologii vládnoucích tříd (Hilbert →, Zavel →), i proti konzervativním inscenacím poplatným naturalistické iluzivnosti,

individualistické režijní a herecké koncepci, tvárnému eklekticismu atd. Ve svých státech se opíral o zásady sovětské divadelní avantgardy, které u nás usku- tečňoval Honzl →, Burian → a Osvo- bozené divadlo. — Denní politická práce inspirovala F. k rozsáhlé a tematicky i formálně různorodé reportážní tvorbě. Dramatickými záběry konkrétních život- ních dějů a faktů oživoval F. události z let hospodářské krize v Československu a z převratného období prvních pětiletok v SSSR (z prvního pobytu v SSSR vy- těžil knihu *V zemi, kde zítra již znamená včera*). F. reportáže využívají různých tvárných postupů moderní prózy a leckdy přímo přecházejí v beletristické útvary (např. některé črty ze Střední Asie, na- psané v období jeho druhého pobytu v SSSR, vydané po válce ve výboru *V zemi milované*). F. učinil z novinové re- portáže integrální součást umělecké litera- tury a otevřel tak, inspirovan tvorbou re- volučních reportérů E. E. Kische, L. Rejs- nerové, J. Reeda aj., nové plodné možnosti ve vývoji socialistické prózy. — F. ve třicátých letech citlivě reaguje na zosřru- jící se sociální rozpory, na nebezpečí fašismu a války, klade zvýšený důraz na společenskou účinnost umění, na jeho ideo- vovou průbojnost a sdělnost. F. kritiky po- hotové odhalovaly kulturní a uměleckou reakci všech odstínů, přinášely cenné pod- něty pro tvorbu jeho generačních druhů (Nezval →, Burian →, Voskovec → a Werich →) a dovedly citlivě podpořit úsilí demokratických spisovatelů, kteří se probíjeli k hlubšímu a kritičtějšímu po- znání soudobé skutečnosti (K. Čapek →). Zabýval se také překlady současné so- větské literatury (I. Babel, P. Pavlenko, V. Višněvskij). — Na konci třicátých let a za okupace soustředil F. pozornost k otázkám kulturního dědictví. Ve stu- diích a člancích o pokrokových tradicích českého písemnictví, zejména z období národního obrození, zdůrazňoval ty mo- menty, které měly aktuální společenský dosah (třídní obsah vlastenectví, problém svobody a odpovědnosti, vztah k lidu a k jazyku apod.). Aktualizace kulturně historických námětů se u F. opírala o za- svěcený rozbor; proto jeho eseje a studie (*Božena Němcová bojující*, *O Sabinově*

zradě, *Chůva, Paměti Světozoru a další stati*), po válce uveřejněné ve *Třech stu- diích* a ve výboru *Milujeme svůj národ*, kde jsou také uveřejněny články z ilegál- ního tisku, mají trvalou hodnotu. Náčrt autobiografického románu, prozrazující autorův vypravěčský talent a jeho smysl pro obraznou lyrickou charakteristiku, byl po válce vydán spolu s literárními články, otiskovanými za války v dětském časo- pise *Roj*, v knize *Pokolení před Pet- rem*. — F. literární tvorba vrcholí *Re- portáží psanou na oprátce*. Přesvědčivost této knihy, která formou osobních zá- pisků vypovídá o dramatických událostech z historie českého protiokupacního od- boje a která působivě evokuje atmosféru fašistických věznic, je dána nejen jejím dokumentárním svědectvím, ale i umělec- kým zobecněním. F. přitom s aktuální dobovou konkrétností klade a řeší od- věké a obecně platné otázky lidské exi- stence: statečnosti a zbabělosti, humanis- mu a nelidskosti, životního optimismu a vztahu ke smrti. V tom spočívá spole- čenský význam Reportáže psané na oprát- ce a její mimořádný mezinárodní ohlas (byla přeložena do více než sedmdesáti jazyků). F. osobní příklad se stal inspi- rujícím příkladem pro milióny pokroko- vých lidí na celém světě; tuto skutečnost vyjádřila Mezinárodní cena míru, jež byla F. udělena v r. 1950.

BIBLIOGRAFIE

Sjezd fronty, reportáže z VI. sjezdu KSC (1931), *V zemi, kde zítra již znamená včera* (Rpe 1932), *Přijde nám Rudá armáda na po- moc?* (brožura, 1938), *Božena Němcová boju- jící* (E 1940). — Dílo J. F. s předmluvami G. Fučíkové a L. Štolla ve Svobodě a SNPL v I. 1945–63 (12 sv.); I. Reportáž psaná na oprátce (1945), II. *V zemi, kde zítra již zna- mená včera* (1947), III. *Milujeme svůj národ* (1948), IV. *Tři studie* (*Božena Němcová boju- jící*, *O Sabinově zradě*, *Chůva*; 1947), V. *V zemi milované* (1949), VI. *Stati o literatuře* (1951), VII. Reportáže z buržoazní republiky (1953), VIII. Politické články a polemiky I (1954), IX. Politické články a polemiky II (1954), X. *Di- vadelní kritiky* (1956), XI. *Pokolení před Pet- rem* (1958), XII. *Korespondence* (1963). — Mimo Dílo J. F.: *Obsazení severního pólu* (1954, pů- vodně v čas. pod pseud. J. F. Pavlov). — *Vý- bory: Dopisy z vězení* (1946), *Julius Fučík*, *revoluční novinář* (1949), *Lidé, bděte!* (1950), *Ze zápisníků mladého Julia Fučíka* (1963).

LITERATURA

J. Weil: *Vzpomínky na J. F.* (1947); J. Muka- fovský — L. Štoll: *Kultura v boji za mír* (1951);

Hrdina neumřrá (1953); J. F., hrdina našší doby (1953); J. F. ve fotografii (1953); Poslední boj J. F. (1953); M. Grygar; J. F. (1953) a Žil jsem pro radost (1958), v CLit 1953 (o Fučíkově pojetí typizace), 1957 (o div. kritikách), 1958 (o reportážích) a v Divadle 1958 (o vztahu k divadelní avantgardě); Nár. hrdina J. F. (1960); B. Fučíková: Vzpomínky na J. F. (1961). G. Václavěk v kn. Tvorba a společnost (1961); J. Honzl v Divadelních a lit. podobiznách (1959); J. Hájek v kn. Literatura a život (1955). F. Vodička v SaS 1949 (o jeho pojetí tradice); J. Dolanský ve Věstniku ČSAV 1953; V. Dostál v NŽ 1953; J. Hájek v Divadle 1953 (o jeho stylistickém mistrovství); Z. Mahler v čas. Praha—Moskva 1953 (o novinářii); E. Strohsová v CLit 1953; Z. Tyl v SaS 1953 (o jeho vztahu k jazykové kultuře); L. Bublík v Čs. novinářii 1954 (o postavách reportáží J. F.); J. Opelík v CLit 1954 (o jeho přístupu ke Švejkovi); A. Kusák v Novinářském sborníku (o novinářii). mg

Ladislav Fuks

24. 9. 1923 Praha

V Praze vystudoval gymnasium (1942) a po válce filosofickou fakultu (obor fi-

losofie, psychologie; doktorát 1949). Pak pracoval v papírnách, v l. 1956—59 působil jako odborný pracovník v Státní památkové správě a v l. 1959—1962 v Národní galerii. Nyní se věnuje výhradně literatuře. — Příspěvky v Květnu (poprvé 1959), Věstníku Židovské obce náboženské a Židovských ročenkách, Za krásami domova, Plameni aj.

V románové prvotině L. Fukse je okupace nazírána očima starého a osamělého pražského žida, který chce přežít; absurdnost i groteskní tragika jeho počínání spočívá však v tom, že chce okupační šilenství zvládnout metodou založenou na rozmyslných propočtech. Básnický apokalyptická obžaloba fašismu přerůstá tu v odsudek každé odlidštěné společenské mašinérie.

BIBLIOGRAFIE

Zámek Kynžvart — historie a přítomnost (1958), Pan Theodor Mundstock (R 1963). jo